

VISOKA ŠOLA ZA VARSTVO OKOLJA

DIPLOMSKO DELO

**KAPITALIZEM KOT GLAVNI ONESNAŽEVALEC NAŠEGA
OKOLJA**

SABRINA HASIĆ

VELENJE 2014

VISOKA ŠOLA ZA VARSTVO OKOLJA

DIPLOMSKO DELO

KAPITALIZEM KOT GLAVNI ONESNAŽEVALEC NAŠEGA OKOLJA

SABRINA HASIĆ

Mentor: izr. prof. dr. Leo Šešerko

VELENJE 2014

*Vanji,
človek odide, pomembno je le, kaj ostane za njim.*

*In Ajdinu,
ki daje vsemu smisel.*

Zahvala

Zahvaljujem se vsem, ki jim imam rada in me imajo radi. Zahvaljujem se Visoki šoli za varstvo okolja.

Posebno se zahvaljujem svojem mentorju dr. Leu Šešerku, zaradi katerega danes vidim stvari, ki jih drugače mogoče ne bi. Hvala za okoljsko sociologijo!

VEZAN SKLEP O POTRĐITVI TEME

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKE NALOGE

Podpisana, diplomantka Visoke šole za varstvo okolja Velenje, izjavljam, da sem diplomsko delo pripravila samostojno, pod vodstvom mentorja, dr. Lea Šešerka ter po virih, ki so navedeni v bibliografiji diplomskega dela.

Velenje,

(podpis)

IZVLEČEK

V svojem diplomskem delu *Kapitalizem kot glavni onesnaževalec našega okolja* predstavljam kapitalizem, ki s svojim požrešnim načinom delovanja uničuje naše naravno okolje. Vse izvira iz nasilne ločitve človeka od narave, s katero je izgubil čut in spoštovanje do nje. Nasilne ločitve, ki jo izvaja kapitalizem. Sistem človeka že na začetku njegovega življenja loči od narave in skrbi, da ostane ločen skozi mehanizme šolanja, dela in preko prodajanja napačne predstave o načinu preživetja. Človeštvo je prepričano, da je svobodno, a več verig kot jih posameznik nosi, težje je razpoznati breme nesvobode. Sistem je s pomočjo svobodnega trga, možnostjo neomajnega nakupovanja in nabiranja ter korporativnih medijev uspešno ustvaril iluzijo o enakosti, enakopravnosti in svobodi.

Neposredna žrtev našega zaslepljenega uma in težnje k temu, da imamo več in več, sta naše okolje in narava, ki sta temelj našega preživetja in dela. Treba se je ustaviti in radikalno spremeniti naš način življenja in politični sistem, če si ne želimo svojega propada. Narava bo naš propad preživela, saj ona ni odvisna od nas.

Ključne besede: Karl Marx, mlin produkcije, kapitalizem, eko-socializem, neenakopravnost, iluzije, korporacije, okolje, narava, ženska, okoljski problemi, delavci

ABSTRACT

In my work, entitled *Capitalism as the main polluter of our environment*, I introduce you to a capitalism as a greedy mechanism that destroys our natural environment. It all originates from the violent deviation of human from nature, which then lost feeling and respect towards it. Violent deviation of capitalism. Human being is being separated from nature the moment one's born by the strains of the system, that maintains deviation through mechanisms of education, labor and through selling a false ideas of what one's fight for existence should look like. Humanity is convinced of its freedom, and doesn't realize that more chains one bears, more difficult is to realize of how much weighted he is. The system has, through the freedom of market, possibility of unwavering consumerism and corporative media, created a very good ilusion of equality and freedom.

Direct victim of our blinded mind and unsatisfied tendency of having more and more, are our environment and nature, on which our lives and labour depend. If we do not want to be doomed, it is necessary to stop and radically change our lifestyles and political system. Nature will survive our collapse, for it is not nature that depends on us.

Key words: Karl Marx, Treadmill of production, Capitalism, Eco – Socialism, Inequality, Illusion, Corporations, Environment, Nature, Woman, Ecological issue, workers.

KAZALO

UVOD	4
1 MARXOVA EKOLOGIJA	6
1.1 MARXOV ZGODOVINSKI MATERIALIZEM	6
1.2 LOČITEV ČLOVEKA OD NARAVE.....	7
1.3 MARX IN ENGELS PROTI MALTHUSU	9
1.4 AKTUALNOST KOMUNISTIČNEGA MANIFESTA	11
1.5 “DAS KAPITAL” TER METABOLIZEM NARAVE IN DRUŽBE	13
1.6 TRAJNOSTNI RAZVOJ	15
2 MLIN PRODUKCIJE	18
2.1 IZŽIVLJANJE MLINA NAD DELAVCI.....	20
2.2 OBUBOŽANI.....	20
2.2.1 DOBRODELNOST ALI USTVARJANJE LENUHOV?	20
2.3 ZAKAJ PRODUKCIJA IN NE PORABA?	23
2.3.1 PROBLEM RECIKLIRANJA	24
2.4 VSI ZA ENEGA – EDEN ZA NOBENEGA	25
2.5 STRUPENOST.....	25
2.6 NA JUG!.....	26
2.7 SPREJEMANJE IN PRIHODNOST TEORIJE	27
3 MLIN KRIMINALA	30
3.1 ZELENA KRIMINOLOGIJA	30
3.2 KRAJA	31
3.2.1 LES.....	31
3.2.2 FOSILNA GORIVA	33
3.3 DAJANJE KOT ZLOČIN.....	34
3.4 DRUŽBENA NEUREJENOST	35
3.5 ZLORABA ŽIVALI	36
4 OD ADAMA K FRIEDMANU	38
4.1 ADAMOVA ZLORABA	38
4.2 <i>Laisser – Faire</i>	39
4.2.1 IMF.WB. WTO	44
4.3 ZELENI KAPITALIZEM: RESNICA ALI ILUZIJA?	44
4.4 KAPITALIZEM IN KLIMATSKE SPREMEMBE	46

4.5	GLOBALNO SEGREVANJE: MIT?	47
5	V IMENU BOGA	49
5.1	V ISKANJU RAJA	49
5.2	ROJSTVO POTROŠNIŠKEGA PARADIŽA	50
5.3	ZDRUŽENI PORABLJAMO	52
5.4	NEPOTEŠENI PROPADAMO	54
5.5	SVOBODA?	55
6	ZDRAV DUH V ZDRAVEM TELESU	57
7	SI, KAR JEŠ	59
8	NARAVA = MATI = ŽENSKA	61
8.1	LJUBEČA MATI	61
8.2	COPRNICA	62
8.3	ENAKOPRAVNOST?	63
8.4	NI MOJA STVAR	64
9	UTOPIČNA ALTERNATIVA	66
9.1	MAZANJE OČI	66
9.1.1	BIOGORIVA	67
9.1.2	FUKUŠIMA, MON AMOUR	67
9.2	EKO-SOCIALIZEM	71
	ZAKLJUČEK	74
	VIRI IN LITERATURA	75

KAZALO SLIK

Slika 1: Karl Marx in Friedrich Engelson	7
Slika 2: Prva izdaja Komunističnega manifesta v nemščini.....	9
Slika 3: Das Kapital – kritika politične ekonomije, prva izdaja	10
Slika 4: Ilustracija mlina produkcije	17
Slika 5: Otroško delo in izkoriščanje	18
Slika 6: Allan Schnaiberg.....	26
Slika 7: Milton Friedman	39
Slika 8: Izstrelitev štirinajstih raket na predsedniško palačo v Čilu, kjer so bili neoboroženi Allendejevi ljudje.....	40
Slika 9: Vrt zemeljskih užitkov, Bosch.....	48
Slika 10: Nimfa pomladi.....	59
Slika 11: Aristotel in Phyllis.....	60
Slika 12: "Zalezovalac" v Černobilu	66
Slika 13: Černobil – naša prihodnost?	66
Slika 14: Fukušima nekaj dni po nesreči.....	67
Slika 15: Kontaminirano/strupeno truplo	68
Slika 16: Zeleni socializem:	70

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Trendi v globalni lesni proizvodnji, 1965–2005 (milijarda m ³).....	28
--	----

UVOD

»Izberite življenje. Izberite službo. Izberite družino. Izberite veliko televizijo, izberite pralni stroj, avtomobile, kompaktne disk plejerje in električne odpiralce konzerv. Izberite dobro zdravje, nižji holesterol in zobozdravstveno zavarovanje. Izberite odplačilo hipoteke s fiksno obrestno mero. Izberite začetniški dom. Izberite svoje prijatelje. Izberite prosti čas in usklajena oblačila. Izberite tridelno obleko z možnostjo odkupa na obroke. Izberite DIY in se sprašujte, kdo za vruga ste na nedeljsko dopoldne. Izberite sedenje na kavču ob gledanju oddaj, ki ubijajo vaš um in drobijo vaš duh, in ob tem trpajte nezdravo hrano v usta. Na koncu vsega izberite gnitje v vaših bednih domovih, ki niso nič več kot sramota za sebične, zablojene otročarije, ki ste jih ustvarili, da zamenjate sami sebe. Izberite prihodnost. Izberite življenje...« (Mark Renton iz filma *Trainspotting*; Boyle 1996).

Zanemarimo predsodke, ki jih imamo do narkomanov, in priznajmo, da heroinski odvisnik »Rent – boy« kar dobro ujame bistvo naše družbe. Renton je pljunil takšni družbi v obraz in izbral heroin. Vsaj prizna, da je odvisen.

Razkol med človeštvom in naravo je vse večji. Ta razkol, ki grozi, da bo raztrgal in uničil vse okoli nas, je produkt naše nenaravne delitve človeštva, zaradi katere smo vedno bolj oddaljeni od materialno-naravnih pogojev našega obstoja in doseganja uspešnih bodočih generacij. Večina analiz glede reševanja okoljskih problemov kaže na to, da smo bolj usmerjeni v reševanje kapitalizma kot dejansko reševanje okolja in človeštva. Ko se človek vpraša: »Kako lahko rešimo okoljski problem, kot je globalno segrevanje?«, se dejansko sprašuje: »Kako lahko rešimo okoljski problem, brez da bi bistveno spremenili način življenja, ki je sprožil globalno segrevanje?« (Clark idr., 2010).

»Industrijski kapitalizem nikoli ne more biti trajnosten. Vedno je uničeval zemljo, od katere so odvisne surovine, in jo tudi vedno bo. Vse dokler ne bo več zemlje (ali zraka ali vode), ki bi jo izkoriščali. Ali do takrat in to je veliko boljša opcija, ko ne bo več kapitalizma« (Clark idr. 2010, str. 6).

Diplomsko delo začinem z Marxovo ekologijo. Predstavila bom visoko okoljsko ozaveščenost Karla Marxa in kako pomembno je, da se zavedamo svoje pripadnosti naravi. Človeštvo mora vedeti, da je del narave in da lahko le preko trajnostnega ravnanja in harmoničnega sobivanja z njo preživi. Marxovo videnje človeka in narave je dobra iztočnica za ustvarjanje nove, bolj naravi in človeku prijazne družbe. Vedeti moramo, da je kapitalizem že v tistem času ob samem rojstvu brutalno odrezal človeka od narave. Do danes se je to samo stopnjevalo in razkol med nami in naravo je vedno večji. Marxa predstavljam kot enega izmed najpomembnejših okoljskih sociologov vseh časov.

Iz Marxove ekologije izvira Schnaibergov mlin produkcije. Teorija trdi, da je glavni ukrep za zmanjšanje okoljskih in humanih problemov zmanjšanje produkcije. Kapitalizem, poimenovan v teoriji kot mlin produkcije, je gnan s strani nenehnega raztezanja produkcije z namenom povečanja dobička. Dostop do lastništva (predvsem sredstev ali orodij produkcije) je v kapitalističnem sistemu neenakovredno razporejen. Kapitalisti imajo v lasti sredstva produkcije. Za upravljanje s temi sredstvi potrebujejo delavce, ki za preživetje prodajo svojo delovno moč. Da bi se ustvaril dobiček v takem sistemu, morajo kapitalisti poostriti delo in ga narediti bolj produktivnega. Delo se okrepi s povečano

uporabo strojev in kemične tehnologije, ki zamenjajo človeško delo. Posledica so povečana brezposelnost, zaposlenost pod človeškimi sposobnostmi in uničena narava.

Nekateri trdijo, da je produkcija odvisna od porabe. Navezujoč se na teorijo mlina produkcije bom v nadaljnjih poglavjih pokazala, koliko imamo potrošniki dejansko vpliva na odločitev produkcije.

A mlin produkcije ni edini, ki pridobiva na vse večji moči, skupaj z njim se veča sam mlin kriminala. V diplomskem delu predstavljam zeleno kriminologijo. Človeštvo izvaja vedno večje in brutalne zločine do narave in ostalih oblik življenja. Kriminologija sama ne deluje v interesu ohranjanja družbe in narave, zaradi česar je treba razviti bolj kritično kriminologijo, ki bo prepoznala zločine proti naravi, rastlinam, živalim in ostalim organizmom našega planeta ter ne bo služila pohlepному mlinu produkcije, posledično pa ne bo poganjala mlina kriminala.

Predstavila bom razvoj in zablode kapitalizma. Njegovo požrešnost, nehumanost in netrajnost ter njegov vdor v druge, nekapitalistične države. Industrijska revolucija je prinesla mnogo dobrega za tehnološki razvoj in znanost, vendar je s seboj prinesla tudi otroško delo, grozne delovne pogoje in množične razlastitve zemlje kmetov. Preboj je prinesel s seboj tudi presunljive dosežke: boljšo prehrano in zdravstveno oskrbo ter širši dostop do dobrin, storitev, tehnologij in zdravil. Te transformacije so za vedno spremenile naša življenja. Dvignila se je naša samozavest, zavedati smo se pričeli svojih izjemnih sposobnosti za iskanje, ustvarjanje in izmišljanje novosti. To nam je dalo občutek varnosti, a hkrati nam je vtilo napačno iluzijo o tem, da smo nepremagljivi.

V diplomskem delu predstavljam zlagani sistem, ki nam prodaja iluzije z namenom, da nakopiči vso bogastvo sveta. Predstavljam kritične in diskriminirane segmente družbe, katerih diskriminacija je povezana z uničevanjem njihovega okolja, kraje njihovih zemelj in izjemno povezanost z naravo ali okoljsko posledico, kot je rasa. Predstavljam dobo *robo sapiensa*, ki živi, da kupi, in dela, da si lahko privoščiči vse prodane iluzije sistema, katerega glavna skrb je ohraniti zadosti veliko maso potrošnikov, ki bo spodbujala mlin produkcije.

V zadnjem delu svojega diplomskega dela predstavljam eko-socializem ter pred njim ustvarjene in zgrešene alternative. Predstavljam reševanje okoljskih problemov v interesu kapitala. Enkrat, ko bo fosilnih goriv zmanjkalo ali ko bo zakonodaja bolj učinkovito pritiskala na države, da zmanjšajo izpuste toplogrednih plinov v ozračje, si bo sistem moral ustvariti dobičkonosne alternative. Okoljsko so sporne, čeprav zelo prodane, a so sistemu sprejemljive, saj ustvarjajo in akumulirajo dobiček. Eko-socializem je zbujajoča se, edina dovolj ostra in nasprotna alternativa, ki zanika in zahteva padec kapitalizma. Kapitalizem ne more biti reformiran, prilagojen –kapitalizem se v imenu narave, človeštva in prihodnosti mora zrušiti.

1 MARXOVA EKOLOGIJA

1.1 MARXOV ZGODOVINSKI MATERIALIZEM

Preden se lotim bistva svojega diplomskega dela, se mi zdi nujno potrebno razjasniti materialistično perspektivo, pod katero je delo nastalo – Marxov zgodovinski materializem. Pod močnim vplivom Epikurja in Feubracha pa tudi zaradi kritik Heglovega idealizma je Marx razvil svoj lastni materializem – »vzel je aktivno stran življenja, človeško svobodo, iz idealizma, in jo postavil na materialistične temelje« (Foster 2012, str. 112). Čeprav je bil Marx velik občudovalec Feubracha, je s časom ugotovil, da v njegovem materializmu manjka ravno to – neko aktivno gibanje, zgodovinskost koncepcije ... Marxu, ki je v tistem času skušal razumeti zgodovinske temelje razrednih bojev, se je Feubrachov materializem zazdel prazen in zgolj inverzija Hegelskega sistema, brez svoje lastne vsebine, za vedno bivajoč v senci izjemnega sistema, katerega zavrača. Marx ostro zavrača kakršnekoli teleološke poglede na svet, zavrača kakršnokoli religiozno samoločitev preko oblikovanja dodatnega, imaginarnega, religioznega sveta, ki je superioren našemu naravnemu svetu, na čigar temeljih je postavljen, a ga zaradi želje po doseganju »višjega« zanemarjamo in se od njega odtujujemo. Marx gleda na svet kot posledico zgodovinskega dogajanja, posledico razrednih bojev v preteklosti in gleda na zgodovino kot nič drugega kot le razvoj človeške narave preko socioloških interakcij.

Svojo materialistično zasnovo sta Marx in Engels razvila v Nemški ideologiji (1846). Začela sta iz materialistične oziroma realistične ontologije, v kateri sta narava in materialni svet predpogoj za človeški obstoj ter produkcija sredstev za vzdrževanje pogoja za človeško življenje in svoje določanje ter s tem tudi za človeško družbo. Svet, ki ga vidimo in čutimo danes, je zgodovinski produkt, rezultat vseh aktivnosti vseh predhodnih uspešnih generacij. »...človek mora biti v stanju življenja, da bi ustvaril zgodovino...« (Foster v Marx idr. 2000, str. 116). Torej, človek mora ohraniti svoje življenje, kar pomeni, da mora zadovoljevati svoje osnovne življenjske potrebe – piti, jesti, imeti bivališče, se oblačiti itd. Zgodovinski čin je tako produkcija sredstev za zadovoljitev teh potreb, torej proizvodnja materialnega sveta samega po sebi. Prav to je pravo zgodovinsko dejanje, fundamentalno stanje celotne zgodovine, ki ga moramo dnevno in urno zadovoljevati, če želimo ohraniti človeško življenje. Z zadovoljevanjem teh potreb, socioloških interakcij, je prihajalo od nekdaj do razrednih bojev, večinoma med proletariatom in nekim višjim, izkoriščevalskim razredom – izkoriščanje proletariata nujno vodi v revolt in posledično spremembo družbenih interakcij, ki zdržijo le toliko časa, dokler ne privede do abnormalne delitve in razlike med najvišjim in najnižjim razredom, ki se zaradi nevzdržnosti upre peščici vladajočih... Med temi interakcijami, osvajanji, razvijanjem, upiranjem, ropanjem, uničevanjem so zavedno in nezavedno vplivali na okolje in ga spremenili v obliko, ki jo poznamo danes. Marx je celo življenje izpostavljal problematiko ločitve mesta in podeželja ter konflikt njunih interesov, ki ju je povzročila ločitev dela znotraj nacije, pomeni ločitev industrijskega in komercialnega dela od kmetijskega dela. Pod razvojem kapitalistične družbe pa doseže ta antagonizem mesta in podeželja vrhunec. Marx s pisanjem raznih kritik na izpostavljanje in prepoznavanje ekoloških problemov odgovarja s tako visoko sposobnostjo prepoznavanja dejanskega bistva problematike, da ne le da so njegovi spisi aktualni še danes, njegova dela so po večini še vedno prezrela, njegove kritike še vedno

premalo razumljivo interpretirane. Spretno, z analiziranjem zgodovinskih družbenih interakcij najde trenutke, ko se človek začne ločevati (čeprav čisto narahlo) od narave – tj. v Nemčiji od 9. do 12. stoletja, ko se začnejo prve resnejše deviacije podeželja in mesta, ter predpostavi, v času pospešenega odtujevanja teh dveh pod diktirko kapitalizma (njegovem času) posledice te deviacije (današnji čas). Z nenavadno univerzalnostjo in kljub pomanjkanju znanstvenih dejstev v tistem času piše kritike Malthusovih razlogov prenaseljenosti in njenih morebitnih posledic, ter Prohondovega Prometeja, da bi ga zaradi dojetja razlogov in razlage le-teh in ponujanja vedno aktualnih rešitev z lahkoto uvrstili med vodilne okoljske sociologe današnjega časa. Zakaj? Marx je dojel, da je vsa zgodovina, tako tista za njim kot tista pred njim, le ponavljajoča se borba družbenih razredov, zato interpretacija kapitalistične družbe tistega časa velja tudi za kapitalistično družbo našega časa, le da smo danes zasičeni z več proizvodi in smo še bolj izmaličili naravo, zaradi česar se nam bo veliko težje izkupati iz kapitalističnih krempljev.

1.2 LOČITEV ČLOVEKA OD NARAVE

»Človek živi iz narave, tj. narava je njegovo telo in zaradi tega mora, če ne želi umreti, ohraniti trajni dialog z njo« (Foster v Marx 2000, str. 72).

Živimo v času, ko ni več dialoga med nami in naravo. Obstajajo samo enosmerno prečrpavanje, ropanje in zlorabljanje narave do njene vedno bolj bližajoče se onemoglosti. Globalizacija in brisanje navideznih mej sta zarezala ostro linijo med človeškimi bitji in naravo. Ne čutimo je več kot svoje »anorgansko telo, ki nam nudi sredstva in materijo, predmete in pripomočke za naše aktivnosti« (Foster v Marx 2000, str. 72). Marx se je zavedal pomembnosti povezanosti človeka z naravo, še bolj pa dejstva, da kapitalistični sistem ruši njun odnos in ločuje človeka od narave, ki jo na koncu vidi le kot »dar od bogov zanj« ter ne čuti nikakršne dolžnosti vračanja česar koli nazaj, razen smeti, umazanije, strupov. Kapitalistični sistem dela trga vezi med človekom in naravo preko dela. Človek se vse manj zaveda, da je delo omogočeno zaradi obstoja narave, da je narava temelj vsemu, kar je na Zemlji – tudi njegovemu delu. Vse manj naravno okolje, vse bolj mukotrpno in enolično delo delavcev, ne le da ga ločuje od narave, ampak tudi od samega sebe – to delo zavira njegovo tako duševno kot fizično rast. Od delavca obremenjenega z bremenom duševno ponižujočega dela s še bolj ponižujočim plačilom na koncu ne moremo niti pričakovati, da se bo v borbi za preživetje zavedel svoje povezanosti z naravo, ko pa so ga že z zibelko ločili od le-te. Delavec se v svojem ozkonaravnem delovnem okolju ne zaveda, da zelo aktivno sodeluje pri transformaciji narave – ne le, da jih kapitalisti izkoriščajo za ropanje naravnih surovin, delavci so za njih prisiljeni delati vedno več in več naravno destruktivnih objektov. Bolestno zaslepljeni z bliščem denarja pa se kapitalistični mogotci ne zavedajo, da je narava ne le naše, temveč tudi njihovo največje bogastvo. Zaradi napačnega prepričanja se v imenu denarja izživljajo nad naravo in jo spreminjajo v denar, nikoli pa denarja ne spremenijo v naravo – saj se jim to ne zdi koristno in dobičkonosno. Človek postane naravi tujec, torej, če naravipomeni tudi samemu sebi, saj on je proizvod narave in narava sama, postane tujec svoji duhovni bistvenosti in svojemu bistvu. To pa vedno vodi v socialno odtujenost – »vsaka samo-odtujenost človeka od samega sebe in narave se manifestira v odnosih, ki jih postavi med sabo, drugim človekom in naravo« (Foster v Marx 2000, str. 73).

Marx poudarja povezanost ljudi z naravo in dejstvo, da ljudje smo narava. Od narave smo se ločili kot neka superiorna bitja, po našem mnenju edina, ki smo umna. Pozabljamo, da smo proizvod narave, da smo narava in če škodimo naravi, obenem škodimo sebi. Ne le da pozabljamo, tega se ne zavedamo. Bistvo našega dela se je reduciralo zgolj na udobnost, ki si jo lahko privoščimo s plačilom. Ne delamo zaradi družbene koristi, ne delamo, ker imamo lastne želje po duševni rasti, ne delamo, ker nas to delo veseli – delamo, da si lahko s plačo kupimo stvari, ki bodo navidezno zapolnile našo duhovno siromaštvo, pomanjkanje stika z naravo – ostalimi človeškimi bitji. Naš edini motiv po napredovanju je boljše plačilo. Redki so tisti, ki bodo v delu videli korist za osebno rast in neko delo opravili zgolj zato, da nekemu pomagajo, brez da bi za to pričakovali plačilo (kakršnokoli že). Kot zapisano, delo navadnega delavca je skrajno enolično, mukotrpno, zavira njegovo osebno in fizično rast, ostali vpeti v delo, ki so v višjih razredih, pa so popolnoma zavrti in zaslepljeni z močjo denarja, ki je njihov edini motiv za vstajanje navsezgodaj zjutraj in očitno živijo v prepričanju, da je tako močan, da ko enkrat naš planet ne bo več sposoben prenašati našega zlorabljanja, bo človeštvo sposobno kupiti nov planet.

Smith, Malthus, Ricardo in Mill so trdili, da je ta proletarizacija dela odvisna od transformacije človeškega odnosa do Zemlje (Foster 2000). Transformacija odnosa človeka od narave se kaže skozi, kakor jo poimenuje A. Smith, »primitivno akumulacijo«, pomeni združevanje skupnih zemljišč in posledično dvig velikih kmetij ter predstavitev kmetov. Ta ločitev narave od večine prebivalstva, v korist le peščici, je bila poglobitveni element zasebne lastnine in je obstajala že v fevdalni ureditvi lastnine – ki je temelj zasebne lastnine in predhodnica kapitalizma. V fevdalnem lastništvu zemlje že naletimo na dominacijo zemlje kot vesoljske moči nad človekom. Narava ne deluje več kot anorganski podaljšek slehernega človeka, ampak le kot sužnja svojega gospodarja, ki jo uporablja za dominacijo nad kmeti. Tu so vidni zametki dominacije nad človeštvom preko dominacije peščice nad zemljo in pretvarjanje vsega živega in neživega, obstoječega in neobstoječega v lastnino in možnost odkupa. Kmetovo netoleriranje nove dominacije, novega izkoriščanja ga prisili k odhodu v mesto, kjer pade v okove industrijskega kapitalista. Ta ga še na bolj krut način loči od narave, prisili ga živeti v izjemno slabih sanitarnih pogojih, prisili ga dihati strupen zrak, prisili ga opravljati enolično delo od zore do mraka, da bi lahko nahranil svojo družino, prisili ga zaposliti tudi ženo in otroke, saj nezrelost dela to omogoča ... Ločitev človeka od narave postane izražena preko fetišizma do denarja, ki postane bistvo odtujitve.

Marx izpostavi dejstvo, da je delavcu odvzeta pravica do svežega zraka, svetlobe, naravnih živalskih čistosti. Da je zopet vržen v življenje, v jamo brez svetlobe, le da tokrat ta jama pomeni njegovo bivališče, umazano, smrdljivo, zatoхло od zajedavske sape naše civilizacije. Njegovo bivanje ni več brezstresno in ležerno, nad njim visi vesoljska moč, ki zahteva plačilo za svojo »dobrosrčnost« in večni strah pred nasilno evakuacijo. Namesto čistega zraka, svetlobe, vode itd. postanejo element za življenje umazanija, njegova lastna zamazanost zaradi nenaravnega zapostavljanje in odplake civilizacije (Foster 2000).

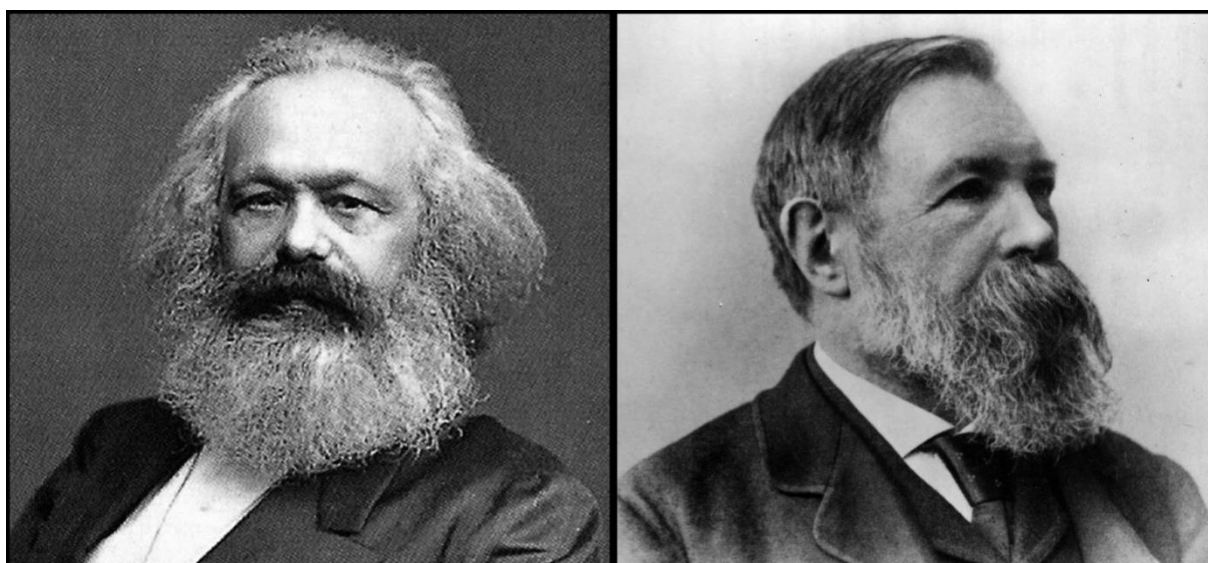
1.3 MARX IN ENGELS PROTI MALTHUSU

Malthusu vsekakor izkazujem veliko spoštovanje zaradi prepoznavanja problematike prenaseljenosti in izpostavljanja le-te. Vendar pod okriljem Marxovih kritik njegovega dela *Eseji po principu populacije* in za lažje razumevanje nadaljnjih Marxovih del je treba izpostaviti nekaj zblod, ki jih je Malthus uspešno promoviral in katere so imele vpliv na politično dogajanje v Angliji v tistem času.

Malthus je uspešno napovedal, da bo prenaseljenost vzrok mnogih problemov v prihodnosti. Poleg tega, da je navedel napačne razloge za prenaseljenost in rast revščine ter vse skupaj matematično napačno določil – tj. da bo v prihodnosti problem nastal zaradi tega, ker prebivalstvo narašča eksponentno, produkcija hrane pa aritmetično in da bo kmalu zaradi tega premalo hrane na svetu (danes zagotovo vemo, da hrane ni premalo, da je problem v njeni porazdelitvi), je ves čas poudarjal, da je treba pustiti naravi, naj sama spravi prebivalstvo v ravnovesje. Ciljal je na proletariat, ki je izpostavljen tako imenovanim »naravnim kontrolam«, kot so lakota, beda, bolezni, kuge ... Prepričan je bil, da prenaseljenost ne bo problem, če se naravi pusti, da spravi prebivalstvo v ravnovesje. Zanj sta obstajali dve vrsti kontrol: preventivna in pozitivna – preventivna je povezana s kontrolo rojevanja (razvil po opazovanju kitajskega vzorca reševanja prenaseljenosti), pozitivna pa z boleznimi, lakoto itd. Iz del je očitno, da Malthus postavlja pogoje za uravnovešanje populacije le spodnjemu sloju ljudi, za katere prav tako meni, da niso sposobni moralnega zadrževanja. Njegovo centralno ideološko prepričanje je, da revni nimajo pravice do najmanjšega deleža olajšav in da je vsak poizkus pomoči, oziroma z njegovimi besedami »povabiti jih na veličastno pojedino«, protinaravno in da s tem samo izzivamo njeno usmiljenost. Po njegovem mnenju revni, ki niso sposobni delati/oziroma nimajo dela in ki niso sposobni vzdrževati svojih otrok (kljub temu, da je sistem kriv, da niso sposobni), morajo biti izpostavljeni krutosti in s rdu narave nad njihovim nedelom in lenobo ter njihovo neodgovorno reprodukcijo, saj je to skrajno nenaravno in si zasluži naravne kazni, kot so lakota, kuga, umazanija – skratka, zaslužijo si umreti v največji bedi. Istega leta, ko je umrl, je končno dosegel svoje – Velika Britanija je razveljavila stare *Zakone za revne*, ki jih je sprejela kraljica Elisabetha v 16. stoletju, in sprejela novi *Zakon za revne*, katerega je Marx komentiral, da »promovira dobrodelnost kot največji sociološki zločin« (Foster 2000, str. 101). V starih zakonih se naivno poudarja, da je dolžnost tistih, ki so zaposleni, proizvesti vzdrževalna sredstva za preživetje najsiromašnejših. »Zahteva svojo tedensko olajšavo kot svojo pravico, ne kot uslugo, in to je postalo preveč za buržoazijo« (Foster v Engels, 2000, str. 108).

Kritika Malthusa in celotne koncepcije razmerja populacije in zemlje, ki ga je njegovo delo predstavljalo, je bila centralna tema Marxove politične ekonomije od leta 1844 pa vse do njegove smrti. Kritika Malthusa in Proudhona skupaj s prekinitvijo kontemplativnega materializma Feubracha sta bili prelomni trenutek tako pri razvoju Marxove materialistične koncepcije zgodovine kot tudi pri materialistični koncepciji narave. Engels kot odgovor Malthusu pove, da se problem ne nahaja v prenaseljenosti v odnosu do oskrbe s hrano, ampak v odnosu do zaposlitve, zaradi katere prihaja do revščine. »Nezaposlena rezervna vojska delavcev obstoja ves čas znotraj industrije, rezervna vojska, ki je manjša ali večja, odvisno od velikosti trga in državnega spodbujanja zaposlovanja. Od tod izvira 'odvečna populacija'« (Foster v Engels 2000, str. 109). V nadaljevanju Engels trdi, da delavci sami o

sebi ne razmišljajo več kot o odvečni populaciji, ampak verjamejo, da so oni in njihove pridne roke nujno potrebni ter da so bogati kapitalisti, ki ne delajo nič, dejanska odvečna populacija. V delu *Življenjski pogoji delavskega razreda v Angliji* nas mladi Engels vodi po Manchesteru in opisuje življenjska okolja delavskega razreda in buržujev kot dva različna sveta. Najbolj fini del ločitve teh dveh svetov, kot je opazoval Engels, je dejansko to, da buržuji lahko pridejo domov po najkrajši poti, brez da bi sploh videli, v kakšni bedi živijo delavci, in s tem simpatije in sočutje vedno bolj izginjajo, rasteta pa razkol in odtujenost. Engels je v svojih delih izkazal mnogo skrbi glede toksinov in podrobno analiziral stanje javnega zdravja. Ugotovil je inverzno korelacijo med stopnjo umrljivosti in družbenega razreda – manjši, kot je družbeni razred, večja je stopnja umrljivosti. Ugotavlja, da slabo prezračene hiše delavcev ne omogočajo aдекватne ventilacije toksičnih substanc in ogljikovih plinov kurjave in da skupaj s človeško sapo ostajajo ujeti znotraj stanovanja. Da ne obstaja sistem za odvoz odpadkov, ti se akumulirajo in razkrojijo kar v stanovanjih, na dvoriščih in ulicah, kar povzroča resno polucijo zraka in vode. Kot rezultat prenatrpanosti, slabih sanitarnih pogojev in nezadostnega prezračevanja navaja umiranje zaradi kužnih bolezni, kot sta na primer tuberkuloza in tifus. Engels je opisoval skeletne deformacije, ki jih je povezal s slabo prehrano, saj v tistem času še niso poznali vitamina D in njegove pomembnosti ali posledic izpostavljenosti fluoridom, ter druge mnoge bolezni delavskega razreda, povezane s slabimi pogoji za življenje (Foster v Engels 2000).

Slika 1: Karl Marx in Friedrich Engelson, vir: Fist fight imperialism. Medmrežje: <http://fightimperialism.org/learnwithfist/>

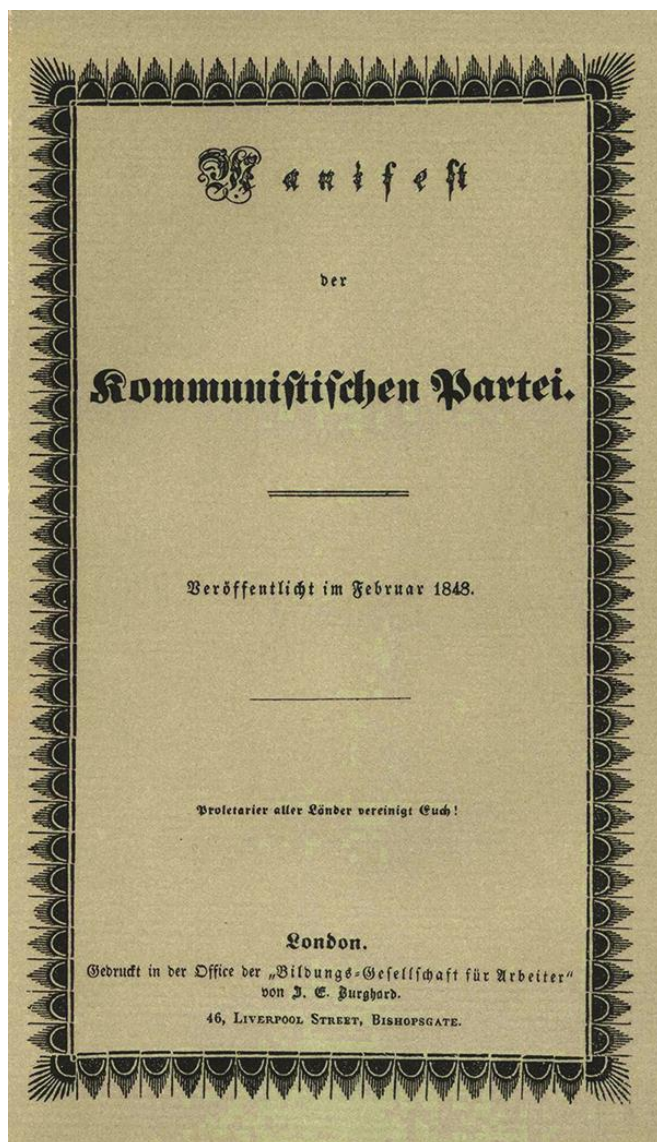
Marxova stališča, videnja družbe in vizije proletariata so se razvili iz nasprotovanja nečloveškim liberalnim političnim ekonomistom, kot sta bila Malthus in Andrew Ure, ki je v zagovor industrijskim kapitalistom, ko so zdravniki pričali, da je izpostavljenost sončni svetlobi bistvenega pomena za fizični razvoj otrok, povedal, da je plinasta svetloba iz tovarn čisto zadostno nadomestilo sonca (Foster 2000). Univerzalna polucija, ki označi velika industrijska mesta, je življenjsko okolje delavskega razreda, ki je postal univerzalni razred, izpostavljen univerzalnemu onesnaženju in univerzalnemu trpljenju.

1.4 AKTUALNOST KOMUNISTIČNEGA MANIFESTA

»Ali ni opis družbenega vpliva buržoazije, ki ga podaja Manifest, v teh razmerah aktualnejši kot kdajkoli prej?« (Marx 2012 idr., str. 39)

Ali ne živimo v epohi, ko je buržoazija popolnoma poenostavila razredna nasprotja, v času, ko se »družba čedalje bolj cepi v dva velika sovražna tabora, v dva velika razreda, ki si direktno stojita nasproti – v buržoazijo in proletarijat« (Marx idr., 2012)? V epohiraztrganih vezi človeka in njegovega naravnega predstojnika, raztrganih vezi med človekom in človekom? V epohi, ko ni »več druge vezi kot goli interes, kot brezčutno plačilo v gotovini« (Marx idr 2012)? Smo v epohi, ko je Komunistični manifest najboljši opis naše družbe in našega odnosa z naravo. »Sveto grozo pobožne zanesenosti, viteškega navdušenja, filistrske otožnosti« smo utopili v ledeni vodi »egoističnega računa«. Naše osebno dostojanstvo je razkrojeno v menjalno vrednost, od vseh svobod, ki smo si jih izborili skozi zgodovino, so brezsravno postavili zgolj »brezvestno svobodo trgovine«. Kot pred 200-timi leti, tako tudi danes »buržoazija ne more eksistirati, ne da bi nenehno revolucionirala produkcijske instrumente, torej produkcijska razmerja, torej vsa družbena razmerja«. To je naša realnost, le da moramo dodati podobi iz manifesta njen inherentni dialektični nasprotek – »spiritualizacijo samega materialnega produkcijskega procesa« (Žižekv Marx 2012, str. 41–42). Z izkoriščanjem svetovnega trga je buržoazija kozmopolitsko oblikovala produkcijo in potrošnjo vseh dežel in tako industriji spodmaknila spod nog nacionalna tla. Uničile so se prastare nacionalne industrije – v našem času, času naše lokalne industrije – in se še iz dneva v dan uničujejo. Izpostavlja problematiko vrivanja novih industrij, ki ne »predelujejo več domačih surovin, temveč surovine z najbolj oddaljenih področij in katerih fabrikanti se ne porabljajo le v deželi sami, temveč na vseh delih sveta hkrati« (Marx idr., 2012). Kot v času nastajanja Manifesta so tudi v današnjem času narodi primorani usvojiti produkcijske načine kapitalistov, če ne želijo propasti – prisiljeni so pri sebi vpeljati t.i. civilizacijo.

Kot pravi Žižek v spremnem govoru Komunističnega manifesta, ne smemo poenostavljeno zatrjevati, da sta noro samooplajajoča se cirkulacija kapitala in njegova samooplajajoča se pošast, ki na svoji poti ne pozna nobenih človeških ali okoljskih ozirov, zgolj ideološka abstrakcija, saj ne smemo nikoli pozabiti, da se v »ozadju te abstrakcije nahajajo resnični ljudje in naravni predmeti, katerih produkcijske zmožnosti in resursi so temelj cirkulacije kapitala, ki se hrani na njih kot orjaški parazit«. Sistem je ustvaril velikanska mesta in iztrgal precejšen del prebivalstva vaškemu življenju. Motiv, ki ga najdemo pri odtujitvi vasi od mesta, je postavljanje vasi v podrejeni položaj mestu, ki se je nato prenesel na odnose »barbarskih« držav in civiliziranih, kmetov in buržujev, vzhoda in zahoda. Torej, ločitev mest in podeželja je najbolj pomembna ločitev materialnega in mentalnegadela, ki iz enega človeka naredi strogo »mestno žival«, iz drugega pa strogo »podeželsko žival« in ki podeželsko populacijo nasilno odreže od interakcij s svetom ter posledično od kulture. Medtem, ko živijo proletarci v mestu v pomanjkanju zraka, čistosti, tistih najbolj osnovnih sredstev za življenje, so podeželski kmetje prikrajšani za vzpostavitev kakršnegakoli odnosa s svetovno kulturo in večjimi sociološkimi interakcijami. Tako ima en delež populacije dostop do svetovnih socioloških interakcij, vendar živi v pomanjkanju fizičnega zdravja, drugi pa je deležen fizičnega zdravja in zdravega okolja, vendar prikrajšan za povezavo s kulturo.

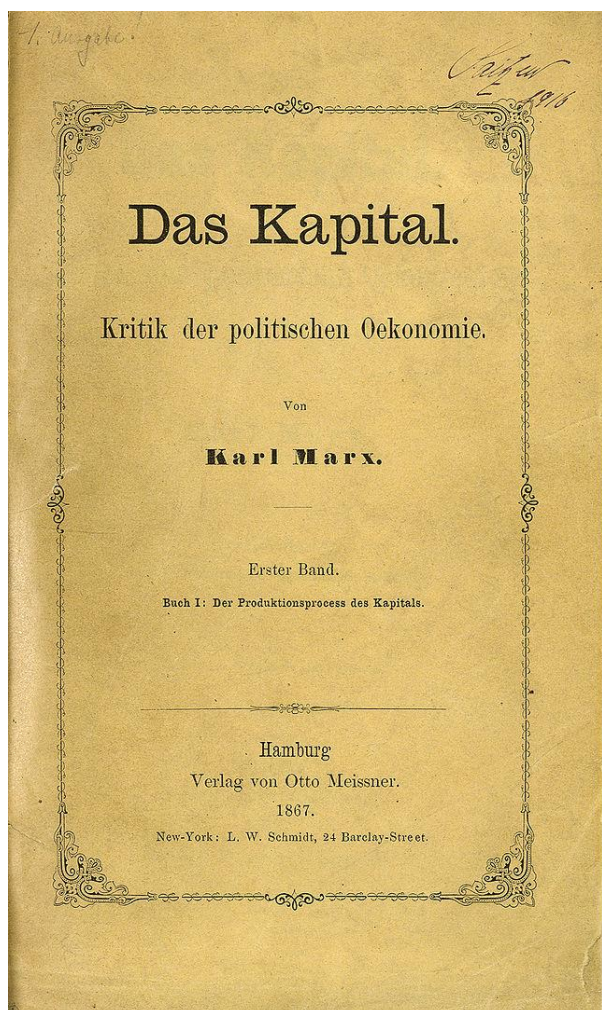

Slika 2: Prva izdaja Komunističnega manifesta v nemščini; vir: Wikipedia; medmrežje: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Communist_Manifesto#mediaviewer/File:Communist-manifesto.png

Torej, v čem se razlikuje naš čas od časa, v katerem je nastajal Komunistični manifest? Mar niso delavci blago kot vsak drugi trgovinski artikel, ki se prodaja po kosu? Sicer bolj sofisticirano in prikrito, a načeloma je to popolnoma enako. Delavec je zaradi razširjanja strojev in delitve dela izgubil sleherno samostojnost, postal je zgolj pritiklina stroja, od njega se zahteva le najenostavnejši, najbolj enoličen, priučljiv prijem. Delavske množice so natrpane v tovarni in so kot »prostaki industrijske armade postavljeni pod nadzor popolne hierarhije podoficirjev in oficirjev«. Postali so ne le hlapci kapitalističnemu sistemu, ampak iz »ure v uro hlapčujejo stroju« in nenazadnje lastniku tovarne samemu. Zaradi prikrajšanosti potreb spretnosti in moči za izvajanje ročnega dela nimajo spolne in starostne razlike za delavski razred nobene veljavnosti več – moško delo se vedno bolj spodriva z ženskim in otroškim. Ko pa končno delavec dobi tisto ponižujočo plačo, se nanjo obesijo drugi deli sistema – najemnina, stroški bivanja, kredit itn.

V drugem delu Manifesta Marx in Engels predstavitva pomembnost združevanja mesta in podeželja, ki bi služil kot koncept združevanja na višji ravni, kot tudi pomagal združiti človeka nazaj z naravo. Predstavil je idejo opustitve vsakršne lastnine nad zemljo, aplikacije, kot so najemnina ali davek pa bi izkoristili v javne namene, na primer »kultiviranje odlagališč, izboljšanje prsti itd.«. Tako, zaradi svojega videnja družbe in delovanja le-te v času nastajanja Manifesta, velja slednji za eno izmed bolj aktualnih opisov družbenih odnosov znotraj sistema požrešnega kapitalizma.

1.5 »DAS KAPITAL« TER METABOLIZEM NARAVE IN DRUŽBE

Slika 3: Das Kapital – kritika politične ekonomije, prva izdaja; vir: Wikipedia; medmrežje: http://en.wikipedia.org/wiki/Das_Kapital#mediaviewer/File:Zentralbibliothek_Z%C3%BCrich_Das_Kapital_Marx_1867.jpg

V Kapitalu je Karl Marx razvil »koncept metabolizma, da bi definiral proces dela kot proces med človekom in naravo, proces, preko katerega človek s svojo aktivnostjo vpliva, regulira in nadzoruje metabolizem med seboj in naravo« (Foster, 2000, str. 141).

Marx je precejšen del časa in predvsem zadnji del Kapitla posvetil svojim opažanjem na področju ropanja tal, kot je takratni odnos do njih poimenoval Leibig, ki je močno vplival na Marxovo delo. Njun predhodnik na tem področju, James Anderson, v delu *Raziskava narave pšeničnih zakonov* (1777) izpostavi dejstvo, da kljub bogatenju tal z gnojenjem lahko z neracionalnostjo močno degradirajo ne le

tal, temveč tudi širše okolje. Tako govori o Londonu in iracionalnem ter netrajnostnem kmetovanju, ki povzroča gigantske odpadke zaradi prekomernega gnojenja, ki jih vsakodnevno odnaša v Temzo, kar pa močno zadeva ljudi, ki živijo v nižjih predelih mesta. Marx pripisuje generalno odpoved rodovitnosti zemlje družbenemu konfliktu med kapitalističnim kmetovalcem in lastnostmi zemlje ali pa dejanskim osiromašenjem prsti zaradi nesposobnosti recikliranja gnojil. Zaradi tega trdi, da bi populacija vsake države napredovala, če bi bili ljudje zaposleni na področju kultiviranja tal. Njihovaproductivnost bi šla z roko v roko s populacijo, kakršnakoli bi že bila, in bi nenehno živeli v izobilju. Deviacija mesta od podeželja, neprimerna kultivacija in nesposobnost recikliranja organskih odpadkov pa so privedle do ravno nasprotnega cilja.

V tistem času je bil upad rodovitnosti zemlje ena izmed glavnih okoljskih skrbi kapitalistične družbe, skupaj s skrbjo zaradi prenaseljenosti, prekomernega poseka gozdov in onesnaženosti mest. V letih med 1820 in 1830 se je pojavil družbeni panični napad zaradi preizčrpanosti prsti in posledično fenomenalnega porasta zahtev po gnojilih. Evropski kmetje so bili tako zelo obupani, da so dejansko kopali po bojiščih vojn iz časov Napoleona Bonaparteja v Waterlooju in Austerlitzu in izkopavali katakombe, da bi našli kosti, s katerimi so nato gnojili polja (Foster 2000). Leta 1837 je bil Liebig določen, da napiše delo o razmerju med kmetijstvom in kemijo, ki ga je končal leta 1840 z naslovom *Organska kemija in njene aplikacije za kmetijstvo in fiziologijo*, bolj znan kot *Kmetijska kemija*. Prvič so bile prepričljivo razložene vloge hranil, kot sta dušik in fosfor. Kljub izjemnim dognanjem in novostim, ki jih je Liebig predstavil, pa je bila zmožnost kapitalističnega sistema omejena zaradi vse večje razdelitve dela, inherentnega v sistemu, še zlasti zaradi vse večjega antagonizma med mestom in podeželjem. Dobro razvite kapitalistične države so zaradi mrzličnega iskanja sredstev za proizvodnjo učinkovitih gnojil, predstavljenih v Liebigovem delu, uzakonile ropanje manjših otokov pod imenom *Guano Islands Act*. Med leti 1856 in 1903 so zasegle 94 otokov, z namenom, da jih dobesedno oropajo guana, da kmetijstvo v domači deželi ne bi trpelo. Nekaj otokov, zaseženih v tem času (9), je še vedno pod ameriško oblastjo (Foster 2000). Problematika deviacije podeželja in mest, kot je izpostavil najprej Carey, nato tudi sam Marx, je dolga transportna razdalja, v katere mreži se izgubijo hranila za prst, kar povzroča krizo v kmetijstvu. Kot opaženo s strani Liebiga, je v Severni Ameriki razdalja med središčem kultivacije pridelkov do njihovega trga od 100 do 1000 milj. Temeljni elementi prsti so odpeljani daleč od točk svojega izvora, kar močno otežuje samoobnavljanje tal in rodovitnost. Liebig je kasneje postal velik kritik sistema in načina kmetovanja ter kapitaliste, lastnike kmetij, označil za roparje, saj iz prsti nenehno »kradejo« hranila, ki so potrebna za njeno dobro stanje in s tem dober pridelek. Pravi, da »polje, iz katerega je nekaj za vedno odvzeto, nikakor ne more nadaljevati z enako produktivno močjo, kaj šele, da bi jo povečal. Vsak sistem kmetovanja, ki temelji na kvarjenju zemlje, vodi v revščino« (Foster v Liebig 2000, str. 153). Opozarjal je na nujno seznanitev upravitelja zemlje s pogoji prsti, ki jo obdeluje, in na nujna sredstva, ki mu morajo biti dana za ohranjanje njene rodovitnosti, saj bodo v nasprotnem vojne, emigracije, lakota in epidemije ustvarile pogoje novega uravnovešenja, ki bo poslabšalo dobrobit vsakega izmed nas in vodilo v uničenje samega kmetijstva. Kar je po njegovem mnenju potrebno, je odkritje prostora za odlaganje odpadkov iz kmetijstva, ki bi bili v obsegu približno enega izmed rudniških polj tistega časa. Prav tako je trdil, da bi organsko recikliranje povrnilo tlem hranila (mislil je na odplake v rekah, ki jih je odnašalo v mesta): »Če bi bilo

zbiranje, brez najmanjše izgube, trdih in tekočih izločkov prebivalcev mest praktično, in vračanje vsakemu kmetu del tistega, kar on priskrbi mestu, bi se produktivnost njegove zemlje lahko ohranila skoraj nepokvarjena še za mnogo let, ki sledijo, in ohranjanje mineralnih elementov vsakega polja bi bilo zadostno za potešitev željanarasačajoče populacije« (Foster po Liebig 2000, str. 154).

Antagonizem mesta in podeželja se kaže v tem, da se populacija na podeželju reducira do vedno nižjega minimuma in se sooča z vedno bolj naraščajočo množico ljudi v mestih, katere je treba zadovoljiti. Pride do nepopravljive okvare v soodvisnem procesu družbenega metabolizma, predpisanega z naravnimi zakoni samega življenja. Kapitalistična produkcija koncentrira populacijo v velikih centrih in sili peščico ostalih na podeželju, da zadovolji njihove prehranske potrebe. To se odraža kot motnja v metabolični interakciji človeka in zemlje, preprečuje vrnitev hranil v tla, saj so konzumirana s strani strogo »mestnih« živali, katerih izločki se ne vrnejo nazaj v tla, ampak so odnesene kot odplake po kanalizaciji v kanale in nato bližnje reke. Metabolizem med človekom in naravo se seveda nadzira preko dela, ki je prvotno proces med človekom in naravo. Človek se sooča z naravno materialnostjo kot močjo narave, ki jo spravi v gibanje – svoje lastne telo, roke, noge, glavo, dlani, z namenom, da prilagodi naravne materiale v obliko, ki bo zadovoljevala njegove lastne potrebe. Preko tega gibanja deluje preko zunanje narave in jo spreminja ter posledično spreminja svojo lastno naravo. Zato je delovni proces univerzalni pogoj za metabolično interakcijo med človekom in naravo, naravo za vedno izpostavljeno pogojem človekove eksistence. Marx v tej točki začne govoriti o svobodi človeka, ki je možna le tako, da socializiran človek in z njim povezani producenti varujejo metabolizem z naravo na racionalen način, da ga kolektivno nadzirajo in ne dovolijo njegove dominacije nad sabo.

1.6 TRAJNOSTNI RAZVOJ

Marx uporabi terminmetabolični »razkol«, da bi vanj ujel to odtujenost človeških bitij znotraj kapitalistične ureditve od naravnih pogojev, ki so temelj njihove eksistence. S svojo brutalnostjo, ki izvira iz te odtujenosti in posledično nerazumevanja do narave, je človek začel kršiti pravila trajnosti. Kapitalistična produkcija se ozre na zemljo, nič prej kot le takrat, ko jo do konca izčrpa in oropa njenih naravnih kakovosti. Ta odnos nevračanja prsti tistega, kar se je iz nje vzelo v obliki hrane ali vlaken, je sokrivec za onesnaženost mest in iracionalnost kanalizacijskih sistemov tistega časa (ponekod tudi današnjega). »V Londonu ne znajo s svojimi izločki, proizvedenimi s strani štiri in pol milijonih osebkov, narediti nič pametnejšega kot monstroznoonesnažiti z njimi Temzo« (Foster v Marx, 2000, str. 163). Zaradi tega sta z Engelsom v Komunističnem manifestu poudarjala nujnost postavitve intimne povezanosti med industrijsko in kmetijsko produkcijo. Marx je v Kapitalu poudaril potrebo, da se človeški izločki vrnejo tlem in se s tem sklene popolni metabolični cikel. Ta razkol, povezan z antagonistično delitvijo mesta in podeželja, je videl povsod, tudi na globalni ravni: »vse kolonije gledajo, kako jih ropajo njihove zemlje, virov in prsti, da bi podpirale industrializacijo kolonialistov« (Foster v Marx 2000, str. 164).

Marx postavi v naslednjem citatu koncept ekološke trajnosti in z njim ujame bistvo današnjega videnja trajnostnega razvoja:

»Način, od katerega je kultura določenega pridelka odvisna od fluktacij tržnih cen in konstantnih sprememb v kultivaciji zaradi cenovnih fluktacij – celotnega duha kapitalistične produkcije, ki je usmerjena proti takojšnemu trenutnemu profitu – je kontradiktoren kmetijstvu, ki je obremenjen s celostno lestvico trajnih pogojev za življenje verige človeških generacij« (Foster v Marx 2000, str. 164)

Izraža potrebo po ohranjanju zemlje za dobro »verige človeških generacij«. Svoje ekološke skrbi nista izražala samo na področju kmetijstva, Engels je Marxu zaradi zaskrbljenosti nad intenzivnim posekom gozdov in kopanjem premoga v pismu napisal: »Delavec ne samo, da stabilizira *sedanjost*, ampak tudi v veliki meri troši *preteklost* – sončno toploto. O tem, kaj smo naredili s krčenjem naših rezervoarjev energije, našim premogom, gozdovi itd., ste Vi bolj informirani kot jaz.« (Foster v Marx 2000, str. 166). Marx je vedno bolj izpostavljal problematiko »uničevalnih« učinkov »poseka gozdov« in gledal nanjo kot na dolgoročni, zgodovinski rezultat eksploatacijskega odnosa celotne civilizacije, ne samo kapitalistične. Celoten razvoj civilizacije se kaže kot aktivna vsakodnevna destrukcijagozdov in je vse, kar smo v današnjem času za boljšo produkcijo gozdov naredili, popolnoma nepomembno pri izboljševanju njegovega stanja.

Marx je postavil teorijo, ki pravi, da vsa vrednost izhaja iz narave, in kot pravi, narava misli na »darilo« kapitalu. Seveda se Marx zaveda kontradikcije »darila« kapitalu, sprejel ga je le kot resničnost kapitalistične stvarnosti. Vrednost nekega produkta izhaja iz dela. Za Marxa je bilo to preveč ozko, omejeno s koncepcijo bogastva, povezanega s kapitalističnimi komfortnimi razmerji in sistemom, zgrajenim okoli menjalne vrednosti. Blagostanje vsebuje porabno vrednost, ki je značilnost generalne produkcije. Marx je ravno v tej kontradikciji med porabno in menjalno vrednostjo videl največ protislovij celotne dialektike kapitala. Narava, ki prispeva produkciji porabne vrednosti, je ravno tako vir bogastva, kot je delo – četudi je njen prispevek zanemarjen s stani sistema. Marx zato na začetku Kapitala zatrdi, da delo ni edini vir materialnega bogastva, to je porabne vrednosti, ki jo proizvajajo. Kot pravi William Petty, »delo je oče materialnega bogastva, zemlja je njegova mati« (Foster, 2000).

Za Marxa je kapitalizem predstavljal razredno družbo, karakterizirano z ekstremno deviacijo znotraj družbe, ki izvira iz enako ekstremne ločitve populacije od zemlje. Razlika med dotedanjo zasebno lastnino in tisto, ki se rodi v maternici kapitalizma, je ta, da ob njenem samem rojstvu prekinja kakršnokoli neposredno povezanost širše populacije z zemljo. Sam obstoj kapitala Marx označi kot proces v zgodovini, ki razreši lastnika zemlje dela in delavca lastništva nad zemljo. Kmetje, razrešeni lastništva in odtrgani od zemlje, so se znašli na trgu kot zastoj nezaščiteni proletarci brez pravic. Od kod izvirajo kapitalisti? Marx je razdelil odgovor na zastavljeno vprašanje na dva dela – izvor kapitalističnega kmeta in izvor industrijskega kapitalista. Kapitalistični kmet je vzniknil počasi v drugi polovici štirinajstega stoletja, ko je začel gospodar kmetije proizvajati seme, čredo in kmetijske pripomočke, da bi lahko kmet bolje izvajal svoje delo. Sčasoma se je to razvilo v sistem, temelječ na najemninah, industrijski kapitalist pa je enostavno izbruhnil v neki točki zgodovine s formiranjem trikotne izmenjave transatlantskega sistema suženjstva. »Odkritje zlata in srebra v Ameriki, izkoreninjenje, zaslužnjevanje in pokopavanje v rudnikih domorodcev teh kontinentov, začetki osvajanja in plenjenja Indije in sprememba Afrike v zavetišče za komercialni lov temnopoltih,...vse to označuje zoro ere kapitalistične produkcije.« (Foster v Marx 2000, str. 173). Kapital je ustvaril svetovni sistem pod svojim

nadzorom, ki je razširil bogastvo in surovine za kapitalistične industrije ter koristi Evrope in Severne Amerike, medtem ko je uničil sisteme drugje. Naš čas ni po ničemer drugačen in je še vedno okovan v »absolutni splošni zakon kapitalistične akumulacije«, kot ga je poimenoval sam Karl Marx. Danes se bolj kot kadarkoli prej kaže težnja kapitalistične razredne družbe, zgrajene na eksploataciji proletariata za polarizacijo, tako da bi vse več in več bogastva bilo koncentriranov vse manj in manj rokah, medtem ko je velika večina populacije potlačena s kontinuiranoreprodukcijo industrijske rezervne vojske nezaposlenih ter najdena v situaciji relativne osiromašenosti in degradaciji.

2 MLIN PRODUKCIJE

»Od leta 1945 je bilo uničenje habitatov najverjetneje najprepričljivejši indikator širitve mlina produkcije (preko črpanja virov ali odlaganja odpadnih snovi)« (Gould idr. 2007, str. 14)

Prepletajoč Marxovopolitično ekonomijo in neo-Weberjevo sociologijo Allan Schnaiberg, preko tako imenovane teorije mlina produkcije poudarja naravo in razvojkontradiktornih razmerij med ekonomskim razcvetom in ekološkim uničenjem (Hanningan 2007). Schnaiberg oriše mlin produkcije kot kompleksen samopoganjajoč mehanizem, ki se hrani z naravnimi viri, s tem raste in večji kot je, več naravnih virov potrebuje za svoj obstoj. Narava gre nato skozi njegov metabolizem in je, ko mlin produkcije izčrpa vse kapitalno hranilne snovi iz nje, izločena v obliki neuporabnih fekalij. Z drugimi besedami: teorija mlina prepozna, da sama narava kapitalističnega investiranja vodi k vse večjim zahtevam po naravnih virih za določeno raven socialnega blagostanja. Vsak nov val investicij a) oslabi zaposlitvene pogoje proizvodnih delavcev, b) poslabša okoljsko stanje, ampak c) poveča dobiček. Ekosistem se v tem procesu spremeni v nov dobiček in novo investicijo, kar pospešuje zahteve po elementih ekosistema (Gould idr. 2007).

Teorija mlina produkcije razlaga, kako in zakaj ljudje prispevamo k okoljskim problemom. Schnaibergove razlage se osredotočajo na politično ekonomijo produkcije in njenega odnosa do okoljskih problemov (Schnaiberg 2002). Politična ekonomija je strukturna teorija, ki izpostavlja družbena razmerja in strukture. V povezavi s Schnaibergovim mlinom produkcije pa je uporabna za raziskovanje, kako te družbene razmere in strukture vplivajo na ekološko neurejenost in okoljsko škodo.

Do poznih sedemdesetih let prejšnjega stoletja so večino analiz o okoljskih problemih proizvajali znanstveniki z naravoslovnega področja. V tem obdobju so se pojavile prve raziskave znanstvenikov z družboslovnega področja. Allan Schnaiberg, profesor z Univerze v Northwesternu, Illionis, ZDA, je združil različne raziskave, analize in vzroke v eno samo delo z eno samo teorijo – teorijo mlina produkcije. Problem takratnega časa ni bil ta, da si ljudje niso želeli rešiti okolja, problem je tičal v tem, in tudi danes, da si v večini problemov ne odgovorimo pravilno na vprašanje: »Za koga in pred kom moramo zaščititi naše okolje?« (Schnaiberg 2002). Zaradi nerazjasnjenih pojmov so ljudje raje kot v vladne organe investirali v zasebne sektorje – kot na primer zdravstvo. S tem so odrekli podporo državi in ji onemogočili nadzor nad vedno širšim mlinom in njegovim vplivom na okolje, vključno z negativnimi učinki na zdravje. Še en takšen primer je zasebna uporaba ustekleničene vode. Ljudje, kjer je država postavila to regulativo, so to sprejeli, ne da bi se zavedali, da je oskrba doma s pitno vodo pravica vsakega človeka in da je dolžnost njihove vlade, da jim to omogoči in ne, da jih zadolži s kupovanjem ustekleničene vode, s čimer se hrani in ima korist le mlin produkcije (Gould idr., 2007).

Schnaiberg je predstavil teorijo mlina produkcije kot odgovor na vprašanje, zakaj se je po drugi svetovni vojni degradacija okolja v ZDA tako drastično povečala. Trdi, da so se z naraščajočo stopnjo kapitala, ki je bil na voljo za investicije, in spreminjanjem razdelitve investicij postopoma večale zahteve po naravnih virih. Teorija se je od ostalih razlikovala po tem, da je prepoznala, da se večina

kapitala kopiči v zahodnih državah in da se z vedno bolj učinkovitimi tehnologijami nadomešča humano delovno silo produkcije, z namenom, da se poveča dobiček. V povojnem ekonomskem »bumu« je bilo mnogo kapitala mobiliziranega v razvoj novejših in učinkovitejših tehnologij. Te tehnologije pa so zahtevale mnogo več energije in/ali kemikalij za zamenjavo prejšnjih, bolj delovno intenzivnih procesov, in s tem povzročile vedno hujšo degradacijo. Z uporabo novih tehnologij se je povečal dobiček, ki so ga nato uporabili za nove tehnološke raziskave. Posledično se je morala povečati produkcija, da bi lahko avtorizirala tako fiksne kot tudi obratovalne stroške novih tehnologij. S povečano produkcijo pa se je povečala tudi zahteva po naravnih virih. Ne samo, da je produkcija povečala zahteve po naravnih virih, temveč je povečala tudi obseg strupenih odpadkov in odpadkov nasploh (Gould idr., 2007).

Teorija stoji na nekaj pomembnih predpostavkah. Narava je zavezana k produkciji. »Ekološki sistem ima produkcijsko funkcijo, ki je sestavljena iz ustvarjanja organske snovi – biomase – preko procesa rojevanja, rasti in odmrtnosti« (Stretesky idr. v Schnaiberg 2014, str. 20). Naravna produkcija sledi pravilom narave, kot sta zakona termodinamike. Prvi, zakon o ohranjanju energije, pravi – *energija ne more biti ustvarjena ali uničena, lahko je le spremenjena*. Drugi, zakon entropije, trdi, *da ko se energija spremeni preko produkcije, zavzame manj organizirano obliko*. Na primer, ko zažgemo drevo, se energija, ki je bila shranjena v tem drevesu, sprosti v okolje in ogreje okolico. Energija iz drevesa se spremeni v toploto in pepel, torej se reorganizira ali deorganizira v okolju. Entropija raste pri ireverzibilnih procesih, torej se, ko energija preide iz ene oblike v drugo, vedno bolj zgublja v okolju in se pomika k stanju ravnovesja. Čeprav si je težko predstavljati, se mora produkcija v neki točki končati, namreč, ko se doseže ravnovesje celotne energije, prehod iz ene oblike v drugo ni več možen. Kapitalizem pospešuje rast entropije in njeno nenehno širjenje produkcije ter porabe energije, da bi akumuliral čim več bogastva. Zaradi tega je pomembno upoštevanje politične ekonomije z namenom razlaganja ekološke neorganiziranosti. Ljudje smo ustvarili ekonomski sistem (kapitalizem), ki spreminja ekološki sistem, tako da pospešuje entropijo. »Človeški ekonomski sistem se vmešava v organizacijo ekološkega sistema« (Stretesky idr. v Schnaiberg 2014, str. 20). Schnaiberg trdi, da sta sama dinamika kapitalizma in njegova neprestana težnja k širjenju produkcije razlog za ekološko neurejenost.

Kapitalizem je najbolj dominanten ekonomski sistem na svetu in ga zaradi tega imenujemo tudi globalni kapitalizem. Njegova gonilna sila je nenehno raztezanje produkcije z namenom povečanja dobička. V kapitalističnem sistemu je dostop do lastništva, predvsem do sredstev ali orodij produkcije, neenakovredno razporejen. Kapitalisti imajo v lasti sredstva produkcije, vendar potrebujejo delavce, ki upravljajo s temi sredstvi. V korist kapitalistom jim morajo delavci in nelastniki za svoje preživetje prodati svojo delovno moč. Kapitalisti zaposlijo delovno moč, da bi spreminjali surovine v proizvode. Če želijo ustvariti dobiček iz tega sistema, morajo manipulirati s procesom produkcije – poostri delo in ga narediti bolj produktivnega. Delo, da bi prineslo dodatne prihodke, se okrepi s povečano uporabo strojev in kemične tehnologije, ki zamenjajo človeško delo. Na dolgi rok to povzroča marginalizacijo delovnih mest in vodi k povečani brezposelnosti ali zaposlenosti pod človeškimi sposobnostmi (Stretesky idr. 2014). Kar je kritično, je to, da kapitalizem samega sebe vidi kot neskončen sistem in

ne vidi nobenih omejitev pri svojem širjenju. To je nasprotno končnosti naravnih surovin. Kapitalizem v svojem slepem prepričanju o neskončnosti ne prepoznava končnosti narave in zaradi tega prihaja do vse večje okoljske neurejenosti.

Slika 4: Ilustracija mlina produkcije; Curry 1981; vir: Gould idr., The Treadmill of Production 2007

2.1 IZŽIVLJANJE MLINA NAD DELAVCI

Teorija mlina produkcije je osredotočena na družbene, ekonomske in okoljske pogoje »stakeholders« (delavce in prebivalce skupnosti), medtem ko opazuje širjenje mlina produkcije in vedno večjo moč »shareholders« (investitorjev in vodij). Politični cilj slednjih je bilo doseganje vse večjega obsega, s katerim bi si pridobili naklonjenost vlad in delavskih zvez, ki bi podpirale tovrstno investiranje z namenom zaposlitve odpuščenih in novih delavcev ter s tem povečane davčne prihodke. Čez čas se je njihova politična moč povečala in s tem tudi politična podpora mlinu produkcije preko neposrednega (ali posrednega) financiranja političnih kampanj (Gould idr. 2007). Tako je leta 1980, ko je bila teorija prvič objavljena, oblast v ZDA prevzela administracija Ronalda Reagana. Njegova antitokolska in antidružbena politika je ponudila sovražno družbeno okolje, zaradi česar je mnogo mladih učenjakov in aktivistov (predvsem na jugu) preko opazovanja posledic vsiljenega neoliberalizma sprejelo in začelo raziskovati teorijo mlina produkcije (Gould idr. 2007).

Kljub družbeni stagnaciji in vse večji degradaciji okolja, ki spremlja mlin produkcije, kjerkoli razprede svoje strupene lovke, pa družba, v ihti in upanju ter zaupanju vladnim institucijam, ki jim slepijo um z lažnimi obljubami in trditvami, da je tovrstna kriza le začasno stanje, patetično dajejo podporo njegovi krepitvi. Politiki so zaradi koristi, ki so jim jih priskrbeli gonilci mlina, z veseljem pomagali pri širjenju

tega mehanizma. Za to so prejeli javno podporo, saj so prebivalci sprejeli kakršnokoli ponudbo, ki bi dajala vsaj kanček lažnega upanja za izboljšanje ekonomskega stanja. Vsi tisti, ki so se skušali upreti tovrstnemu političnemu sistemu, so bili ostro zavrženi z oznakami, da so absurdni, staromodni, reakcionarski in z obsodbo na propad s strani mnogih ekonomskih in političnih predstavnikov (Gould idr. 2007). Medtem, ko so negativne posledice (lokalno onesnaženje, zdravstveni problemi) širjenja mlina zadevali tako višji kot vedno bolj številni nižji sloj, so le-te bile geografsko in družbeno odstranjene z vidnega polja višjega, a vedno bolj in bolj razkropljene na področju bivanja nižjega sloja. Ta družbena razdeljenost naseljenosti je izolirala določevalce produkcije od zdravstvenih in okoljskih posledic njihovih odločitev (Gould idr. 2007).

Slika 5: Otroško delo in izkoriščanje, Bangladeš 2013. Medmrežje: <http://altamar.tv/multimedia/forced-child-labour-and-exploitation>

Na delavce je širitev mlina vplivala na dva načina. Za večino njih je to stanje vodilo k nižjim plačam in zmanjšanim zaposlitvenim možnostim, kar je mlinu uspelo doseči z razbitjem delavskih sindikatov preko službenega izsiljevanja (Gould 2007). Druga ogromna dejavnika, ki sta vplivala na delavce, sta bila zapiranje tovarn v ZDA in selitev le-teh na južno poloblo, kjer je bila delovna sila cenejša, kjer ni delavskih sindikatov in kjer so si politični vodje in delavci obupano želeli novih zaposlitvenih možnosti. Medtem, ko so delavci v ZDA potrpežljivo čakali nove investicije in delovna mesta, so na jugu panično hlastali za ponujenim delom in bili za nehumano delo v »znojilnicah« celo hvaležni.

2.2 OBUBOŽANI

Eden od okoljskih ortodoksov današnje civilizacije je prepričanje (ne znanstveno dokazano dejstvo) ali mit, da so najnižji sloj in nerazvite države krivi za večino okoljskih problemov. Ta okoljski ortodoks izvira še iz časov Malthusa. To so potrdili z uporabo I=PAT enačbe.

I=PAT enačba se je začela uporabljati v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja kot temelj proučevanja okoljskih degradacij. Enačba trdi, da so okoljski vplivi (I), funkcija rasti prebivalstva (P), obilje ali stopnja porabe določene družbe (A) in tehnoloških inovacij, ki lahko ali povečajo stopnjo porabe ali pa dovoljujejo družbi, da reducira vpliv na vire preko večje učinkovitosti oziroma s saniranjem uničujočih vplivov (T) (de Vogli 2013).

»Revščina je glavni vzrok za globalne okoljske probleme. Zaman se je boriti proti okoljskim problemom s perspektivo, ki vključuje najpomembnejše dejavnike: svetovno revščino in mednarodno neenakost« (WCED 2013).

2.2.1 DOBRODELNOST ALI USTVARJANJE LENUHOV?

»Ko pomoč revnim postane kolektivna odgovornost, ... , ni druge posledice, kot ustvarjanje otopelega in lenega razreda. Po drugi strani pa za človeški duh ne obstaja nič višjega, kot je moralna vez med tistim, ki daje in tistemu, ki sprejema – donorju zaradi osebnega iskrenega interesa za dobrobit drugega, prejemniku pa zaradi iskrene hvaležnosti« (Coward v De Tocqueville 2001, str. 194).

16. stoletje in uvedba programov za revne sta prinesla olajšanje za obubožane reveže in tiste, ki niso zmožni delati. A raziskava iz leta 1834 je pokazala, da revežem v Veliki Britaniji le-ti ne pomagajo na pravi način (Coward 2001). Alexis de Tocqueville, liberalec 19. stoletja, ki je sodeloval v tej raziskavi, je prišel do zaključka, da obstajata le dva razloga, da bi človek delal. Prvi je, da preživi, drugi pa, da poveča svoje imetje. Z neselektivno oziroma nekritično dobroteljnostjo, kot je imenoval državno dolžnost, da poskrbi za nezmožne in nemočne, in olajšavami za revne se uniči prva iniciativa za delo, druga pa tako ostane nedotaknjena (Coward 2001). Prav tako je ugotavljal, da je zelo težko ločiti med resničnim nesrečnikom in tistim, ki bi kljub revščini lahko delal. A de Tocqueville se je zavedal tudi dejstva, da je velik delež revščine ustvarjen s transformacijo ekonomije iz kmetijske v industrijsko:

»Z napredkom civilizacije napreduje tudi produktivnost, kar pomeni, da so potrebe po delavcih vedno manjše« (Coward 2001 v De Tocqueville, str. 195). Izračuni so pokazali, da je v Veliki Britaniji revna četrtnina civilizacije, v Franciji pa šestina. De Tocqueville je to razliko pripisal industrijski revoluciji, ki je v tistem času že zajela Veliko Britanijo, Francije pa še ne. Enako je stoletje in pol za njim ugotovil kemik, družbeni znanstvenik in filozof Michael Polanyi (Coward 2001).

»Velike industrije zahtevajo nenehno vojsko nezaposlenih delavcev za čase prekomerne produkcije. Glavni namen buržoazije v odnosu do delavca je seveda, da bi imela na voljo čim cenejšo delovno silo, kar je možno samo, če je te ugodnosti veliko več, kot je dejanska potreba po njej« (Marx, 2012, str. 415).

Mlin produkcije zahteva vedno več brezposelnih, saj to omogoča pocenitev delovne sile. Zaradi vedno cenejše delovne sile tako niso le brezposelni revni, na robu revščine so tudi pridni in marljivi delavci. Na koncu se v državah, ki imajo urejeno oskrbo nezmožnih dela in tehnološkega viška, bolj splača ne delati in izkoriščati pravice, kot je na primer pravica do socialne denarne pomoči za brezposelne. Naj na državi, po kateri se naša država tako rada zgleduje, prikažem, kako so nastali sodobni programi za brezposelne in revne.

»Ne sprašujte se, kaj lahko država naredi za vas, ampak kaj lahko vi storite za njo!« so slavne besede Johna F. Kennedyja, ki so ga spodbudile, da tudi sam poišče segment družbe, za katero lahko naredi kaj dobrega. To ga je privedlo do ogromne mase revnih v njegovi državi, ki so do takrat živeli neopaženi v svoji bedi. Zgrožen nad vsakoletnim porastom revščine je le-to zaznal »v državi, bogati, kot je Amerika«, kot moralni škandal. Po njegovi tragični smrti je razvoj socialnih programov v roke vzel Johnson, a programi so začeli kazati žalostne rezultate. Stanje se je poslabšalo pod Nixonovo, Fordovo, Carterjevo in Reaganovo administracijo. Leta 1960 so za socialne programe porabili 28,9 milijarde dolarjev, v letu 1990 je ta znesek narastel na 211,9 milijarde dolarjev. Vsa nabrana vsota od časa, ko je Johnson napovedal vojno revščini, pa do konca devetdesetih let prejšnjega stoletja je znašala 3,5 bilijona dolarjev, kar je približno toliko, kolikor je ZDA prinesla inflacija po drugi svetovni vojni. Delež enostarševskih družin je od leta 1960 do leta 1991 z 9,1% zrasel na 28,6%, kar šteje 17 milijonov. Delež črnskih zunajzakonskih zvez od leta 1940 do leta 1965 je zrasel z 17% na 27% in od takrat do leta 1990 na 65,2%. Vsesplošno je delež zunajzakonskih zvez z 5,7% zrasel na 22% od leta 1970 do leta 1990. Leta 1970 je v revščini živelo 10,4 milijona otrok, do leta 1991 je število zraslo na 14,3 milijona (Coward 2001). V eksperimentih, s katerimi so preizkušali uspešnost socialnih programov, so žalostno ugotovili, da se prejemniki in upravičenci ne udeležujejo tečajev za izboljšanje njihove zaposljivosti. Zakaj bi se? Zakaj bi se zaposlili? Zakaj bi se sploh želeli zaposliti? Vsaka brezposelna oseba, brez izjeme, je upravičena do socialne pomoči. Socialna pomoč gre v roke tako tistim, ki jo nujno potrebujejo, kot tistim, ki so zmožni delati. A kako naj delajo, če dela ni? Tudi, ko delo je, zakaj bi delali za 100 evrov več, kot znaša denarna socialna pomoč? Na srečo delo na črno in delo preko študentske napotnice cvetita. Umazana, nedostojno plačana dela pa bodo opravljali za nas delavci iz držav, katerih stanje je še bolj pogubno. Tako se z rastjo produkcije in tehnološkega napredka prepada med tistimi, ki nimajo nič, in tistimi, ki imajo vse, vedno bolj večja. Mlin produkcije si z ropanjem ustvarja vse večji trg tistih, ki so za najmanjše plačilo pripravljeni sprejeti vse. Ti pa iz delovnih vrst izrinejo tiste, ki se zavedajo svojih delavskih pravic in pravične cene svojega plačila. Človek pa ne potrebuje končanih raznoraznih fakultet, da bi vedel, da sta čepenje na zavodu in prejemanje denarne socialne pomoči v vseh pogledih bolj donosna kot pa delo za minimalno plačo, katerega pa je zaradi tehnološkega napredka tako ali tako vedno manj.

2.3 ZAKAJ PRODUKCIJA IN NE PORABA?

Mnogi kritiki mlina in na splošno analitiki okoljskih problemov trdijo, da ni težava v produkciji, temveč v porabi. Model mlina produkcije trdi, da porabniki s svojimi zahtevami ne igrajo nobene ključne vloge pri tem, kaj se bo znašlo na trgu, ter na to, kaj bomo porabljali in kaj ne. Vse odločitve glede tipa

tehnologij, uporabe dela in obsega produkcije so popolnoma izven dosega porabnikov. Vse, kar velika večina konzumira, mora biti izčrpano iz narave. Črpanje naravnih virov pa je gonilo kateregakoli proizvodnega procesa. Porabniki lahko sprejmejo ali zavrnejo produkte, a nimajo nobenega vpliva na to, v katero tehnologijo se bo preusmeril kapital. Povezava med ekosistemom in produkcijo je neposredna, medtem ko med ekosistemom in porabniki v smislu prečrpavanja virov ni. Med njima je produkcija. Mlin produkcije prepoznava, da se zahteve porabnikov razvijejo iz a) pritiska predhodno sprejetih proizvodnih odločitev, b) specifičnih predhodno sprejetih odločitev o ekonomski razdelitvi in c) specifične razdelitve politične moči. Skratka, kot bi rekel slavni Henry Ford ob razlagi, kaj to porabnikova prosta volja je: »Lahko izbirate katerokoli barvo T Modela, vse dokler je le ta črna!«.

Človeške želje in potrebe so določene s predhodnimi pogoji produkcije in drastično presegajo človeške osnovne biofizične potrebe (hrano, toploto, zavetje, družbene interakcije) (Gould idr. 2007). Materialne želje so v veliki meri skonstruirane s strani materialnih proizvajalcev preko raznoraznih načinov kulturne produkcije. Transformacija družbeno konstruiranih želja v človekove potrebe je rezultat družbenih procesov, na katere imajo ogromen vpliv nadzorniki mlina produkcije. Porabniki se lahko odločijo, da nekega produkta ne bodo uporabljali ali kupovali, vendar s tem ne vplivajo dosti na trg potrošnje. V tem smislu tudi ne vplivajo omembe vredno na ekološke učinke odločb produkcije. Trdimo lahko, da lahko posameznik, skupnost ali država vplivajo ali določijo določene forme produkcije preko kolektivnih bojkotov. A ne glede na te kolektivne zmage porabniki nimajo posebne moči pri odločanju o sredstvih, s katerimi bodo ustvarjene alternative (Gould idr. 2007). Odločitve o alternativah torej niso v rokah porabnikov, temveč v rokah manjšine močnih posameznikov (elite mlina), ki imajo popoln dostop do kapitala. V teh odločitvah – odločitvah o produkciji, kjer prvič pride do interakcije med družbenim sistemom (dostop producentov do kapitala in dela ter sprejemanje odločitev glede na potencialno odgovornost, profitabilnost in dostopnost trga) in ekosistemom (dostop producentov do izčrpavanja naravnih virov in odpadnih odtokov ekosistema) porabniki ne sodelujejo. (Gould idr., 2007).

Porabniške odločitve posameznikov, skupnosti, držav in korporacij so torej sekundarne glede na produkcijske odločitve. Porabnik lahko izbira med Coca Colo in katero drugo, manj kalorično sladko pijačo. Učinka ne bo, saj si verjetno ista korporacija, ki ima v rokah Coca Colo, lasti tisto drugo, bolj zdravo pijačo.

2.3.1 Problem recikliranja

Velike kampanje mnogih okoljskih skupin so v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja začele vedno bolj poudarjati pomembnost recikliranja (kar je okoljsko problematičen industrijski proces), hkrati pa zanemarile pomembnost bolj družbeno in ekološko učinkovitih praks, kot sta ponovna uporaba in zmanjšana poraba. »Vse dokler podjetja podirajo drevesa v previsoki meri, ni pomembno, ali okoljsko osveščeni prebivalci reciklirajo svoje odpadke, saj so vsi potencialni dosežki družbenega recikliranja odpravljani s povečanjem produkcije« (Gould idr. 2007, str. 24).

Kot ena izmed dobrih praks recikliranja se je izkazalo recikliranje računalnikov. Leta 2003 je okoljskim organizacijam uspelo prisiliti številne računalniške proizvajalce, da reciklirajo svoje izdelke po končani

življenjski dobi izdelka, vendar je to še dodatno spodbudilo računalniško industrijo. Čeprav je bil ta ukrep zelo uspešen in je od proizvajalcev zahteval možnost recikliranja njihovih izdelkov, je njegova velika pomanjkljivost bila ravno v tem, da ni poudaril problematike povečanja tako produkcije kot porabe in tudi krajše življenjske dobe izdelka (Gould idr. 2007).

Produkcija je področje, kjer želi industrija ohraniti čimvečjo avtonomijo, brez nadzora države, okoljevarstvenikov in dela. Tako je pri borbi za prevlado nad Zakonom za ohranjanje in povrnitev virov (Resource Conservation and Recovery Act, RCRA) zadnjo besedo imela odpadna industrija, saj si je uspešno izbojevala premestitev stroškov obratovanja recikliranja na ramena države in davkoplačevalcev. Tako je produkcijo osvobodila morebitnih dodatnih stroškov, ki spremljajo obrat recikliranja, zaščitila dobičkonosnost in okrepila nadzor nad produkcijo.

Zaradi teh razlogov teorija mlina produkcije trdi, da so proizvajalci, in ne porabniki, poglavni gonilni dejavnik v politični ekonomiji. Čeprav si porabniki na vso moč želijo vplivati nanjo in spodbujajo okoljsko odgovorne produkte, odločitve o tem prejemajo zgolj tisti, ki imajo nadzor nad produkcijo. Seveda pa ne smemo zanemariti kontradiktornega obnašanja porabnikov, ki izvira iz njihovega nerazumevanja jedra problema. Po eni strani si želijo okolju prijaznih proizvodov, tehnologije itd., po drugi strani pa nikakor ne zmanjšajo porabe in tako v zablodi, da kupujejo zelene izdelke, pravzaprav spodbujajo pohlep mlina produkcije.

2.4 VSI ZA ENEGA – EDEN ZA NOBENEGA

Mlin produkcije vrta, koplje in širi razdor med višjim in nižjim slojem. Statistični podatki, objavljeni s strani neodvisne Pisarne kongresnega proračuna (Congressional Budget Office), o dohodkih najbogatejšega odstotka rezidentov Združenih držav Amerike v primerjavi z dvajsetimi odstotki kažejo že na nekaj bolj brutalnega, kot pa je navadna nepravilnost. Odstotek najbogatejših je namreč leta 1997 zaslužil 1.016.900 ameriških dolarjev, medtem ko jih je 20 odstotkov v povprečju zaslužilo 11.400 ameriških dolarjev. Leta 2000 si je najbogatejši odstotek v Združenih državah Amerike lastil kar 40 % bogastva države.

To dinamiko najbolje opisujejo soglasja o svobodni izmenjavi, ki jo promovirajo ZDA in EU kot dobroto demokracije in ekonomski napredek. Stvarnost pa je ravno nasprotna. Vsepovsod po svetu je svoboda trga namreč povezana z naraščajočo družbeno neenakostjo, zmanjšanjem plač in rastjo brezposelnosti. Družbena neenakost je le eden izmed problemov, ki ga povzroča marširanje mlina produkcije.

2.5 STRUPENOST

Mnogi učenjaki in politiki bi radi verjeli, da živimo v visoko tehnološki informativni dobi s postmoderno politiko, kjer družbena struktura in materialno blagostanje nista tako zelo pomembna. Dejansko pa smo, še posebej mi, na severu, izredno odvisni od naravnih virov – celo bolj kot kadarkoli prej. Naša odvisnost se z vsakim posegom in odvzemom snovi, posebno tistih, ki jih je treba uvažati iz ekosistema, veča.

Želja po nafti hrani vojne, nevzdržne potrošniške in industrijske prakse, ekološko opustošenje in revščino (Gould idr. v Gedicks, 2007). Podobno želja po čisti pitni vodi sproža nova bojevanja v Kaliforniji, Teksasu, Mehiki, Izraelu, Boliviji, Indiji in drugod (Gould idr., 2007). Trošimo in onesnažujemo najbolj temeljne gradnike življenja – železo, nafto, zlato, premog, vodo, les – bolj kot kadarkoli prej v zgodovini.

Izpostavljenost toksičnim materialom industrijske proizvodnje je povzročila genetske napake, reproduktivne motnje, rakava obolenja, nevrološke okvare in uničenje imunskega sistema vse človeške populacije (Gould idr., 2007).

Leta 2003 je Center za nadzor bolezni in preventive (CDC) izdal študijo, v kateri so testirali več kot 9000 posameznikov v celotnih Združenih državah Amerike in v vseh našlisledi pesticidov. Polibrominarni difenilni etri (PBDE-ji) so manj znane nevrotoksične kemikalije, ki se vgrajujejo v računalnike, televizijo, avtomobile, pohištvo in podobno. PBDE-ji niso problematični samo zaradi tega, ker jih lahko najdemo v skoraj vsakem izdelku, ampak tudi zato, ker z lahkoto uidejo v okolje med samo produkcijo in odlaganjem. Zaradi tega so najdeni v hišnem prahu, zunanem in notranjem zraku, povodjih in mnogih živalskih tkivih, vključno s človekom. V ZDA, Evropi in Kanadi so sledove te kemikalije našli v materinem mleku, za rezidente ZDA pa sumijo, da vsebujejo nevarne ravni PBDE-jev v svojem telesu. (Gould idr., 2007).

Kljub močnim okoljevarstvenim in delavskim gibanjem v Evropi smo še naprej množično izpostavljeni onesnaženju in njegovim posledicam. Eden izmed petih zaposlenih v EU je izpostavljen karcinogenim agentom v svojem delovnem okolju. Rak, astma in nevropsihične motnje so ene izmed bolezni, ki so povezane s 100.000 kemikalijami in biološkimi agenti, ki so določeni v EU. Približno dve tretjini od 30.000 kemikalij, ki se navadno uporabljajo v EU, ni primerno testiranih in njihovi dejanski učinki, tako na okolje kot na človeško zdravje, niso poznani. Nove kemikalije, odkrite po letu 1981, gredo čez teste, a starejše ostajajo netestirane (Gould idr. v ENS, 2007).

2.6 NA JUG!

Kot zapisano, zaradi odsotnosti prave okoljevarstvene politike, delavskih sindikatov in obilja naravnih virov, ki jih je na uničenem in onesnaženem, a civiliziranem severu začelo primanjkovati, se je mlin produkcije enostavno moral aplicirati v države tretjega sveta. Brez oziranja na negativne ekološke posledice so vodje »nerazvitih držav« posnemali industrializacijo »razvitih«, v sodelovanju z njihovimi vladami in korporacijami. Glavni mehanizem za doseganje tega je bil prenos modernih zahodnjaških industrijskih tehnik s severa na jug (Schnaibergidr.2002). Ta prenos je bil skrajno neuspešen, tako z ekonomskega kot ekološkega vidika. Razvojne sheme so zahtevale zelo drago prometno infrastrukturo, jezove (zaradi hidroelektrarn), letališča itd., zaradi česar so se države tretjega sveta morale zadolžiti pri razvitih državah. Projekti pogosto niso prinesli takšnega dobička, kot so ga pričakovali, so pa povzročili nepopravljivo škodo tamkajšnjemu okolju, povzročeno s prekomernim naplavljanjem, izsekavanjem deževnih gozdov, erozijo tal in onesnaženjem (Schnaiberg idr. 2002).

»Na splošno se je kapital prestavil bolj na stran okoljske degradacije preko produkcije na tujem, kot pa na stran okoljske zaščite v ZDA ali državah z ameriškimi investicijami« (Gould idr., 2007, str. 43).

V dobi, ko se pomembnost trajnostnega razvoja in biodiverzitete vedno bolj poudarja, je nasprotno temu izginilo mnogo habitatov in z njimi povezanih vrst globalnega juga. Ironično, toda to se je pospešilo ravno po konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju v Riu de Janeiru leta 1992 (Gould idr., 2007).

Zaradi sprememb, ki jih je Schnaiberg objavil v *The Environment*, tj.

- zlom gibanja neuvrščenih,
- pridobivanje na moči Washingtonskega konsenza o globalni integraciji neoliberalizma,
- še vedno nedokončana transnacionalna električna omrežja in
- kriza južnih držav zaradi dolgov,

je postala transnacionalna vloga mlina bolj jasna in zavestna.

Leta 1990 je potekalo zasedanje Južne komisije (South Commission), dve leti pozneje pa zasedanje Združenih narodov. Obe konferenci sta bili osredotočeni na razsežnost okoljskih problemov in specifične načine njihove manifestacije na globalnem jugu. Poudarjen je bil odnos transnacionalne ekonomije tako do naraščajoče neenakosti kot do pospešene ekološke degradacije. Globalni jug se je začel iz pomanjkanja premikati k še večjemu pomanjkanju. Nobeno od zasedanj ni bilo uspešno, saj glavni poganjalci mlina produkcije niso podpisali sporazumov, ki so bili sprejeti (Gould idr., 2007).

2.7 SPREJEMANJE IN PRIHODNOST TEORIJE

Schnaiberg sam priznava, da njegova teorija ni dosegla paradigmatičnega statusa znotraj okoljske sociologije, kot si je sam želel (Hanningan 2007). Po eni strani je bila zavirana s strani učenjakov zaradi nezmožnosti sprejemanja realnosti– tj. teorije mlina, po drugi strani pa so jo zavrnil iz političnih razlogov s strani elit mlina. Nekaj mesecev po objavi Schnaibergove *The Environment: From Surplus to Scarcity* je bil v ZDA za predsednika izvoljen Ronald Reagan. Njegovo neokonzervativno delovanje, poglobljanje državne neurejenosti in transnacionalni neoliberalizem so bili ravno nasprotni tistemu, kar je bilo predlagano v delu Allana Schnaiberga. Mlin produkcije se je s pomočjo Reaganove antiokoljske politike krepil in oteževal upor le-temu. Z večanjem moči in svobode transnacionalnih korporacij in elit mlina produkcije je Reaganova administracija ravno v času objave teorije, ki je govorila o ukrepih za upočasnjevanje širjenja mlina, le to s svojim nasprotnim delovanjem ne samo ignorirala, temveč ji pljunila v obraz. Danes teoriji mnogi sociologi pripisujejo čezmerno radikalnost in neokusnost. Resnica, ki jo teorija nosi s seboj, je enostavno preveč kruta, preveč kompleksna in včasih navidez tudi preveč nerešljiva, da bi jo lahko sprejeli. Raje se držijo manj kompleksnih konstrukcijskih modelov. Hanningan v svoji knjigi *Environmental Sociology* tako, bolj kot mlin, v ospredje postavlja teorijo tekmovalnih funkcij okolja, ki sta jo ustanovila Catton in Dunlap. Cattonov in Dunlapov model določa tri tekmujoče funkcije, ki jih okolje nudi človeku. Gre za tri tako imenovana skladišča: zaloge, življenjski prostor in odlagališča. Skladišče zalog nam priskrbi obnovljive in neobnovljive naravne vire, ki so

bistveni za naše preživetje. Prekomerna uporaba tega vodi k pomanjkanju in nezadostnosti. Življenjski prostor oziroma habitat nam nudi dom, transportni sistem in ostale dnevne bistvenosti, njegova prekomerna uporaba pa se kaže v prenaseljenosti, prenatrpanosti in uničenju habitatov ostalih živih bitij. Funkcija skladiščenja pa služi kot odtok za odpadke, odplake, industrijsko onesnaženje in ostale stranske proizvode naše civilizacije. Vse te tri funkcije tekmujejo za prostor in se večkrat prekrivajo. Catton in Dunlap opažata, da v zadnjih letih prihaja do vse večjega konflikta med temi tremi funkcijami, zaradi česar prihaja do globalnih okoljskih problemov, kot je na primer globalno segrevanje. Za razliko od Schnaiberga v njegovi teoriji ni zaznan krivec, oziroma, če že želimo najti krivca, smo to vsi. Catton in Dunlap dajeta v teoriji državi vso avtoriteto nad okoljskimi problemi in fiskalnimehanizmom, s katerim bi opravila »čiščenje« okolja, brez da bi jo pri tem »motilo« iskanje krivca (Hanningan 2007). Drugi so vstopili v *Third Wave Environmentalism*, ki trdi, da se bo mlin sam popravil glede na meje okolja, preko tržnih mehanizmov in namesto, da nasprotujejo, dejansko podpirajo neoliberalno politiko. Večina *mainstream* okoljskih gibanj je sprejela vrednote *protreadmillizma* z namenom, da ohranijo dostop do politike in moči odločanja. V zameno za denarne sklade in investicije zasebnih donatorjev so vzpostavili korporativno razmerje z giganti onesnaževanja (Gould idr., 2007). »Vodje prevladujočih okoljskih gibanj so hčere in sinovi podjetnikov, ki ustvarjajo veliko večino svetovnega onesnaženja« (Gould idr. 2007, str. 57). Tako si je elita mlina postavila kader okoljevarstvenikov, ki bodo delovali natanko tako in v tolikšni meri, da ne bodo ogrožali produkcije.

Medtem, ko teorija v razvitih državah ob svojem rojstvu zaradi Thatcherizma in Reagonovega divjanja ni dobila zadostne pozornosti, se je v državah v razvoju dogajalo ravno nasprotno. Kriza, ki so jo doživljale v osemdesetih letih države v razvoju, je zrušila vsako alternativo mlinu produkcije. Države so bile zaradi dolgov prisiljene sprejeti vsiljeno politiko in s tem tudi odpreti vrata nehumanosti mlina produkcije. V devetdesetih letih, ob sesutju vzhodnega bloka, je bila s šok terapijo ubita še zadnja obstoječa opozicijska sila mlina. Zaradi neposrednega udrihanja mlina, tako po najnižjih kot šolanih slojih držav v razvoju, je teorija tam naletela na sprejetje in razumevanje med učenjaki. V devetdesetih letih so prenesli teorijo v svoje države, kjer je doživela podporo. Ljudem je potrdila njihove slutnje, da se jim dogaja krivica in da živijo v nehumanih razmerah. Teorija jih je razumela in spregovorila namesto njih. Zaradi neposrednega opazovanja mlina na delu je bilo prebivalcem držav v razvoju lažje razumeti bistvo teorije.

Schnaiberg sam zase in svojo teorijo trdi, da ni priljubljena med sociološkimi znanstveniki zaradi svoje radikalnosti. Sprejetje teorije mlina produkcije bi pomenilo, da je potrebna ogromna in vzdržljiva politična mobilizacija, kar pa bi politiki, vladne organizacije in korporativna Amerika ostro zavrnilo (Hanningan 2007). A ravno zaradi nesprejetja stvarnosti, kot je mlin produkcije, in metanja peska v oči tako sebi kot ostalim, z raznoraznimi bolj prijaznimi teorijami, ki niso tako dovolj globoke, da bi prepoznale krivca v razmahu produkcije in njenih voditeljih, organizacijam za varovanje narave ne uspeva rešiti globalnih problemov. Mnogi slavijo uspehe ter vpliv okoljevarstvene in antitoksične pravice. Nasprotno od njih Schnaiberg in njegovi kolegi v modelu mlina produkcije dokazujejo tem družbenim silam, da so vedno bile in ostale v izjemni zgubi v primerjavi s političnimi in ekonomskimi

elitami. Okoljska zaščita je zatajila na globalni ravni reševanja problemov, kljub mnogim okoljskim gibanjem (Gould idr., 2007).

Slika 6: Allan Schnaiberg; Thomas 2007. Medmrežje: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Allan-Schnaiberg-2007.jpg>

3 MLIN KRIMINALA

Mlin produkcije je naredil močan vtis in velik vpliv na razvoj same okoljske sociologije, a tudi zelene kriminologije. V naslednjem poglavju vpletam teorijo mlina produkcije z razlago zelenega kriminala, njegovega prepoznavanja, delovanja in posledic.

3.1 ZELENA KRIMINOLOGIJA

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je pojavila težnja po izpostavljanju problematike škodovanja okolja kot kriminalnega dejanja. Michael J. Lynch, profesor na oddelku za kriminologijo na Univerzi v Južni Floridi, jo je poimenoval »zelena kriminologija«. Kriminologija kot taka, po mnenju Lyncha, ni uspela prepoznati ogromne škode, povzročene okolju, kot kriminal nad naravo. Kriminologi so se v veliki meri izogibali družbeno-ekonomskim dejavnikom, ki so krivi za to dejanje in so se raje držali linearne opredelitve kriminala, zapisane v Kriminalnem zakonu. Lynch je bil mnenja, da se mora problematika izpostaviti in je s Paul B. Streteskyjem, profesorjem na Šoli za javne afere na Univerzi Kolorado, Denver, postavil njeno definicijo in namen. Namen zelene kriminologije je, da »priskrbi prostor znotraj kriminologije za preiskovanje povezave med okoljskimi problemi, definicijo oškodovanja narave kot zločina, ponovno vzpostavitev kriminalne pravne prakse in politike v razmerju do okoljskih škod, premisleku o raznolikih žrtvah okoljskih prestopkov (človeške in ne-človeške vrste, kot tudi ekološki segmenti kot so travniki, gozdovi, zrak, zemlja, itd.) in učinek okoljskih toksinov na ekološki sistem in zdravje ter obnašanje vrst« (Stretsky idr. 2014, str. 1-2).

Lynch je leta 1990 izpostavil, da mora biti perspektiva zelene kriminologije radikalna in zgrajena na teorijah politične ekonomije. Osredotočil se je na raziskovanje politične ekonomije zelenih kriminalnih dejanj. V svojem delu, ki je osredotočeno samo na eno dimenzijo ekološke kriminologije – produkcijo ekoloških poškodb, uporabljam definicijo zelenega zločina, ki so jo postavili Stretesky, Lynch in Michael A. Long, asistent na oddelku za sociologijo na Oklahoma State University, pravi: »Zeleni zločin je dejanje, ki povzroča, ali ima potencial, da povzroči izrazito škodo ekološkemu sistemu z namenom, da poveča ali podpira produkcijo« (Stretesky idr. 2014, str. 2). Ta definicija združuje tako tista dejanja, ki so že definirana kot kriminalna s strani države, kot tista, ki še niso, a za katera znanstvene raziskave menijo, da povzročajo ekološko uničenje. Vključuje škodo, povzročeno človeku in živalim s strani dodatkov v okolju, prečrpavanja in ostalih oblik izkoriščevalske produkcije.

Zelena kriminologija vedno bolj pridobiva na pomembnosti, čeprav so istočasno preiskave zelene politične ekonomije zločina v veliki meri zanemarjene. Večina zelene kriminologije obravnava tradicionalne razlage in preiskave okoljsko povezanih zločinov. Zanemarjanje zelene politične ekonomije pa je problematično iz dveh razlogov: a) Prvo je zgrešeno predvidevanje, da se lahko zeleni zločin zmanjša z boljšo tehnologijo in/ali alternativnimi oblikami vodenja, ki trgom omogočajo, da sami popravijo okoljske probleme. Ta pristop je priljubljen v poslovnem svetu in zagovarja tezo, da lahko prosti trg sam na primeren način izpostavi ter z razvojem boljših in učinkovitejših tehnologij reši ekološko uničenje;b) Lažno mišljenje, da se, če okoljska škoda ni definirana kot kriminal, nič drastičnega ne dogaja z okoljem. Izvira iz ortodoksne definicije kriminalnega dejanja kot kršitve

kriminalnega zakona, od koder so okoljski zločini izvzeti, saj so pogosto opredeljeni kot kršitve ostalih, nekriminalnih oblik zakona (Stretesky idr. 2014).

3.2 KRAJA

Da bi se produkcija trajno širila, mora mlin produkcije konzumirati vedno več naravnih virov. Teorija mlina produkcije definira črpanje naravnih virov kot ekološke odvzeme, kateri predstavljajo enega izmed dveh interakcij med ekologijo in ekonomijo. Ekonomski akterji odvezemajo naravne vire, da bi ustvarili produkte, ki jih nato prodajo na trgu (Steretsky idr. 2014). Odvzemi se pojavljajo v raznih oblikah in vplivajo tako na žive kot nežive komponente ekosistema (Schnaiberg 1980) in tako ustvarjajo neurejenost narave. Kot primer si pogledjmo odvzem energije iz vode. Energijo, ki je shranjena v vodnem gibanju, zajamemo v obliki hidroelektričnih jezov in jo spremenimo tako, da je koristna človeku. S tem zmotimo naravne vodne vzorce in iz okolja vzamemo/zajamemo primarni energijski vir, ki nosi s seboj biogenetično siliko, shranjeno v kopenskih vodah. Posledično vplivamo na fitoplankton, ki se hrani s siliko. Fitoplankton je pomemben, ker je ekološki motor morske prehranjevalne verige in oskrbuje oceansko življenje z energijo. Pomaga pri reduciranju ravni ogljikovega dioksida in borbi proti globalnemu segrevanju. Veliki jezovi zadržijo siliko, s čimer se onemogoči dostop fitoplanktona do le-te, za njegovo energijo zelo pomembno snov. Jezovi s svojim spreminjanjem toka vode motijo učinkovitost oceanske primarne produktivne enote (Stretesky idr., 2014).

3.2.1. LES

Nekoč je bil les ogromen vir goriva v produkciji in je predstavljal primarno gorivo, ki so ga uporabljali v procesih taljenja železa v Angliji. Ni služil le za konstrukcijo zgradb, ladij, hiš; kuril se je v namene kuhanja, ogrevanja in je bil industrijski energijski vir. Ko ga je začelo primanjkovati, so morali za dobrobit železarske industrije poiskati nove alternative – premog se je izkazal kot odlična zamenjava. Ne glede na prekomerno uporabo gozdov za ekonomsko produkcijo so le-ti prepoznani kot izjemno pomemben naravni vir, ki je potreben za omilitev negativnih ekoloških posledic, kot je npr. globalno segrevanje. Istočasno kot surovina, pa tudi kot vir energije, ostaja zelo pomemben za produkcijo, karpomeni, da bodo iz ekonomskih razlogov ukrepi za ohranjanje gozdov ostali oslavljeni.

Kljub prepoznavanju poseka gozdov kot izjemnega ekološkega problema se posek nadaljuje. Ne samo nadaljuje, kot je prikazano v Preglednici 1, večja se in večja.

Preglednica 1: Trendi v globalni lesni proizvodnji, 1965–2005 (milijarda m³)

<i>Leto</i>	<i>Afrika</i>	<i>Azija</i>	<i>Evropa</i>	<i>Severna in Srednja Amerika</i>	<i>Južna Amerika</i>
1965	310	810	300	480	150
1970	325	880	315	520	160
1975	350	925	310	525	180

1980	400	980	310	630	210
1985	440	1010	315	710	230
1990	490	1030	390	795	240
1995	550	1035	480	790	250
2000	590	1020	570	780	260
2005	620	1010	650	780	280

Vir: Kirilenko in Sedjo. 2007

Organizacija za hrano in kmetijstvo Združenih narodov (FAO) vsakih nekaj let izda poročilo o stanju svetovnih gozdov. V poročilu iz leta 2012 je razvidno, da je izsek gozdov neenako razporejen. Od leta 1990 do leta 2010 je bilo izgubljenega 3,3 % gozda, kar je izjemno kritično ob upoštevanju dejstva, da potrebuje gozd več sto let, da si opomore od odvzema. Lesarstvo ima ogromen vpliv na raznolikost vrst dreves v gozdu, mnoge lahko izginejo in se nikoli ne povrnejo. Kot je znanost že dokazala, je izguba gozdov v visoki korelaciji z globalnim segrevanjem (Stretesky idr. 2014).

Uravnavanje problema je zelo zapleteno. Države v razvoju, ki nujno potrebujejo ekonomsko rast, imajo ohlapno regulativna tem področju. Združeno z nizkimi plačami, je izvoz iz teh držav izjemno cenovno ugoden. Rezultat je izvoz pomembnih količin surovin, ki poganja vzorce porabe, ustanovljene v ekonomsko naprednih državah. Pomemben je tudi doma, saj je v državah tretjega sveta les še vedno primarno gorivo in sredstvo za ogrevanje in kuhanje. Zaradi izvoza je dostop revnim do njim nujno potrebne surovine otežen, večkrat niti nimajo dostopa do njega.

Razvite države so si lahko zaradi možnosti zamenjave goriva privoščile bolj ostro regulativo, kar se poseka gozdov tiče. Večina držav v razvoju pa še vedno uporablja les kot primarno gorivo zaradi njegove dostopnosti in kot znak bojkota produkciji premoga ali nafte. Zaradi lesne industrije v teh državah prihaja do družbenih konfliktov in kriminala. Pojavlja se trgovina z ljudmi – recimo ji kar suženjstvo, saj so ponekod, npr. v Braziliji, dobesedno prodani proizvajalcem oglja – »suženjstvo je endemit kampov oglja, ki oskrbujejo industrijo [jekla]« (Stretesky idr. v Smith idr., 2007, str. 47). Ljudje si jo zaradi oteženega dostopa do te, za njih ključne surovine, pridobivajo na ilegalen način. Države same, zaradi težnje po doseganju zahtev produkcije, pozdravljajo ta ilegalen način pridobivanja in tudi same podpirajo tovrstna dejanja (Stretesky idr., 2014). Ilegalen posek gozdov je povezan z državnimi in korporativnimi zločini. Predvideva se, da se ti ilegalno pridobljeni viri uporabljajo za financiranje terorizma in vlad. V državah, kot so Kamerun, Kambodža, Liberija, Burma, Zimbabve in Demokratična Republika Kongo, se uporablja za financiranje vojnih konfliktov (Stretesky idr. v Banoon idr. 2014).

Skratka, oblike ekološke neurejenosti zaradi odvzema lesa se globalno povečujejo. Gledano s stališča teorije mlina produkcije: premik produkcije iz razvitih držav v nerazvite bo povzročil poostreitev zaščite gozdov v razvitih državah. Kljub tem zaostrenim ukrepom bo gozdnih virov vedno manj, saj se mlin prestavi v nerazvite države in tako ohranja svoje delovanje.

3.1.2 FOSILNA GORIVA

V tem poglavju predstavljam posledice izpustov ogljikovega dioksida v okolje kot ekološkega dodatka. Predstavlja škodo in zakone, povezane s pridobivanjem premoga in nafte.

PREMOG

Pridobivanje premoga zahteva dodajanje energije, kar je dodaten prispevek k ekološki neurejenosti. Tehnike pridobivanja premoga pokrajino fizično uničujejo. Narava je poškodovana na nepopravljiv način – uničenje naravnih habitatov in prekinitve življenjskih pogojev za naravne vrste, vpliv na vodne sisteme, v nekaterih primerih uničenje celotnih ekosistemov, proizvodnje toksičnih polutantov in odpadnega materiala, ki vpliva na kakovost lokalnega okolja. Vpliva tudi na kroženje hranil – vodi h kopičenju ogljika in/ali dušika, kar vpliva na prihodnjo rast vegetacije in prispeva k družbenim problemom – poplave, nizke ravni reciklirane vode in podnebne spremembe. Vsaka tehnika in način pridobivanja premoga nosita s seboj uničujoče posledice za okolje, vendar niso označene kot kriminalno dejanje, saj premog ostaja eden izmed največjih energijskih virov za večino sveta (Stretesky idr. 2014). Pridobivanje premoga je usodno ne samo za naravo, ampak tudi za vse tiste, ki so neposredno izpostavljeni njegovemu pridobivanju. Posebno nevarno je podzemno rudarjenje, zaradi katerega je prišlo že do več katastrof. Verjetno najbolj znana je rudarska katastrofa Buffalo Creek v Zahodni Virginii leta 1972. 132 milijonov zabojev rudarskih odpadkov je zalil močan dež, kar je povzročilo toksično poplavo. Poplavna voda se je razširila preko kraja Buffalo Hollow Creek in ubila 126 ljudi, poškodovala 1.121 ljudi in od ostale populacije pet tisočih je brez doma ostalo 4 000 ljudi (Stretesky idr. 2014). Šibka nprav podzemne rudarske regulative spodbuja ekonomske interese mlina produkcije in zelo lepo orisuje našo stvarnost, da se niti za ceno človeških življenj izčrpavanje narave ne bo zaustavilo. Omeniti je treba tudi mehanizacijo in zamenjavo rudarja s strojem, kar je malo manj povezano z varnostjo, bolj s samo nizkstroškovno produkcijo. Če bi resnično bili zaskrbljeni za varnost, bi rudarji v Upper Big Branch rudniku ne imeli tako slabe opreme, ki je povzročila eksplozijo leta 2010. Eksplozija je bila največja rudniška katastrofa v ZDA od leta 1970 (Stretesky v Stickler 2014). Grožnjo delavcem in prebivalcem predstavljajo tudi požari, saj so v požaru sproščene nevarne doze živega srebra in oksida. Ocenjuje se, da je zaradi požarov v kitajskih rudnikih v ozračje letno izpuščenih 200 milijonov ton ogljika in se s tem v okolje prispeva 40 ton živega srebra (Stretesky v Cray 2014). A ne samo na Kitajskem, tudi v ZDA se požari v rudnikih nenadzorovano množijo. Pennsylvania, ki ima letno 100 požarov, je postala vodilna zvezna država, ki povzroča kisli dež.

NAFTA

Prekomerno izčrpavanje nafte se ni pojavilo vse do leta 1900. Na prelomu stoletja je zaradi začetka intenzivne uporabe te surovine vstopilo v dnevno uporabo vsaj 200 novih dodatkov, od lubrikantov za industrijske stroje, voska za farmacijo in sveč, medicine, razkužil do goriv za motorje z notranjim izgorevanjem. Glede na teorijo mlina produkcije je pridobivanje nafte kritično z dveh stališč – njeno pridobivanje je škodljivo za okolje in njegove primarne enote; drugič – njena proizvodnja in pridobivanje sta povezana z družbenimi zločini. O tem več v nadaljevanju.

Ostale oblike odvzemov, ki so kritične in so povezane z rudarjenjem, so tudi pridobivanje svinca, urana, zlata ...

Kot negativno posledico pridobivanja svinca in cinka izpostavljam primer Picher. Zaseda površino 1 118 kvadratnih metrov znotraj Oklahome, Kansasa in Missourija. Prve rudarske dejavnosti so se začele leta 1850. Rudniki so se začeli zapirati leta 1950 zaradi negativnih posledic na okolje in predvsem na zdravje ljudi. Znatne posledice, ki so se razširile na območju Tar Creeka, so vključevale onesnaženje podtalnice, številne rudniške grmade, kontaminante, prenosljive z vetrom, izjemno kontaminacijo tal, oslabiljene gradbene strukture zaradi rudarske aktivnosti ter visoke ravni svinca in cinka v tamkajšnjih prebivalcih. Zaradi tega se je prebivalstvo začelo množično odseljevati. Leta 2010 je bilo naštetih vsega šest domov, eno podjetje in 20 prebivalcev. Poleg mest Gilman, Colorado in Wittemoon v Avstraliji je Picher edino mesto, ki je zapuščeno zaradi onesnaženosti (Streteskyidr., 2014).

Ena izmed problematik pridobivanja urana (poleg vprašljive tehnike – kemijsko spiranje, izgube ostalih surovin med kopanjem – treba je namreč izkopati 6 ton ostalih surovin, da bi dobili približno 2 kg urana itd.) je odlaganje surovin, iz katerih se uran pridobiva. Te surovine ostanejo radioaktivne še ekstremno dolgo časa; uranova razpolovna doba je 4,6 milijarde let. Poleg radioaktivnih surovin dodaten problem predstavljajo radioaktivni odpadki. Slednji predstavljajo grožnjo našim vodnim sistemom, saj s semed samim izkopavanjem robovi namočijo, da bi preprečili erozijo. Ko je rudnik enkrat zaprt, pa ravno erozija in spiranje povzročata ogromno grožnjo našemu okolju (Stretesky idr., 2014).

Pri pridobivanju zlata je kritična vsebnost surovin, iz katerih se pridobiva. Ta namreč vsebuje nevarne doze živega srebra, odpadna surovina pa vsebuje še kontaminante, kot sta arzen in cianid. Izkopi in območja rudnikov zlata ostanejo toksični še stoletja.

3.3 DAJANJE KOT ZLOČIN

Kot posledica odvzemanja iz narave v imenu poganjanja mlina se v okolje dodajajo razne naravi neznane snovi. Ekonomska produkcija mora izvajati onesnaženje, ker nobena proizvodnja ni idealno učinkovita. Kot navedeno z zakonoma termodinamike proizvodnja vpliva na transformacijo snovi in tvori entropijo. Ker kapitalizem zahteva trajno ekonomsko rast, teži h konstanti rasti ekoloških dodatkov in entropije (Schnaiberg 1980). Pomembna je količina dodatkov. Kot zapisano, dodatkov v okolje je s širjenjem mlina produkcije vedno več. Nekateri od teh so trajni, se akumulirajo v okolje, vplivajo na prehranjevalno verigo, reprodukcijo in zdravje okolja, ljudi in živali. Poleg tega je pomembna tudi vedno večja škodljivost teh dodatkov.

V prejšnjih poglavjih so bili pojasnjeni razlogi, zakaj država gleda skozi prste velikim onesnaževalcem. V mnogih primerih vlade ignorirajo ali napačno predstavijo škodljive učinke toksičnih odpadkov (Stretesky idr. v Karliner 2014) ali pa podpirajo ukrepe, ki dovoljujejo industriji samoregulacijo (Stretesky idr. v Stretesky 2014). Državne institucije lahko narobe interpretirajo škodljive učinke izpostavljanja okolja toksičnim snovem, kar lahko vodi v pomanjkljivo okoljsko zakonodajo. Kot primer, kako so državno korporativni zločini povezani s teorijo mlina produkcije, si pogledjmo samoprijavo. To

zgleđa tako, da se podjetje spodbudi k samoprijavi administrativnih, civilnih in kriminalnih kršitev s ponudbo manjših kazni. Ta ideja postaja vedno bolj priljubljena pri oblikovalcih politike (Stretesky idr. v Freeman 2014). Stretesky, Lynch in Long so mnenja, da je samoprijava pomik nazaj, kar se tiče reševanja okoljskih problemov, in hkrati korak bližje k uspešnemu ohranjanju trga. Pomeni odmik od sistema kaznovanja, kjer vlada določa pravila, uredbe in kazni za administrativne, civilne in ostale kršitve. Ta premik od tradicionalne izvršbe k spodbudam, ki temeljijo na trgu, vodi k večji povezanosti korporacij in držav. Korporacije imajo vse večji vpliv na to, ali bodo kaznovani in kako (Stretesky idr. 2014).

Ena izmed oblik zelenega zločina, povzročenega zaradi prekomernega dodajanja snovi v okolje, je globalno segrevanje. Gre za prekomerno spuščanje toplogrednih plinov v ozračje, ki zadržujejo toploto v zemeljski atmosferi in prispevajo k porastu zemeljske temperature. Znanstveniki so dolgo poznali problem globalnega segrevanja. V devetnajstem stoletju je James Fourier (1878) ugotovil, da lahko nekateri plini povzročajo toplogredni učinek z absorpiranjem oddane toplote, kar je potrdil John Tyndall (1861), ki je izpostavil vodno paro in ogljikov dioksid kot ključna pri tem procesu (Stretesky idr., 2014). Danes se mnogi znanstveniki strinjajo, da ima človeška produkcija ogljika in ostalih toplogrednih plinov večji vpliv na učinek tople grede kot katerikoli naravni vzrok (Stretesky idr. v Crowley 2014). Posledice globalnega segrevanja so vidne po celem svetu. Do konca tega stoletja bo treba na tisoče prebivalcev Pacifiških otokov evakuirati. Leta 2009 se je evakuacija zaradi višanja morske gladine izvedla na Carteret Islands (Stretesky idr. 2014). Kot rezultat globalnega segrevanja se kaže izguba naravnih habitatov polarnega medveda, kar lahko vodi k izumrtju vrste zaradi pomanjkanja hrane (Stretesky idr. v Molnar 2014). Te ekološke spremembe, ki jih povzroča globalna ekonomija, ne bodo vplivale samo na ekosisteme, temveč tudi na človeško in živalske populacije. Mnoge človeške populacije, ki so odvisne od ribištva, se bodo morale soočiti s smrtjo ali popolno spremembo načina življenja. Če povzamem, globalno segrevanje tako ne bo vplivalo zgolj na naravno, temveč tudi na kulturno dediščino našega planeta.

Kot omenjeno, je treba na novo opredeliti ekološke zločine in posebno pozornost posvetiti povezanosti ekonomije z obstoječo zakonsko potrjeno definicijo zelenega zločina. Trenutno okoljski zakoni bolj kot nadzirajo, olajšujejo delo elitam mlina. Močni akterji mlina namreč uporabljajo svojo ekonomsko moč za oblikovanje zakonov in spodbujajo vladne agente preko lobiranja in prispevanja h kampanjam, da zavarujejo mlin (Stretesky idr. 2014).

3.4 DRUŽBENA NEUREJENOST

V naslednjem poglavju bom izpostavila pomembnost raziskovanja povezave med vsakodnevnimi družbenimi zločini in ekološko ter družbeno neurejenostjo. Teorija, po kateri se bom ravnala, pravi, da so urbanizacija, industrializacija in imigracija oslabile družbene vezi, konvencionalne vrednote in prepričanja, kar je privedlo do višjih stopenj zločina (Stretesky idr. 2014).

Najbolj čisti primer odnosa med ekološko in družbeno neurejenostjo je delo. Tehnološko napredovanje, ki se nanaša na procese, ki povzročajo ekološko neurejenost, zmanjšujejo potrebo po

delu, kar pa povečuje družbeno neurejenost. Torej – kapital povzroča vsaj dve vrsti zločinov: zločine nad ekosistemi oziroma zelene zločine in zločine nad delavskim razredom. Kot prikazano v prejšnjih poglavjih, je ekološka neurejenost, ki temelji na kapitalizmu, kompleksen in mnogovrsten proces, v katerem igrajo pomembno vlogo delo, država in korporacije. Enako velja za družbeno neurejenost, ki je povezana z ekološko neurejenostjo.

Tradicionalne oblike zločina so lahko posledica ekološke in družbene neurejenosti (Stretesky idr. 2014). Pod kapitalizmom je naloga države ohranjanje ravnotežja med potrebo po okoljski zaščiti in promoviranjem ekonomske rasti. Država plaši podjetja z visokimi denarnimi kaznimi v primeru kršitve katerega od okoljskih zakonov. Ta proces pa je zaradi pripravljenosti podjetij, da plačajo globo v zameno, da nadaljujejo z onesnaževanjem, neučinkovit (Stretesky idr. 2014). Mlin neovirano melje, medtem ko velike korporacije nadaljujejo s kopičenjem kapitala in ustvarjanjem vse večje ekološke in družbene neurejenosti. Onesnaževanje za podjetja, kljub kaznim, ostaja bolj profitabilno, poleg tega pa se država včasih tudi neposredno zaveže k zelenemu zločinu. Gre za direktno podkupovanje vladnih akterjev. Politiki, ki prejmejo kakršnokoli tako imenovano donacijo s strani podjetja oziroma korporacije, pri glasovanju oddajo glas v prid kršitelju okoljskega zakona (Stretesky idr. 2014). Brezposelnost, kot posledica delovanja mlina, lahko vodi k povečanju nasilnih zločinov, npr. vlom, kraja, saj nekdanji delavci čutijo nemoč in nezmožnost vzdrževanja tako sebe kot bližnjih. O družbeni neurejenosti, neenakosti in nepravicih več v nadaljevanju.

3.5 ZLORABA ŽIVALI

Veliko pozornost na področju zelene kriminologije je pridobila problematika zlorabljanja živali. Mnogi se sprašujejo, ali tovrstni zločini sploh spadajo pod zeleno kriminologijo, saj, če opomnimo, je definicija le-te, da so to dejanja, ki povzročajo ogromno škodo ekosistemu v imenu ohranjanja in povečanja produkcije. To predstavlja problem za tiste vrste zlorab, ki niso povezane z ekološko neurejenostjo. Zaradi tega se pojavlja zahteva po dopolnitvi definicije in vključitve vseh vrst zlorab živali (Stretesky idr. 2014). V nadaljevanju obravnavam zgolj tiste, ki so neposredno povezane z zelenimi zločini. Da bi zloraba živali spadala pod okrilje zelene kriminologije, morajo raziskave pokazati, kako mlin produkcije vpliva na zlorabljanje. Zeleni kriminologi torej iščejo politično-ekonomske strukture znotraj družbe, ki vodijo k razširjeni in trajni zlorabi živali ter sile izza regulativ, ki naj bi urejale tovrstne zlorabe.

Ena izmed oblik zlorabe sta produkcija in pridobivanje živalske delovne moči. V politično-ekonomskem smislu se te moči uporabljajo za delo ali kot ugodnost. Kot takšneslužijo kot zamenjava človeškemu delu, postanejo jodel strojev kapitalizma in lahko predstavljajo grožnjo humanemu delu. Živali nato postanejo sredstvo, nad katerim razočarani delavci znašajo svojo agresijo, katera izvira iz nezadovoljstva nad delom in lastnikom. Drugi način zlorabe je iztrebljanje živali, ker predstavljajo grožnjo akumuliranju kapitala. Divje živali, kot so na primer kojoti, lahko omejijo akumulacijo s tem, da plenijo živino, uničujejo kmetijstvo ali povzročajo nevšečnosti, ko se nevede vmešajo v rutinske aktivnosti človeške populacije. V tem primeru jih lovijo in zlorablajo, ker ogrožajo ekonomsko rast (Stretesky idr. 2014). Sem lahko vključimo škodo, povzročeno živalim preko uničevanja njihovih habitatov, ko človek spremeni naravno funkcijo okolja v takšno, da je po volji njemu: prekomerni

ribolov divjih vrst rib, ki so univerzalno naravno hranilo mnogim vrstam; gensko modificirane živali in živina za povečanje njihove produktivnosti ter hranilne vrednosti; kruti pogoji v tovarnah živilske industrije in farmah za povečanje produkcije hrane; ilegalna trgovina z živalmi in trgovina z živalskimi organi, ki ustvarjajo nov trg in možnost akumuliranja kapitala; neprimerno ravnanje z živalmi v cirkusih, živalskih predstavah, živalskih vrtovih in zabavni industriji. Škoda, povzročena živalim v povezavi z mlinom produkcije, je rezultat petih procesov:

1. spreminjanja naravnih okolij v humane habitate,
2. črpanja naravnih materialov,
3. toksičnih izlivov,
4. toksičnih odlagališč in
5. vključevanja živalskih vrst v proizvodnjo.

Izpostaviti je treba, da sta definicija in upoštevanje zelene kriminologije ključnega pomena, saj z ignoriranjem le-te zanemarimo ogromno žrtev. Veliko več je treba storiti za identificiranje teh žrtev produkcije preko emisij in odvzemov iz narave. Veja zelene kriminologije je še mlada, a za moje delo ključnega pomena, saj neposredno odkriva zločine kapitala nad nemočnimi bitji.

4 OD ADAMA K FRIEDMANU

V naslednjem poglavju bom predstavila najbolj vplivne akterje v politični ekonomiji, ki so nas namerno ali nenamerno pripeljali v stanje, v katerem se nahajamo danes. Začela bom s temeljem – Adamom Smithom, ki je močno vplival na ekonomista, kot sta Milton Friedman in Friedrich von Hayek.

4.1 ADAMOVA ZLORABA

Ena izmed najbolj vplivnih vizij na področju družbenih ved je teorija Adama Smitha o »nevidni roki«. Adam Smith je bil moralni filozof in začetnik politične ekonomije. Je eden izmed ključnih osebnosti škotskega razsvetljenstva. Trdil je, da sta poglavitna dejavnika za uspešno akumuliranje bogastva posameznikovo samozanimanje in sila trga (de Vogli 2013). Smith je verjel, da če je posamezniku omogočeno svobodno kopičenje lastnega bogastva, nenamena promovira skupno dobro – bogastvo narodov. Po njegovem videnju je namreč poglavitni regulator interesa med ekonomskimi akterji in dodeljevalci dobrin in storitev tam, kjer so najbolj potrebne in zaželeni, »navidezna roka«. Trdi, da v tekmovalni tržni ekonomiji »posameznik niti nima namena promovirati javne interese, niti se ne zaveda, v kolikšni meri jih spodbuja. Vse, kar želi, je le njegova lastna varnost, lastni cilj. Voden je z nevidno roko, ki spodbuja konec, ki ni bil del njegovega namena. Pri uresničevanju svojega lastnega interesa pogosto spodbuja interes družbe, celo v večji meri, kot pa ga je zares želel« (Vogli v Smith 2013, str. 95). S čim je Smith utemeljil skladnost med osebnim interesom in družbenim dobrom? Odgovor leži v naslednjem, bolj znanem Smithovem citatu: »Od mesarja, pivovarja ali peka ne pričakujemo večerje zaradi njihove dobrohotnosti, temveč zaradi njihovega izpolnjevanja lastnega interesa«. Pomeni: »podjetja in prekupčevalci nam ne priskrbijo raznih dobrin zato, ker bi nas imeli radi, ampak zato, ker imajo radi sebe in svoje družine« (Heal 2008, str. 5). Torej, iz Smithove perspektive je tržna ekonomija dobra za družbo, ker se preživlja tako, da uresničuje neuresničene potrebe ljudi. Če trga ne bi bilo, bi se vsako gospodinjstvo moralo soočiti z lastnimi potrebami. Nasprotno pa, če trg obstaja, imajo z razdelitvijo dela vsi korist.

Nazori Adama Smitha o skupni gonji za dobičkom in svobodni izmenjavi dobrin ter poslov so igrali pomembno vlogo pri spodbujanju višjega standarda življenja širom sveta. Posameznikov osebni interes in navidezna roka trga sta močno spodbudila dinamiko, inovativnost, specializacijo in učinkovitost produkcije. Aplikacija obeh principov je zares prispevala k višji produktivnosti in hitrejši akumulaciji bogastva, znotraj države pa se je ta dobiček razdelil med vse sloje družbe in rešil mnoge pred revščino in lakoto (de Vogli 2013). Uporaba Smithovih idej je nedvomno naredila svet bolj udoben in zanimiv.

Torej, če korporativni sektor z uresničevanjem svojih želja nezavedno deluje družbeno koristno, kje je torej problem? Zvešči Smithovo stališče je Milton Friedman, glavni promotor svobodnega kapitalizma, pohabil njegovo ekonomsko politiko, jo oropal celotne, do revnih uvidevne etike, in namenoma pozabil, da Smithu v njegovem času ni bilo treba upoštevati okoljske in humane degradacije (Heal 2008). Že pred njim so Smithove ideje močno izkrivili in pohabili. Osvobojeni odgovornosti do nižjih slojev in njihovih potreb, ki jo je Smith dodelil »navidezni roki«, so začeli podivjano množiti svoj dobiček z vedno manjšim in na koncu ničnim upoštevanjem pomembnosti človeške empatije v družbi, ki jo je

sam Smith v svojih delih močno poudarjal: »Ni pomembno ,v kolikšni meri je človek sebičen, v njegovi naravi so očitni principi, zaradi katerih se zanima za usodo ostalih, s čimer si povrne potrebno srečo, od katere nima nič drugega kot zgolj užitek, da jo vidi« (Vogli v Smith 2013, str. 96). Smith je naivno verjel, da lahko posameznikom, ki spodbujajo svoje osebne interese, zaupamo, da ne bodo škodili skupnosti (de Vogli 2013). Po njegovem mnenju bi naj bile moralne ovire zadosten mehanizem proti degradaciji osebnega interesa v pohlep.

Razen tega je treba izpostaviti, da Smith ni gojil sovražnih nagnjenj do revnih kot v uvodu omenjeni Malthus, čigar nazore so moderni ekonomisti združili s politično ekonomijo Smitha. Malthus je trdil, da so si reveži sami krivi za svojo bedo in da kot taki niso upravičeni do naravnih dobrin. Nasprotno je Smith zagovarjal javno šolstvo in obdavčitev prebivalcev glede na njihove sposobnosti (de Vogli 2013). Malthus ni bil osamljen v svojem sovraštvu in netoleriranju revežev. Vplival je na ukinitevelizabetinskih Zakonov za revne v Angliji kot tudi nekatere pomembne akterje v moderni politični ekonomiji.

David Ricardo, eden izmed pomembnejših pionirjev *Laissez – Faire*, se je upiral ideji o pomoči revnim z vsakim koščkom svojega telesa. Po njegovem je kakršnakoli oblika socialne zaščite pred revščino vmešavanje v optimalno delovanje svobodnega trga, spodbujanje nedela in neodgovorno razmnoževanje (de Vogli 2013). Ricardo je trdil, da morajo biti plače določene glede na poštenost in tekmovalnost trga. Vanje se nikoli in nikdar ne smejo vmešavati zakonodajna telesa. Ricardo je nadaljeval z obrazložitvami, ki jih je razvil Smith in temeljijo na delovni teoriji vrednosti, s poudarkom na tem, da je Smithovo delo veliko bogatejše, prav tako pa je v njem bilo tudi več kontradikcij (Sotiropoulos idr. 2013). Njegov splošni oris je imel in še vedno ima na področju politične ekonomije veliko večji vtis kot si ponavadi predstavljamo.

4.2 *Laissez – Faire*

Tri desetletja po zasedanju osemintridesetih intelektualcev v Hotelu du Pac v Mont Pelirnu v Švici sta leta 1947 dva udeleženca potrpežljivo čakala na uresničitev svojih sanj in vizij o popolnem svetu. Friedrich von Hayek in Milton Friedman, kasneje znana kot ustanovitelja moderne misli, sta morala čakati vse do sedemdesetih let prejšnjega stoletja, da bi njune reakcionarske ideje, ki so bile Malthusov odmev, pridobile zadostno podporo (de Vogli 2013). S pošastno genialnostjo jima je uspelo zrušiti po njunem mnenju dve največji zli, ki sta se kadarkoli zgodili svobodnemu trgu: ekonomsko politiko Johna Maynarda Keynesa in »New Deal«.

John Maynard Keynes je bil eden izmed pomembnejših zaviralcev podivjanega kapitalizma v svojem času. Trdil je, da cilj človeškega razvoja mora biti več kot le zbiranje bogastva in potrošništvo. Sam je verjel, da bo čez čas to dvoje privedlo do visoke brezposelnosti, nasprotno od zagovornikov svobodnega trga, ki so trdili, da čim večja akumulacija bogastva čez čas vodi v polno zaposlitev. Glede na njegovo ekonomijo je posredovanje države nujno potrebno za uravnavanje dvigov in padcev ekonomskega cikla. Zahodne države so se začele ravnati po njegovih idejah po koncu druge svetovne

vojne. Keynes je sicer umrl že leta 1946, vendar je njegova ekonomija postala popularna in sprejeta v skoraj vseh kapitalističnih družbah med leti 1950 in 1960.

Živeti sanje enega človeka

Poslanstvo Milтона Friedmana je temeljilo na sanjah, da bi segel daleč nazaj do stanja »naravnega zdravja«, ko je bilo vse uravnovešeno, preden je človeško vmešavanje ustvarilo izkrivljene vzorce. Tako kot je Ewen Cameron sanjal o vračanju človeškega uma v prvinsko stanje, je Friedman sanjal o razvzorčenju družbe, o povrnitvi v stanje čistega kapitalizma, očiščenega vseh vmešavanj – vladnih regulativ, trgovinskih preprek in zakoreninjenih interesov (Klein 2012).

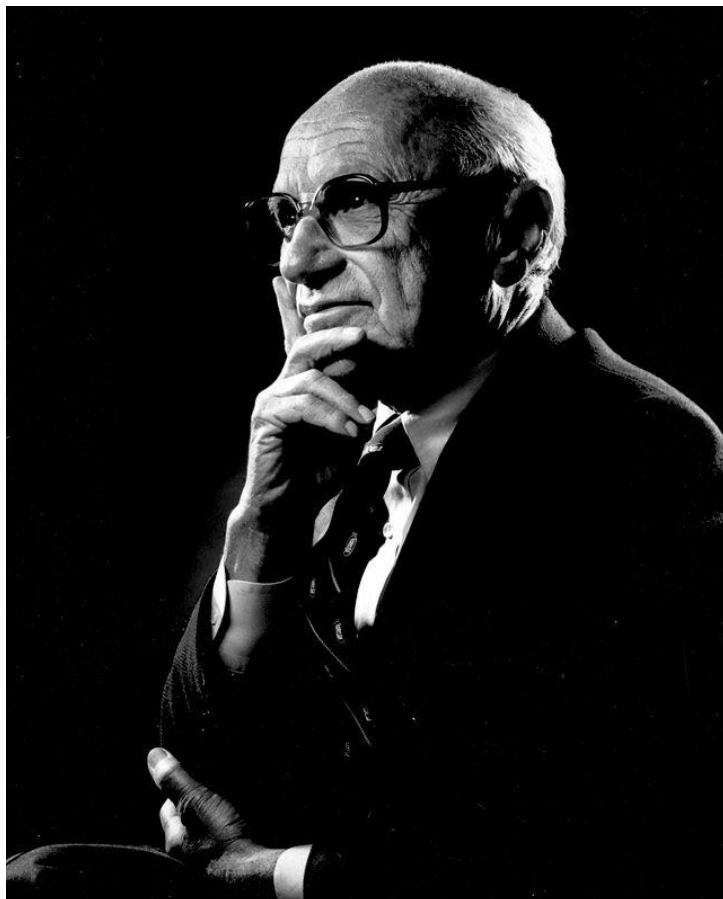
Ewen Cameron je bil ustanovitelj Inštituta Allan Memorial. Njegove sanje so bile s strahotnimi metodami – mešanjem dneva in noči (doseči pri pacientu izgubo občutka za čas), neredni in nelogični obroki, popolna izolacija od zunanjega sveta kot tudi pacienta samega od sebe, elektrošoki (sprva blagi in redki, kasneje vedno bolj pogosti in intenzivnejši) itn. – spremeniti duševno moteno ali osebo z zgolj rahlimi, skoraj nevidnimi znaki psihične motenosti v normalno funkcionalno osebo. Človeka mu s takšnimi pošastnimi načini ni uspelo spraviti v čisto, naravno stanje, vendar je pritegnil pozornost obveščevalne službe CIA. Po njegovem zgledu je CIA od leta 1953 z ustanovitvijo projekta MKUltra v enem desetletju porabila 25 milijonov dolarjev za raziskovanje načinov, kako zlomiti zapornike, ki jih sumijo, da so komunisti in dvojni agenti (Klein 2012).

CIA pa ni bila edina, ki je nameravala uporabiti izprijene metode dr. Camerona. Milton Friedman je tako kot Cameron bil prepričan, da je takrat, kadar je gospodarstvo močno izkrivljeno, edini način, da doseže prvotno stanje, namerna uporaba bolečin šokov: »samo "grenko zdravilo" lahko odpravi izkrivljenja in slabe vzorce« (Klein 2012, str. 74). Friedman si je kot orodje izbral naslednjo politiko: pristop šokterapije, ki ga je vsiljeval politikom za države v stiski (Klein 2012).

Ključni trenutek za preobrat dogajanja v politiki ekonomije je povezan z vzponom dveh pro-podjetniških vodij v Veliki Britaniji in ZDA: Margaret Thatcher in Ronald Reagan. Oba, navdušena nad Friedmanom in Hayekom, ki je bil kot Friedman velik del izvora purizma (Klein 2012), sta bila profesionalna borca za svobodo zaslužne elite in njihove pravice, da si lasti vso bogastvo, planet in navsezadnje tudi ljudi na njem (Vogli 2013). Vendar pa vse zasluge za zmago neomejenega kapitalizma ne gre pripisovati le njima. Najvišji sloj je s težavo pogoltnil nove, Keynesove reforme, in to, da morajo del svojega dobička deliti z najnižjim slojem. Makro-ekonomska nestabilnost v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je ponudila možnost razbitja Keynezianskega konsenza. V tem času je svetovna ekonomija doživela serijo globalnih šokov: stroški vietnamske vojne, sesutje sistema Bretton Woods, dve naftni krizi in oster dvig ravnih interesov. Velika podjetja so zbombardirala javnost in politike s prepričanjem, da je za rešitev iz krize najboljša, če opustijo cilj polne zaposlitve, zožijo delavska združenja in osvobodijo sile prostega trga (de Vogli 2013). Največja ovira je bil nižji sloj, katerega so morali prepričati, da je tudi njihova svoboda ogrožena zaradi socialne varnosti, minimalne plače, dostojnih delavskih standardov, univerzalnega zdravstvenega sistema in javnega izobraževanja.

Če sta morala Friedman in Hayek doma čakati vse do sedemdesetih let prejšnjega stoletja, da bi postavila svojo politično ekonomijo, pa to ni veljalo za ostale dele sveta – predvsem za države v razvoju. Slednje so v razvoju nacionalizirale svoje bogastvo, kovale načrte o združevanju svoje moči, da bi lahko bile kos vzhodnemu bloku in razvitim državam, kar pa je predstavljalo veliko grožnjo njenemu načrtu. Do prvega udara je prišlo leta 1953, ko je zarota CIE uspešno vrgla z oblasti Muhameda Mosadeka v Iranu, ki je že nacionaliziral naftno družbo, in ga zamenjala z brutalnim šahom (Klein 2012). Prvi večji in bolj brutalen preobrat se je zgodil v Čilu. Leta 1953 sta se v Santiagu de Chile sestala Albion Petterson, direktor International Cooperation Administration ZDA v Čilu, in Tehodore W. Schultz, predstojnik oddelka za ekonomijo na Univerzi Chicago. Oba sta bila zaskrbljena zaradi marksističnepolitike, ki je divjala po južnem stožcu Latinske Amerike, njenega uspeha in nacionaliziranja bogastva. Ugotovila sta, da je najbolj pomembno spremeniti formo ljudi in vplivati na njihovo izobraževanje. Načrt je bil: vlada ZDA bo plačevala čilske študente, da bodo študirali ekonomijo na šoli, za katero so vsi vedeli, da je najbolj protimarksistična na svetu – na Univerzi Chicago (Klein 2012). Projekt so uradno sprožili leta 1956 in med letoma 1957 in 1970 je na Univerzi Chicago na podiplomskem študiju študiralo sto čilskih študentov, njihovo šolnino in stroške so plačali davkoplačevalci ZDA in ameriške fundacije. Leta 1965 so program razširili, da so vključili študente iz vse Latinske Amerike, s posebno velikim številom iz Argentine, Brazilije in Mehike (Klein 2012). Ko se je prva skupina Čilencev iz Chicaga vrnila domov, so bili »še bolj friedmanistični kakor sam Friedman«, z besedami Maria Zanartuja, ekonomista s Katoliške univerze v Santiagu de Chile. Mnogi so postali profesorji ekonomije na oddelku za ekonomijo te univerze in jo naglo spremenili v čikaško šolo sredi de Santiaga – enak študijski program, enaki, v angleščini napisani učbeniki, enako neomajno vztrajanje pri »čistem« in »znanstvenem« znanju. »*Los Chicago Boys*«, kot so imenovali študente, ki so prehajali skozi program, so potovali od Argentine do Kolumbije, da bi »širili znanje po Latinski Ameriki in se spopadali z ideološkimi stališči, ki preprečujejo svobodo ter ohranjajo revščino in zaostalost« (Klein 2012, str. 90). Kot oblika intelektualnega imperializma je bil projekt vsekakor brez sramu, vendar kljub temu ni deloval. Kljub čikaški vojski je južni stolpec Latinske Amerike krenil v levo, marksistično smer. Čile – epicenter čikaškega eksperimenta – so krenilaže toliko v levo, da so vse tri glavne politične stranke zagovarjale nacionalizacijo največjega vira dohodka države: rudnikov bakra, ki so jih takrat imeli v rokah rudarski velikani iz ZDA (Klein 2012). Leta 1970 je na volitvah zmagala Vlada ljudske enotnosti Salvadorja Allendeja na podlagi programa, ki je obljubljal, da bodo v državne roke prešli veliki sektorji gospodarstva, ki so jih vodile tuje in lokalne korporacije. Po mnogih neuspešnih poizkusih Vlade ZDA, njenih korporacij in rudarskih velikanov, ki so s spletkami želeli vreči Allendeja z oblasti, se je nenadoma pojavila drugačna vrsta priložnosti. Na drugi strani sveta, v Indoneziji, kjer je državo vodil Sukarno, Hugo Chàvez tistega časa, sicer nacionalist in ne komunist, je leta 1965 prišlo do preobrata. S podporo Velike Britanije in ZDA je general Suharto s seznamom vodilnih levičarjev v državi, ki ga je sestavila CIA, imenovanim tudi »strelski spisec«, začel s čistko levice v svoji državi. Strelski sezname so pokrivali ciljano ubijanje; pokole vsevprek, po katerih je Suharto zloglasen, so večinoma naložili religioznim študentom. Vojska jih je naglo izurila, nato pa poslala v vasi z navodili poveljnika mornarice, naj s podeželja »pometejo« komuniste (Klein 2012). V malo več kot mesecu dni so pobili vsaj pol milijona ljudi, morda celo milijon, poklali so na tisoče (Klein 2012). Ta indonezijska

izkušnja je močno pritegnila posameznike in institucije v Washingtonu in Santiagu de Chile, ki so načrtovali pad Salvadorja Allendeja. Načrtovanje udara je napredovalo v dve prepoznavni smeri: vojska je načrtovala uničenje Allendeja in njegovih pristašev, medtem ko so ekonomisti načrtovali uničenje njihovih idej.

Slika 7: Milton Friedman; vir: Wikipedija.
http://en.wikipedia.org/wiki/Milton_Friedman#mediaviewer/File:Portrait_of_Milton_Friedman.jpg

»Teorije so Miltonu Friedmanu prinesle Nobelovo nagrado; Čilu pa so prinesle generala Pinocheta« (Klein v Galeano 2012, str. 105). General Augusto Pinochet in njegovi pristaši dogodkov 11. septembra 1973 niso imenovali državni udar, ampak vojna. To je tudi bila. Nepravična. Allende je zavrnil možnost, da bi svoje pristaše organiziral v oborožene obrambne enote, tako da ni imel svoje vojske. Vseeno je Pinochet na sedež demokracije, predsedniško palačo *La Moneda*, kjer je bilo le štiriindvajset Allendejevih privrženecv, izstrelila štiriindvajset raket (Klein 2012). Vsak upor je bil nemogoč. Le slutnja, da nekdo ni na njegovi strani, je bila Pinochetu dovolj, da ga je dal zaklati ali pa zapreti v eno izmed svojih številnih mučilnic, kjer so izvajali poizkuse po zgledu dr. Camerona. »Krvava sled, ki so jo tiste štiri dni puščali za sabo, je postala znana kot karavana smrti. Vsej državi so posredovali sporočilo: upor je smrt« (Klein 2012, str. 109). Naslednje, kar je sledilo, je bilo korenito spreminjanje ekonomskega načrta. Na vrsto so prišli razvpiti »*Los Chicago Boys*«. Po hitrem postopku so odprli trg, ga osvobodili kakršnega koli nacionalnega bremena, razprodali nacionalna bogastva, se zadolžili pri tujih bankah in institucijah, ljudem odvzeli delo oziroma dostojno plačilo, jih še vedno

sveže od šoka, ki so ga doživeli ob vojaških pokolih, izgubi svojcev, varnosti in zaupanja, pahnili v revščino itn.

Državni udar v Čilu je sprožil tri različne oblike šoka. Po tem receptu so se kasneje ravnale sosednje države, trideset let pozneje pa se je spet pojavil v Iraku. Prvi je bil šok samega državnega udara, ki sta mu sledili še dve obliki šoka – a) kapitalistična »šokterapija« Friedmana in b) šok dr. Camerona (raziskovanje z drogami in čutno prikrajšanostjo, ki so ju medtem določili kot tehniki mučenja v priročniku Kubark, obsežni programi urjenja obveščevalne službe CIA pa so ju razširili med policijo in vojsko v Latinski Ameriki (Klein 2012)). Državni udar v Čilu je služil kot temelj vsem političnim preobratom širom sveta – od Latinske Amerike, Poljske, Kitajske, Rusije, Južnoafriške Republike do Iraka itn. Vsepopvod je bil princip enak – odvzem oblasti in vsilitev svobodnega trga. Ponekod vojaški odvzem ni bil potreben, saj so izkoristili silo narave, njen udar na državo, kot je bil na primer cunami na Šri Lanki. Državi, ki je zbirala svoje ostanke po grozoviti katastrofi, so z velikim veseljem priskočili na pomoč mnogi čikaški fantje in ekonomisti pod njihovim vplivom.

Slika 8: Izstrelitev štirinajstih raket na predsedniško palačo v Čilu, kjer so bili neoboroženi Allendejevi ljudje; Nacionalna kKongresna knjižnica Čile, 1973. Medmrežje: http://en.wikipedia.org/wiki/1973_Chilean_coup_d%27%C3%A9tat#mediaviewer/File:Golpe_de_Estado_1973.jpg

V tem poglavju ne gre le za onesnaževanje. Kot primer sem navedla Čile, saj je najbolj temeljen in najbolje oriše prevzeme oblasti, državne udare in vojaške intervencije »rešilnih sil« zahoda, ki še danes marširajo v pomoč državam v zablodi – pomeni državam, ki branijo svoje nacionalno bogastvo. Gre za zločine proti človeštvu. Gre za zločine proti naravi. Gre za zločine proti kulturni dediščini. Noben drug sistem ni postavljen na večjem zavajanju, na večji hinavščini, večjih zločinih in bolj krvavih temeljih kot kapitalizem. Kapitalizem je prej kot vse onesnažil naš um, ki je nato zaslepljen z bliščem

vsega, kar nam ponuja in za kar se moramo gnati, garati, zaslužjiti, začel fizično onesnaževati svojo naravo.

4.2.1 IMF. WB. WTO

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so Friedman, Hayek in družba končno zasedli vodilne položaje v ekonomski politiki tudi doma. Tri močne internacionalne institucije, ki so bile ustanovljene za stabiliziranje globalnega finančnega stanja, so takrat igrale vodilno vlogo pri širjenju neoliberalne dogme po svetu: International Monetary Fund (IMF), Svetovna banka in World Trade Organization (WTO). IMF naj bi varoval globalni finančni sistem, ga varoval pred ekonomskimi krizami, stabiliziral izmenjevalne ravni in promoviral globalne denarne korporacije, ekonomske rasti in celo polno zaposlitev. Svetovna banka je bila ustanovljena z namenom, da nudi finančno in tehnično pomoč državam, ki potrebujejo rekonstrukcijo, da bi preprečili revščino. Sam Keynes si niti predstavljati ni mogel, kam bodo zavile te tri institucije, za katere je sam smatral, da so potrebne za ohranjanje stabilnosti (de Vogli 2013). Svetovna banka in IMF sta od začetka osemdesetih let prejšnjega stoletja začeli vsiljevati državam, ki so potrebovale njihovo pomoč, nove, Friedmanove reforme. Države, ki so se znašle v krizi in so potrebovale pomoč s strani dveh institucij, ki sta bili vzpostavljeni s točno tem namenom, ne glede na politično orientiranost države, so torej morale najprej sprejeti pogoje in spremeniti načine vladanja ter politično orientiranost v zameno za posojilo (Klein 2012).

Ljudem, državi in okolju, osvobajanje oziroma kraja nacionalnega bogastva ter vsiljene reforme niso prinesle nič, razen opustošenja in revščine. Države se zvijajo v krčih, njihovi prebivalci se zvijajo od lakote, otrokom pa je ukradeno tisto najbolj dragoceno – otroštvo. Zakaj? Ker so tako imenovane razvite države požrle, opustošile in osiromašile vse svoje okolje in surovine. Gre za očitno ropanje in prisvajanje pod krinko nekakšnega preroka, ki obljublja boljši jutri in pravi, da je za blagostanje nujno treba nekaj časa trpeti. V ljudi, v njihove gene se je preko dolgih zgodovinskih procesov zasadil strah. Strah, da bodo, če bodo stopili na ulice, ostali brez dela, da bodo linčani, zaprti v zapor, mučilnice, geto, koncentracijska taborišča, temnice, obsojeni na vislice, vrženi na grmado ..., to so dejanski strahovi vsakdanjih ljudi. Zgodovina je polna dejstev o tem, kaj se zgodi drugače mislečim, revolucionarjem. Strahotno je, da to ni le zgodovina, to je naša sedanost. Kar smo se naučili iz zgodovine, je na bolj sofisticiran in prikrit način kaznovati tiste, ki opazijo nepravilnost v sistemu.

4.3 ZELENI KAPITALIZEM: RESNICA ALI ILUZIJA?

Ljudje z vseh koncev planeta se vedno bolj zavedajo, da je naša narava v nevarnosti, vedno več jih ve, da sta zaradi potrošniške odvisnosti ogrožena naše fizično in duhovno zdravje. Toda, ali premoremo moči in se lahko upremo mamljivim oglasom, ki nas nagovarjajo k lepši polti, bolj sijočim lasem, dišečemu perilu, senzacionalno bistri sliki na televizijskem sprejemniku? Če ne, nam sistem ponuja lajšanje slabe vesti, medtem ko se vozimo v svojem novem Volvu XC60, zaradi katerega smo najeli kredit in se vklenili v dodatne verige, ki nam jih sistem ponuja. Lahko pošljemo SMS s ključno

besedo UNICEF na 1919 in tako prispevamo 0,96 EUR vsem otrokom v Afriki, ki potrebujejo pitno vodo, vsaj en normalen dnevni obrok, ustrezne sanitarne pogoje. V trgovini lahko kupujemo le eko, bio, natural. Zakaj živeti brez najnovejše tehnologije, če pa Samsung ponuja Planet First izdelke, ki spodbujajo trajnostni način življenja (trajnost glede na povprečno življenjsko dobo takšnega izdelka pri Samsungu očitno pomeni dve leti). Naredite bolj zeleno izbiro – od LED televizijskih sprejemnikov in hladilnikov do mobilnikov na sončne celice. Ampak nikoli, zares nikoli, ne nehajte nakupovati. Bodite zeleno osveščeni – kupujte zeleno in Vaša vest bo mirna. Kupite zelene odpustke za Vaše potrošniške grehe.

»Glede na Eko-kapitalizem, znan tudi kot okoljski kapitalizem ali zeleni kapitalizem, kapital obstaja v naravi kot "naravni kapital" (ekosistemi z ekološkim donosom), od katerega je odvisno bogastvo. Zaradi tega so potrebni tržni instrumenti vladne politike (kot so na primer sistemi trgovanja z emisijami), s pomočjo katerih bi reševali okoljske probleme« (Wikipedia). Zeleni kapitalizem zagovarja idejo, da lahko s pomočjo vzgonov trga popravimo pokvarjeno okolje (Rogers, 2009).

Toda, ali je zeleni kapitalizem sploh mogoč, ne da bi deloval protislovno samemu sebi? Zeleni kapitalisti se zavedajo, da lahko ekonomija utрпи močno škodo zaradi končnosti naravnih virov. Industrija bo zaradi pomanjkanja virov, katerim bo ravno zaradi tega poskočila cena, morala najti način, kako z manj narediti več. Ekokapitalizem promovira na primer biomimikrijo, kar pomeni, da industrijska produkcija proizvaja dobiček s posnemanjem produkcijskih procesov iz narave. Produkti ponavadi ne proizvajajo odvečne energije in ne vsebujejo sintetičnih kemikalij, toda proizvodnja takšnega izdelka zahteva ogromne količine energije, raznorazne kemikalije, posledično pa tudi veliko toksičnih odpadkov. Ne glede na to, da je v definiciji zelenega kapitalizma zahtevana vladna regulativa, se le-ta zgleduje po Adamu Smithu in klasičnih ekonomistih, ki trdijo, da če je trg transparenten in če so potrošniku vse informacije o produktu dostopne, se potrošnik lahko odloči pravilno in »okolju prijazno«. V zameno bodo njihove odločitve spodbudile ekološko zavestno produkcijo. Potrošniku niso na voljo le informacije o celotni proizvodnji produkta, temu primerno je produkt cenovno ovrednoten. Tako imenovana cenovna integracija je priljubljena predvsem v prevladujočih okoljskih gibanjih. Ta bi ustvarila, po mnenju zelenih kapitalistov, večjo tržno transparentnost. Torej – manj virov, kot jih porabi proizvajalec, nižja je cena produkta in obratno – več virov (energije, vode itd.), kot jih porabi, višja je cena produkta. Potrošniki se glede na lastni interes pomikajo proti manj dragim izdelkom, posledično k manj okoljsko spornim proizvodom. Zaradi konkurenčnih zakonov so ostali proizvajalci primorani slediti vzorcu, kar vodi k doseganju cilja – zaščita planeta in človeka preko tržnih mehanizmov (Rogers 2009).

Naravni kapitalizem priznava nesposobnost sil svobodnega trga, da bi same izvedle eko transformacijo, kar pomeni, da intervencija vlade predstavlja ključno podobo zelenega sistema. Zeleni kapitalisti se strinjajo, da je potrebna vodilna roka za postavitve mehanizma cenovne integracije. Ko je le-ta postavljen, je sistem sposoben delovati samostojno. Toda, ali je cenovna integracija sploh mogoča? Proizvodi bi glede na resnično cenovno oceno postali neverjetno dragi. Pa tudi: s katere točke proizvodnje začnemo z oceno? Kdo ima avtoriteto, da ustanovi in ureja te meritve?

Po ocenah nekaterih je zeleni kapitalizem postal privlačen iz treh razlogov: 1. ljudje si dejansko želijo poznati izvor produkta in se na podlagi tega odločiti, ali ga želijo ali ne; 2. ne ogroža in ne želi spremeniti temeljnega političnega in ekonomskega sistema, zaradi česar je bolj sprejemljiv za vodje politike in podjetij ter za prevladujoča okoljska gibanja; 3. ljudi privlači način propagiranja zelenega kapitalizma – promotorji zelenega kapitalizma v občinstvu zbuja upanje po doseganju boljše samopodobe, po pravičnosti in ponižnosti ... v samem promotorstvu igra zeleni kapitalizem na čustva, kar vleče k njim mase ljudi in ustvarja moč ostajanja le-teh (Rogers 2009).

4.4 KAPITALIZEM IN KLIMATSKE SPREMEMBE

Lačen dobička se politični in ekonomski sistem našega časa močno upira drastičnemu zmanjšanju proizvodnje in porabe energije, ki je edini, sicer precej radikalen, vendar učinkovit način za reševanje največjega okoljskega problema – globalnega segrevanja. Namesto tega spodbuja tehnološko revolucijo, razvijanje vedno bolj učinkovitih in zelenih načinov proizvodnje energije. Energijo, proizvedeno z zgorevanjem fosilnih goriv, je treba nujno zamenjati z alternativnimi viri energije. Kdaj? – Ko se bo splačalo. Toda sama tehnološka revolucija in zamenjava starega tehnološkega procesa z novim ne bostapriredli do rešitve, saj bi sama proizvodnja in inštalacija inovacije povišali raven toplogrednih emisij. Potrebna je tudi drastična redukcija produkcije energije, zaradi katere bi morali nujno spremeniti svoj način življenja (Tanuro 2013). Toda razviti svet se še ni pripravil odpovedati vsem udobnostim – premožnejše družbe lahko zamenjajo energijo fosilnih goriv z alternativnimi viri in še naprej uživajo v »komfortu«. Toda, mnoge od teh inovativnih tehnologij so še desetletja pred nami. Na krajši rok spreminjanje odvisnosti energije s fosilnih na alternativne vire ne bo zmožno podpirati trenutnega ekonomskega trenda. Paradigma ekonomske rasti je ena izmed pomembnih ovir za doseganje kakršnegakoli rezultata pri reševanju klimatskih sprememb. Osrednji problem klimatskih sprememb sta količina in način produkcije, čigar glavno vodilo je transformacija žive narave v mrtvo blago, pri čemer nastajajo ogromne količine odpadkov. Proces je gnan s strani porabe. Motivacija za vse skupaj pa je dobiček oziroma akumulacija kapitala – na kratko: kapitalizem (Bello 2013).

Protagonisti rešitev v razvitih državah torej namesto redukcije spodbujajo ustvarjanje nove, bolj čiste tehnologije, kar je v skladu s sistemom, v katerem živimo. Kaj pa nerazvite države? Že sama kolonizacija teh držav je imela negativne okoljske, družbene in ekonomske posledice. Vdor razvitih držav na ta območja je pomenil pokole domorodcev in ropanje do onemoglosti. Po tem, ko so nerazviti svet oropali vseh njegovih bogastev, so ga prepričali oziroma prisilili, da mora slediti njihovem načinu razvijanja. V želji, da dosežejo modernizacijo, so nerazvite države nezavedno začele pospeševati mlin produkcije: ustvaril se je nov trg za prodajo dobrin razvitega sveta, nastali so novi delovni bazeni in priložnosti za dobičkonosne inštrumente. V veri, da jim bo modernizacija prinesla demokracijo, urbanizacijo in vedno večje ravni bogastva, so začeli uvajati in razvijati tehnologijo, ki se je uporabljala v razvitih državah. Zaradi odsotnosti enega bolj pomembnih obdobij – industrijske revolucije oziroma njegove drugačnosti v tem, da zahodu ni bilo treba tekmovati z globalnim trgom, se je modernizacija odrazila kot nepravilen pristop in kot še eno izmed hinavskih sredstev razvitih držav za izkoriščanje slabših: bogastvo nerazvitih se je uporabljalo za nadaljnji razvoj Severa. Ne drugi strani razvitih imamo

torej države, ki se krčevito borijo za obstoj in ohranitev imaginarne neodvisnosti ter vidijo v redukciji porabe energije svoj propad (če je večji sploh še možen), na drugi strani pa razvite države, ki se veselijo njihove želje po modernizaciji, zaradi katere jim je omogočeno okoli njih in njihovih bogastev zategovati vedno več verig (Schnaiberg idr.2002).

Kitajska, kateri je edini v zadnji četrtini prejšnjega stoletja in do sedaj uspelo ohraniti ekonomsko rast države, je na dobri poti, da prevzame vodilno mesto pri izpuščanju toplogrednih emisij. Enako kot razvite države, Kitajska, podobno tudi problematična Indija, ne bo pristala na razvoj modela nizke porabe, nizke rasti in visokega kapitala, ki bi s seboj prinesel bolj kakovostno življenje vsem rezidentom in večji demokratični nadzor nad produkcijo (Bello 2013).

4.5 GLOBALNO SEGREVANJE: MIT?

Človeštvo je obsedeno z mitologijo. Vse od začetkov našega razumnega dojemanja sveta smo obsedeni z raznoraznimi nadnaravnimi utvarami, očarani nad mistiko in ustvarjanjem vedno novih iluzij, ki nam lajšajo življenje in dajejo upanje v boljši svet. A globalno segrevanje ni nekaj namišljenega, ni sredstvo ustrahovanja, da bi se lahko enormna masa ljudi bolje držala pod nadzorom, kot trdijo okoljski skeptiki, ki so po večini plačani s strani fosilne industrije, da bi zavirali morebitno humano fobijo pred energijo, temelječo na fosilnih gorivih. Dejstva so jasna: število ekstremnih vremenskih pojavov se je v zadnjem desetletju pomnožilo s količnikom pet, intenzivnost hurikanov je ostro narasla, od leta 1976 je pojav El Niño postal bolj pogost, izjemni vremenski pojavi vsepovsod, leta 2004 je orkan prvič v zgodovini zadel Brazilijo na južni obali Atlantika, leta 2010 je Rusijo zajel požar, ki je uničil približno 20% pšenice, isto leto je v Pakistanu okoli 1500 ljudi ostalo brez življenj in pol milijona ljudi brez domov zaradi ene najbolj uničujočih poplav, kar jih je človeštvo kadarkoli doživelo, nedavni grozoviti zemeljski plazovi v Kaliforniji, smrtonosni orkan Katrina, ki je zadel New Orelans itd. (de Vogli 2013).

Nekateri skeptiki priznavajo, da se Zemlja segreva, vendar za to ne krivijo človeške aktivnosti. Njihove razlage temeljijo na geometrijskem spreminjanju orbite planeta, zaradi katerega se spreminjata sprejeta količina sončevega sevanja in sama razporeditev toplote v atmosferi. Žal je to znanstveno nemogoče dokazati, medtem ko po drugi strani raziskave polarnega ledu, ki vsebujejo podatke o podnebjju za 650.000 let nazaj, potrjujejo, da obstaja korelacija med spremembami CO₂ v atmosferi in temperaturo. Da določeni plini vplivajo na temperaturo ozračja, je ugotovil že John Tyndall več kot stoletje in pol nazaj. Njegovo delo je nadaljeval Šved Svante Arrhenius, ki je demonstriral nekatere pomembne lastnosti toplogrednih plinov; z delnim blokiranjem sevanja, ki ga Zemlja nenehno odbija nazaj v vesolje, in s tem omogočijo sončnim žarkom, da segrevajo planet. Z ujetjem deleža sevanja v atmosferi jo toplogredni plini ogrejejo in tudi prispevajo k povišanju Zemeljske temperature. Arrhenius je dokazal, da bi bilo brez toplogrednih plinov življenje na Zemlji nemogoče, saj bi bila povprečna temperatura za 20 °C nižja kot sicer. Več kot stoletje nazaj je Arrhenius potrdil, da bi podvojitve ravni ogljikovega dioksida privedla do povišanja povprečne temperature za 5–6 °C, kar je dosti blizu IPCC-

jevi oceni povišanja temperature do konca tega stoletja. Prvi, ki je za povišanje ravni CO₂ v atmosferi odkril človeško aktivnost, je bil Charles Keeling v šestdesetih letih prejšnjega stoletja (de Vogli 2013).

Znanstveno je neizpodbitno, da je dvig povprečne temperature v zadnjih 150-ih letih za 0,6–0,8 °C posledica dvestoletne antropogene polucije in krčenja gozdov. A navkljub široki znanstveni podpori je hipoteza o klimatskih spremembah sprejeta z zasmehom, ne samo s strani skeptikov, temveč tudi s strani močnih ekonomskih in političnih sektorjev znotraj družbe. Korporativni mediji predstavljajo debate o klimatskih spremembah kot nekaj kontroverznogater prikazujejo teorijo kot slabotno in nedokončano. Analiza člankov, objavljenih glede klimatskih sprememb v najvplivnejših ameriških časopisih (*The New York Times*, *Washington Post*, *LA Times* in *Wall Street Journal*) od leta 1988 in 2002, kaže, da več kot polovica člankov nagovarja bralce na dvom glede globalnega segrevanja (de Vogli 2013).

Globalno segrevanje je kritična problematika današnjega časa, ki lahko za vedno spremeni videz našega planeta in naša življenja. Rešitev za problem poznamo, vendar je ta za družbo, predvsem pa za ekonomske vodje preveč radikalna in lahko resno ogrozi kopičenje kapitala. Produkcijo in porabo energije fosilnih goriv je treba drastično zmanjšati, v tem času razviti in vpeljati nove, okolju prijazne tehnologije. A proti temu je cel svet. Ne le vodje, temveč tudi naši sprani umi. Kljub zavedanju o problematiki jo prevladujoči korporativni mediji meglijo, potisnejo za prokapitalistične oglase, oddaje in novice. Okoljski problemi so omenjani le toliko, da dajo gledalcu občutek, da se problemi rešujejo ali pa da problema sploh ni in ga z lahkoto zasenčijo s krizo v Ukrajini ali Gazi – resnično, kaj pa je globalno segrevanje v primerjavi z možnostjo izbruha tretje svetovne vojne?

5. V IMENU BOGA

»Bodite rodovitni in se množite ter napolnite zemljo! Vse živali zemlje in vse ptice neba naj se vas bojijo in trepetajo pred vami. Tudi vse, kar se giblje po zemlji, in vse ribe morja, vse to bodi v vaši oblasti. Vse, kar se giblje in živi, naj vam bo za živež, tudi vse zelene rastline vam dajem.« (Sveto pismo, Prva Mojzesova Knjiga (Geneza) 8,20–9,17)

Bog je glede na citat verjetno zelo ponosen na nas. Napolnili smo Zemljo, se še naprej nenadzorovano množino, vse se nas boji – ptice na nebu, vse, kar se giblje po Zemlji, in vse ribe morja. Vse imamo v oblasti. Žremo vse, kar se giblje in živi. Vzeli smo si vse.

5.1 ISKANJE RAJA

Beseda »paradiž« izvira iz zoroasterske ideje o zaprtem vrtu, *pairidaeza*, čigar perzijsko-avestanske korenine *pairi* (okoli) in *diz* (topiti ali oblikovati) poudarjajo rajsko zmožnost deformacije, nagnjenost k nenehnemu spreminjanju in ponovnemu zamišljanju, potencial stroge hierarhičnosti z omejitvami in zaprtji, ki vključujejo in izključujejo (Deckard 2010). Paradiž je etimološko torej drugačen od *Eden*, hebrejskega pojma za slast in užitek, čeprav sta se perzijska izraza »rajski vrt« in »edenski vrt« (v slovenščini tudi ne najdemo drugačnega prevoda *Garden of Eden* kot le »rajski vrt«) pozneje združila in predstavljata bodoča nebesa, sveto mesto Jeruzalem, elizejske poljane ...

Iz originalno ograjenega vrta, *hortus conclusus*, je raj doživljal nenehne religiozne in sekularne mutacije: od kopenskega raja, lociranega v Aziji, nato Ameriki, pa Afriki, do vrta ljubezni, parka dostojnih ljudi ali labirinta strasti in Arkadije, zemlje kokaina, El Dorada, kolonije, turistične destinacije, farmakoloških halucinacij ...

Zaradi želje po uresničitvah imaginarne predstave o rajju še danes trpijo goli mediteranski otoki, ki so utrpeli agresivne poseke z namenom, da se doseže popolna slika raja. Otoki, bogati z gozdovi, so postali modeli mističnega Svetega otoka, idiličnih, nepokvarjenih pokrajin Hesperidije. Retrospektivna nostalgija in anksioznost zaradi izgradnje mest in okoljske posledice na nekoč rajskih mestih sta ustvarili predvidevanje, da se obljubljeni dežela nahaja nekje v »zahodnem oceanu«. Ta je postala objekt iskanja in nagrade. Mistične pokrajine niso bile imaginarno postavljene zgolj na zahod in otoke, ampak tudi na vzhod, še posebno po osvajanjih Aleksandra Velikega, ko so se za vedno sklenile trgovske poti med Indijo in klasično Evropo. V šestem stoletju pred rojstvom Kristusa se je raj, kot odgovor na babilonsko ujetništvo in pod vplivom perzijske kulture, v judovskem domišljanju raja prestavil iz nebulozne stvarnosti nekam ven iz prostora in časa, kot vrt slasti in kot nagrada za poslušne vernike. V srednjem veku začneta obstajati oba raja – tako nebeški, izven časa in prostora, kot kopenski. Kopenski raj je predstavljal nedostopne, a obljubljene dežele na rajskih robovih, ki so še vsebovala rajске ostanke (Deckard 2010).

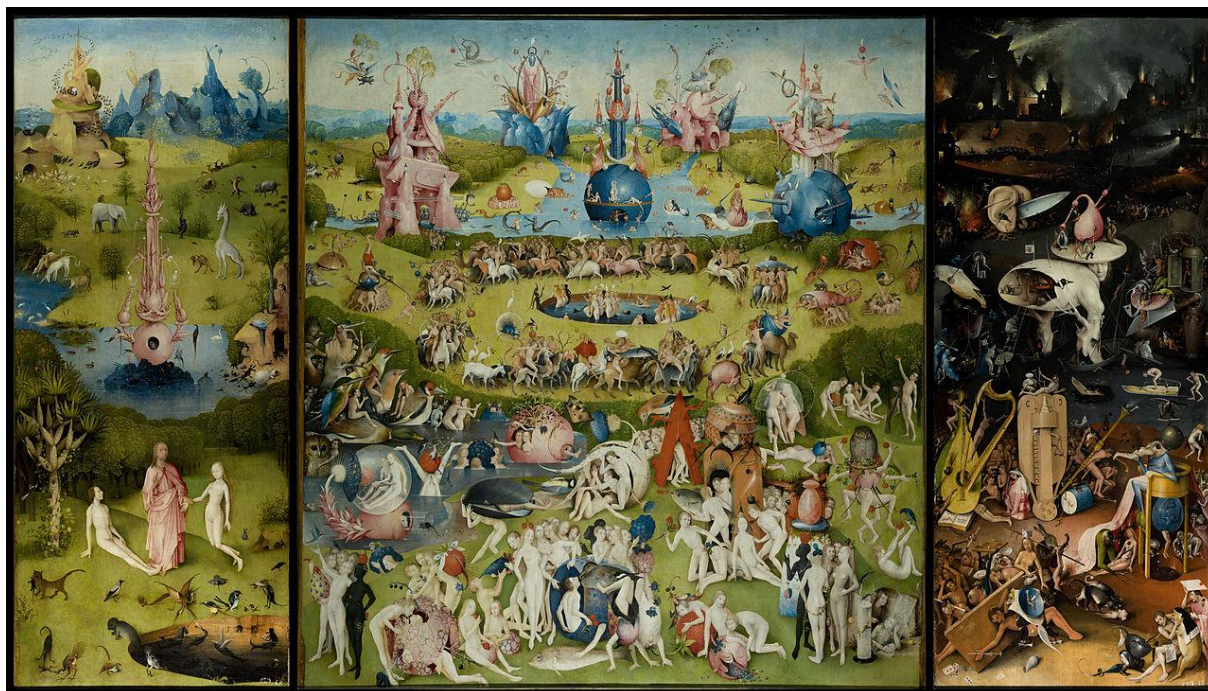
Kot primer opustošenja religioznega osvajanja in iskanja raja bom navedla verjetno najbolj slikovit primer, kako tovrstno osvajanje deluje in kaj so dejansko njegovi motivi. Ne bo težko najti korelacije med današnjim osvajanjem »držav v krizi«, če bomo imeli v zavesti, da iskanje raja ni zamrlo, niti je raj

izginil, ampak da »kot duh v novih mehanizmih znanosti in napredka, mit o rajju živi naprej« (Deckard 2010). Pred prihodom Evropejcev v Ameriko, katere je gnala zamisel o dosegu rajskega roba, dežele bogastva in užtkov, se je slednja razvijala neodvisno od ostalega sveta: Evrope, Azije in Afrike. Zaradi tega so Evropejci ob prihodu naleteli na bogato in raznoliko družbo: od lovsko usmerjenih plemen pa do velikih, urbanih, razrednih družb. Civilizirani Evropejci so želeli vse: odstraniti domorodce, vzeti vire in jih uporabiti za svoje lastne interese, kar je vodilo v spopade med avtohtonimi prebivalci in prišleki. Preživeli domorodci so se znašli v spremenjenem svetu. Prihod evropskih naseljencev, vojakov in raziskovalcev je drastično spremenil ekologijo kontinenta. Za mnoge prebivalce Amerike je bilo pred prihodom Kolumba glavni vir hrane kmetijstvo. Pred prihodom Evropejcev niso poznali ne železa ne česa takšnega, kot je kolo. Ni bilo udomačenega goveda, živinoreja ni bila razvita, prebivalci so uporabljali lesena orodja. Kljub temu je bilo kultiviranih več kot 40 pridelkov: koruza, krompir, paradižnik, arašidi, tobak ... Poleg kmetijstva je pomembno vlogo, predvsem za plemenske družbe, predstavljal lov – ne samo zaradi mesa, ampak tudi zaradi produktov, ki so jih lahko izdelali iz njih. Manj kot stoletje po prihodu Kolumba je bilo v novem svetu že okoli 118.000 kolonistov. Začeli so dominirati nad Srednjo in Južno Ameriko, preoblikovali in preuredili so pokrajino. Poleg tega so avtohtoni prebivalci doživeli demografsko katastrofo. Le-ti niso imeli razvitih sposobnosti obrambe pred boleznimi, ki so jih s seboj prinesli Kristusovi sinovi: koze, ošpice in tifus so za njih bili smrtonosni. V šestih mesecih po prihodu Špancev v Mehiko so ošpice ubile več kot polovico domorodcev; preživele pa je čakala temačna prihodnost glede na epidemije, ki so sledile – črne koze leta 1531 ter tifus v letih 1546 in 1567. Bolezni so se razširile po kontinentu in pokončale tri četrtine domorodcev. Kolaps populacije je bil za Špance veliko razočaranje, saj so upali, da jih bodo lahko vse zaslužnili – tako jim je preostalo le to, da so s časom morali začeti uvažati sužnje. Tako kot ljudi, so si kolonisti prisvojili tudi naravni svet. Kolumb je sanjal o najdbi zlata, namesto tega se je domov vrnil s kozarcem sladkorja in bil presrečen zaradi odziva. V 15. stoletju je postal sladkor dragoceno blago in v naslednjih desetletjih so se po Južni Ameriki razširile plantaže sladkornega trsta. To je pomenilo zavestno spreminjanje naravnega sveta zaradi evropskih interesov (Empson 2014). Trupla, vojne, smrtonosne bolezni, spreminjanje in uničenje okolja, iztrebljanje in izvoz avtohtonih vrst, poseki gozdov, ropanje zemlje, njenih naravnih virov – vse to za dobrobit tistih, ki so prišli v imenu Boga, iščoč raj (Deckard 2010).

5.2 ROJSTVO POTROŠNIŠKEGA PARADIŽA

Ob nenehnem dolivu denarja, zasluženega s prodajo in kultivacijo tujega bogastva, ki je financiral izgradnjo slavnostnih domov s hvalisavimi vrtovi doma, je postopoma zrasel kult ekstravagance. Raj je čedalje bolj postajal definiran v sekularnih terminih izjemnosti in luksuza – potrošniški raj, ki je lahko dosežen preko kopičenja denarja in statusa. Rajski užitek ni bil več lastnost le posmrtnega življenja, zgolj užitek za aristokracijo ali omejen samo na koloniste. S prihodom renesanse je v rajju začel uživati tudi vedno večji srednji sloj. »Transformacija raja kot obljubljenе dežele nekje daleč v državo in dom, v katerem bivamo, se je zgodila približno v tistem obdobju, ko so bili odkriti (in orožani) še zadnji rajski kraji« (Deckard 2010, str. 12). Ljudje so se začeli zavedati, da je njihov vdor v rajsko deželo uničil njihov čar, pokvaril um »nedolžnih« domorodcev, a ravno zaradi tega se je okrepila predstava o

neevropskih prebivalcih kot plemenitih divjakih in Južnem Pacifiku kot rajju erotičnega primitivizma. Ta imaginacija se je po oslabitvi vojaške in ekonomske grožnje počasi prestavila tudi na Orient. Moški so si lahko svobodno predstavljali čutno, eksotično deželo haremov in seraglijev ter spremenili versko pojmovanje raja v moške seksualne razvrate. Ravno zaradi prevzema in opustošenja, ki so ga pustili v endemičnih krajih, so Evropejci, obsedeni s predstavo o rajju, začeli z iskanjem in ustvarjanjem raja v svojih domovih. Francoska revolucija je to okrepilaz eshatološkim sloganom: »stari, skorumpiran red, bo nasilno očiščen in rojena bo nova doba razuma, ki bo prinesla sekularna nebesa na Zemlji.« (Deckard 2010, str. 13).

Slika 9: Vrt zemeljskih užitkov, Bosch, približno od 1450–1516; medmrežje: http://en.wikipedia.org/wiki/Hieronymus_Bosch#mediaviewer/File:The_Garden_of_Earthly_Delights_by_Bosch_High_Resolution.jpg

»Angel bi želel ostati, prebuditi smrt in zaceliti tisto, kar je bilo razbito. Toda v Paradižu se dviga vihar; ujel se je v njegova krila s takšno silo, da jih angel ne more več zapreti. Ta vihar ga neustavljivo odnaša v prihodnost, proti kateri drvi s hrbtno obrnjen, medtem ko je kup ruševin pred njim vedno višji. Ta vihar je tisto, čemur pravimo napredek« (Deckard v Walter 2010, str. 13).

Vihar iz raja, ki preprečuje angelu, da se vrne, nakazuje na to, da miti o paradižu ovirajo obnovo in so deloma odgovorni za zgodovinske nočne more. Izguba možnosti popravljanja, kar je uničeno, vsebuje mit o napredku, iluzijo, da bo kapitalistična sodobnost prinesla obnovitev izgubljenega, popolni red. Slepa vera v ta mit pa preprečuje katerikoli drug način spreminjanja sveta (Deckard 2010).

V tem poglavju sem želela nakazati na nenehno zgodovinsko posiljevanje našega uma z nečim nedosegljivim, po čemer moramo hrepeneti. Naš dom, naša osnovna lastnina in naši bližnji nikoli niso bili dovolj. Nekoč so hrepeneli po neokrnjeni naravi, slikah, imaginacijah rajske pokrajine, po eksotičnih ženskah in moških, čigar podobe od nekdanj v nas zbujejo fantazije ... Obsedeni z rajskimi prispodobami in željo, da si ustvarimo raj doma, mrzlično nakupujemo, nekoč enostavne rajske

prispodobe so v današnjem času spremenile obliko. Rajska je vožnja v udobnem avtomobilu, rajska je hrana v ekskluzivnih restavracijah, rajske so destinacije, ki jih gledamo v prospektih, rajske so razvratne počitnice na peščeni plaži, rajski je dom iz Ikeinega kataloga ... bolno hrepenimo po rajju in uresničevanju vseh vrst rajskih fantazij. A nekdo se tega zaveda in nam ga uspešno prodaja ter spretno manipulira z našimi željami. Kapitalizem sicer ne pozna Boga, kot enega in edinega pravičnega, ki nas bo kaznoval za naša prešuštva in grehe. Kapitalizem pozna raj, izmišljen s strani religiozних osvajalcev, ki so hrepeneli po robovih Božje dežele. Isti religiozni srednjeveški osvajalci so pod zastavo preroka klali, sežigali, posiljevali in nabijali na kole. Ti isti so nespoštljivo s širjenjem prave, edine vere in enega kralja sežigali poganske svete gozdove, privlačne ženske, ki so jih zavrnile kot čaravnice, kasneje črnce, ker so divjaki in komuniste, ker negirajo Božjo besedo. V imenu Boga in ene resnice so zavzeli rajске destinacije, civilizirali, torej vklenili divjake in si vzeli njihove žene. Umazane divjake so okužili s črnimi kozami, ošpicami in tifusom. Žalostno, saj je to pomenilo manj delovne sile za njih. Ali je Bog kot pravičnejš sploh kdaj obstajal? Kdo še verjame v takšnega Boga? Glede na zgodovino in sedanost je namreč jasno, da je deset Božjih zapovedi pozabljenih v trenutku, ko so bile napisane. Ne trdim, da je vera napačna. Vera je oropana dobrih in poštenih nauk in kot znanstveno nesprejemljiva tudi izjemno prilagodljiva: islam strogo prepoveduje alkohol, po novem le 40 dni pred Ramadanom in med Ramadanom. Smejo piti, ne smejo piti toliko, da ne vedo za sebe. To je čisto banalen primer prilagodljivosti vere. Prilagajajo pa jo tisti, ki imajo moč (denar), sebi v korist. Človek je neizpodbitno edino pohlepno bitje na planetu. »Imeti več« nas je gnalo, da se skozi zgodovino učimo in si podredimo naravo. Edini tekmeč človeku je postal človek. Človek si je izmislil višje bitje, s katerim si je podredil drugega človeka in v imenu katerega je zbral vojsko in nadaljeval opustošenje ter kopičenje bogastva. S pomočjo višjega bitja in ustrahovanja, da bodo neverniki vrženi v večni ogenj, temo, je varoval svoj raj in nadzoroval vedno večje mase ljudi. Nujno se mi je zdelo omeniti religijo, ker je mati iskanja in hrepenenja po rajju, manipuliranja, razvrata in kraje. Vsega tistega, kar je kapitalizem.

5.3 ZDRUŽENI PORABLJAMO

»V naciji ..., kjer ni nobene zahteve po nepotrebnih stvareh, človek zdrzne v lenobno stanje, izgubi ves užitek do življenja in postane neuporaben za javnost« (Vogli 2013 v Hume, str. 41).

V 18. stoletju, ko je najmočnejša institucija zaradi svoje ogroženosti začela zagovarjati skromnost in nagovarjati ljudi, naj pred materialne dobrine postavijo spiritualne in moralne vrednote, so se oglasili tisti, ki so menili ravno nasprotno – za družbo je kopičenje bogastva nujno potrebno. Kot razlaga Adam Smith, »presežki, ustvarjeni s prekomernim potrošništvom bogatih, zagotavljajo sredstva, ki so potrebna za podporo drugih, vključno z revnimi« (Vogli 2013, str. 41). Ideja, da lahko enostavno izboljšajo družbo z uresničevanjem svojih sebičnih želja, je proizvedla moralno upravičenost njihovemu razsipništvu. Začelo se je »vpadljivo razsipništvo«, kot je pojav poimenoval Veblen v svoji knjigi *The Theory of the Leisure Class*. Gre za tendenco po iskanju hvaležnosti v neresnih stvareh in prizadevanju za srečo preko materialnih dobrin in statusnih simbolov. Začelo se je obdobje, »ko so nepotrebne stvari naše edine potrebe«, kot je opazil Lord Henry iz slavnega romana Oscarja Wilda

Slika Dorian Gray. V postindustrijski dobi se je t.i. vpadljivo razsipništvo hitro razširilo po celotni družbi. »Propagira se kot virus od vrha do dna družbene lestvice in okuži družbo preko zakona psihološkega posnemanja in kulturne asimilacije« (Vogli 2013, str. 42). Medtem, ko bogatejši sloj z razkošjem kaže svoj status, v ostalih družbenih slojih zbuja potrebo, da posnemajo njihove potrošniške navade. Čeprav revni in srednji sloj nista samo čreda ovac brez svobodne volje, vseeno sledita in hrepenita po tem, kar ima elita in tako tudi delujeta. Več kot vrhnji sloj konzumira za status, višja raven pomembnosti potrošništva steče in se razlije med nižje sloje. To se ne zgodi zgolj zaradi psihološke emulacije (posnemanja). Bogatejši sloj prav tako uvaja svoj pogled na svet in ima možnost manipuliranja s prepričanji, vrednotami in pričakovanji. S prevzemom »vladajočih višin« informiranja in komunikacijskega sistema vrhnji sloj vzpostavlja družbene norme, ki določajo kolektivna obnašanja (de Vogli 2013). Vpadljivo razsipništvo ni okužilo le sloja za slojem, ampak tudi državo za državo. Globalna difuzija vročice po razkošju se je najbolj plodno reproducirala z naprednejšo ekonomsko globalizacijo, ki je integrirala države preko trgovine, kapitala in financ. »Na čelu vpadljivega razsipništva so bile seveda ZDA« (de Vogli 2013, str. 43).

Posledice globalne kulturne transformacije so vedno bolj očitne, ne samo v okolju, temveč tudi v samem duševnem zdravju družb. Čeprav je oster porast vpadljivega razsipništva simptom lažjega dostopa do dobrin in storitev, ki naredijo naša življenja bolj udobna in srečna, so njegove koristi v veliki meri precenjene, medtem ko so stroški skoraj v popolnosti prezrti. Mediji predstavljajo nakupovanje kot pot k bolj srečnemu življenju, toda potrošništvo proizvaja le minljive prednosti. Ljudje pogosto živijo v trajnem neskladju med tistim, kar imajo in kar si želijo; a ko dosežejo svoje materialne cilje, ostanejo nepotešeni zaradi hitre adaptacije. Ali drugače rečeno, stalne spremembe materialnega stanja ustvarjajo samo prehodne hedonistične učinke, saj se zelo hitro prilagodimo novemu standardu življenja. Ko se enkrat navadimo na bolj moden mobilni telefon, velik televizijski sprejemnik ali hitrejši avtomobil, pozitivni učinki novega nakupa zbledijo.

A gonja za razkošjem je le stranski učinek bombardiranja, kateremu so izpostavljeni naši možgani: hudournikom nešteti sporočil in slik, ki nas prepričujejo, da tisto, kar imamo, ni dovolj. Na leto so porabljene milijarde denarja v nameri, da nas prepričajo, da so naše potrebe zastarele in jih moramo za dobro naše sreče posodobiti. Smo večna tarča oglasov in sporočil, ki v naših možganih sprožijo gumb, »kupi« vsakič, ko si ogledamo film, vidimo oglasne table, brskamo po internetu, poslušamo radio ali gremo na športni dogodek. Vsak dan nas zasujejo z več kot tisoč oglasnimi posnetki; v ZDA je to en oglas vsakih 15 sekund na budno osebo (de Vogli 2013). Poleg požrešnih in nikoli zadovoljnih odraslih so najljubša tarča oglaševanja otroci. Otroci so najboljši potrošniki iz vsaj dveh razlogov: emotivno in kognitivno so nepripravljene razumeti in identificirati varljive komunikacije. Zaradi tega jih lažje prepričamo, da se čustveno navežejo na produkt. In drugič: enkrat, ko se ujamejo v štrene potrošništva, ostanejo potrošniki do konca življenja. Ujeti otroka v vihar potrošništva pa ni težko: v ZDA otrok preživi v povprečju tri ure dnevno pred televizijskim zaslonom. 10% samostalnikov dvoletnika so imena znanih znamk, približno 96% šolarjev v ZDA lahko prepozna Ronalda McDonalda. Edini z večjim odstotkom prepoznavanja v kategoriji izmišljenih likov je Božiček. Z »M«, simbolom McDonalda, so bolj seznanjeni, kot s krščanskim križem (de Vogli 2013).

5.4 NEPOTEŠENI PROPADAMO

»Ekonomska rast ostaja čaščena kot sekularna religija, v katero ne smemo dvomiti« (de Vogli 2013, str. 37)

Kljub nenehnemu izboljšanju standarda življenja ni nobenih znakov v izboljšanju zadovoljstva v premožnejših družbah. Bogate države in vzpenjajoče se ekonomije se soočajo z zaskrbljujočim porastom psiholoških problemov, duševnih motenj in družbene degradacije. Svet je grajen tako, da poteši le delček tistih, ki kaj veljajo. »Sistem nagraduje vse, no, vsaj tiste, ki kaj veljajo«, je rekel Gerald Helleiner, kanadski zagovornik svobodnega trga. Res je tako. Polovica človeštva živi z manj kot 2,5 USD na dan. 10 milijonov otrok umre zaradi lakote vsako leto. Milijarde nimajo dostopa do temeljnih pogojev za preživetje: vode, sanitarij, izobraževanja in zdravstva. V Sierra Leone je pričakovana življenjska doba 47 let in približno en od petih otrok preživi do petega leta (de Vogli 2013). Skozi oči revnega večni antidot za krizo, tj. večja ekonomska rast, ni prav nič lep. Bogastva je sicer dovolj akumuliranega, da bi lahko vsak človek na svetu dostojno živel. Problem je distribucija. Denar nikakor ne more priti do tistih, ki ga nujno potrebujejo, saj ga požrešno pograbi tisti, ki imajo že vse.

Od daleč se nam zdi, da so tisti, ki imajo vse materialne dobrine, ki si jih želijo, zmagovalci. A ni tako. Pravzaprav smo vsi poraženci. Medtem, ko življenja milijard v nerazvitem svetu ostajajo umazana, brutalna in kratka, so življenja premožnejših slojev ogrožena s strani psiholoških problemov - številne depresije, debelost, duševne motnje, stres, anksioznost in družbena izoliranost. Za uspešno življenje ni dovolj le to, da ga živimo materialno dostojno, temveč tudi trezna ločitev od njega. Drugače povedano, namesto da mi nadzorujemo bogastvo, ono nadzoruje nas (de Vogli 2013).

»Cena napredka civilizacije je plačana z upadom sreče«, je rekel Sigmund Freud. Duševni problemi so vse bolj številni na vseh koncih sveta. Glede na Svetovno zdravstveno organizacijo (WHO) je leta 2000 12% populacije bilo obremenjene z nevrološkimi in duševnimi motnjami, do 2020 bi naj delež bremena zrasel na 15%. V ZDA in Evropi so v tem trenutku za približno polovico invalidnosti odgovorne ravno duševne in vedenjske motnje. Za depresijo in podobnimi nevropsihološkimi pojavi trpi večje število ljudi kot za srčnimi boleznimi ali rakom (de Vogli 2013). Depresija – »občutek, da si mrtev, medtem ko telo živi naprej«, je izmed vseh duševnih bolezni doživela na zahodu največji porast. Mlajše generacije imajo večji potencial, da zbolijo za depresijo kot starejše. Res je, da se je diagnostika v zadnjih letih precej izboljšala, vendar je tudi to, da se povišana raven le-te kaže tudi na tistih koncih sveta, kjer diagnostika ni tako zelo napredovala. Glede na WHO skoraj ni dvoma, da je depresija v porastu in da se bo njeno število večalo iz desetletja v desetletje. Do leta 2030 naj bi postala glavni razlog za boleznin in invalidnost širom sveta (de Vogli 2013). Razen depresije je zaskrbljujoč porast anksioznosti. Problematično je predvsem to, da je pri otrocih zaznan večji porast občutka tesnobe kot pri starejših. Glede na raziskave iz osemdesetih let prejšnjega stoletja, ki so dokazale, da so normalni otroci bolj anksiozni kot tisti iz petdesetih let prejšnjega stoletja, se napoveduje, da bo 21. stoletje »doba anksioznosti«. Neuspešnost sodobne družbe, da osreči ljudi preko potrošništva in razsipništva, se na žalost najbolj kaže na otrocih. V vseh razvitih državah se je med mladimi po drugi svetovni vojni povečalo število duševnih bolnikov, depresij, ravni kriminala,

zlorabljanj alkohola in drog ter prehrabnihmotenj. V zahodnih državah je vedno bolj pogosta družbena odtujenost.

»Od vseh stvari, ki nam jih zagotavlja modrost, da bi srečno živeli, je najbolj dragoceno posedovanje prijateljstva« (de Vogli v Epikurej 2013, str. 33). Epikurej se je zavedal, kako pomembna sta prijateljstvo in družbena interakcija za srečen obstoj. Danes ni nič drugače. Današnja družba v zameno za moč, bogastvo in dobiček da svoje temeljne potrebe po iskrenem in nesebičnem druženju s sočlovekom. Gary Becker, guru Univerze v Chicagu za ekonomijo, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomijo in eden izmed najvplivnejših teoretikov na področju intimnih družbenih odnosov, v svoji teoriji o zakonu trdi, da nanj ne smemo gledati drugače kot na tržno izmenjavo. Po njegovem mnenju je v sodobni družbi le malo razlik med človeškimi odnosi in komercialno transakcijo. »Zakon ni nič drugega kot dogovor za zaščito skupnih menjalnih prednosti med dvema racionalnima agentoma z različnimi danostmi, ki gledata na svojo korist« (de Vogli 2013, str. 33). Ta teorija o zakonu se odlično ujame z ekonomsko doktrino, ki trenutno vlada in katera pravi, da je družba velik trg in da so ljudje nič več kot racionalni, sebični »profiterji« v večnem iskanju bogastva in moči. Druženje človeka s človekom počasi upada. Vedno manj je tistih, ki se družijo s tistimi, od katerih ne morejo dobiti nič materialnega. Družiti se z nekom iz nižjega sloja je od nekdaj sramotno. Tudi danes je tako, le ovito v tančico hinavske vpludnosti in osladnosti. Ženske se trudijo uloviti vplivne in premožne moške, druge se na skrivaj dajejo za vpliv. Prijatelj brez denarja ni prijatelj, saj ne moreta več na pivo, ker vedno samo tisti, ki ima denar, plača. Pomagati tistim, ki niso zmožni delati? Zakaj? Naj si najdejo službo. Igrajmo video igrice, ne bomo povabili tistih prijateljev v šoli, ki nimajo doma video igrice, ker to pomeni, da bo ta golazen pri nas doma igrala najboljšo video igro vseh časov, ko pa pridemo mi k njim na obisk, bomo igrali twister, karte ali šah. Ne, igramo se samo s tistimi, ki imajo doma playstation. Otrokom prižgimo televizijo, naj jih zabava, ker mi nimamo časa. Vpišimo jih na tisoč in en krožek: nemščina, ježa, plavanje, tenis, glasbena šola, plesne vaje, plezanje. Že kot majhni se morajo naučiti reda, dela in discipline. Ne potrebujejo starševske pozornosti, ljubezni. Ne, nikar, saj bodo razvajeni. Starši morajo graditi svojo kariero. Otroke bodo učile institucije, ki si jih starš lahko privoščijo. Ostale, čigar starši so navadni delavci in morajo delati 16 ur dnevno, da bi prinesli kruh na mizo in plačali položnice, naj hrani ulica. Kaj jim bo ljubezen, naša pozornost, saj smo jim kupili vse, kar so želeli in nikoli jim ni dovolj. Še vedno ni zadovoljen? Pošljimo ga psihologu, mi smo storili vse, kar je bilo v naši moči ... V Veliki Britaniji je neka raziskava pokazala, da se 35% otrok ne počuti ljubljenih s strani svojih staršev in 44 odstotkom se ni prijetno pogovarjati o problemih s svojimi starši (de Vogli 2013). Kako naj ob takšnih starših pričakujemo zdrave otroke, ki bodo poznali vrednote, kot so pravičnost, zaupanje, ljubezen, pomoč, spoštovanje?

5.5 SVOBODA?

»Svobodna izbira, svobodni trgi, svobodna podjetja. Ljudje, ki živijo v industrijskem svetu, verjamejo, da so gospodarji svoje usode. Ampak, ali so res?« (de Vogli 2013, str. 58)

Ekonomisti, ki zagovarjajo svobodo trga, trdijo, da je oster porast potrošništva le refleksija človeškega občutka svobode, ki ga uživajo v moderni družbi. Če svojo svobodo smatramo zgolj kot svobodo

svobodne izbire nakupa, potem res nismo bili svobodnejši. A kaj nam bodo takšna svoboda in prepolne police vsega, če si niti enega odstotka teh stvari ne moremo privoščiti? Raziskave kažejo, da se potrošniki obnašajo kot »kompulzivni kupci« ali odvisniki in ne kot neodvisna bitja. Leta 2005 na eni od razprodaj zadnji petek pred zahvalnim dnevom se je v prodajnem centru eden izmed uslužbencev smrtno poškodoval. Ko so prosili kupce, naj zaradi smrti zaposlenega zapustijo trgovino, se jih je nemalo uprlo, češ, da stojijo v vrsti že od jutra in zahtevajo, da svoj nakup dokončajo. Ni primera, ki bi bolj slikovito opisal odvisnost in potrebo po nakupu. V nakupovalnih centrih smo priča blaznim, histeričnim »šopoholikom«, ki odražajo vse drugo, le svobodnega človeka ne.

Robo Sapiens

»Večji potrošnik, kot je nekdo, več mora delati, da bi dohajal višji stil življenja« (de Vogli 2013, str. 60). Večja hiša, boljši avtomobil ali nova hipoteka zahtevajo vedno več delovnih ur in vedno manj prostega časa. Tisti, katerih energija se porablja zgolj za delo in potrošnjo v tekmovanju za status, izgubljajo svojo avtonomijo in kreativnost. Izgubljajo možnost, da bi počeli nekaj za lastno veselje. Če se ne zazrejo globoko vase, nimajo niti možnosti prepoznati, kako malo nadzora imajo nad svojim življenjem. Rosa Luxemburg je dejala »tisti, ki se ne premakne, ne opazi svojih verig«. (de Vogli 2013).

6 ZDRAV DUH V ZDRAVEM TELESU

»Trudimo se, da nikoli ne pozabimo, da je medicina za ljudi. Ni za dobiček. Dobiček je prisoten in če tega nismo pozabili, se ni zgodilo, da ga ne bi bilo. Bolj, kot smo se tega zavedali, večji je bil.« (Bello v Merck 2008, str. 96)

Ganljive besede Georgea W. Mercka, ustanovitelja in nekdanjega predsednika istoimenske farmacevtske družbe, kažejo na to, da farmacevtskim družbam gre odlično, medtem ko opravljajo svoje delo zgolj dobro.

Farmacevtska industrija je bila v zadnji četrtini prejšnjega stoletja do zdaj ena izmed najbolj dobičkonosnih na svetu. Mnoge bolezni, ki so bile pogoste pred petdesetimi leti, so danes odpravljene ali redke zaradi cepiv. Pogoste otroške bolezni, kot so ošpice in koze, tuberkuloza itd., so ostale za razviti svet v mračni preteklosti. Težave z želodčno kislino so bile nekoč izjemno nevarne, tudi smrtonosne. Z zdravili lahko odpravimo številne kardiovaskularne težave – zmanjšamo holesterol, , nižamo krvni pritisk, itd. Zdravila lahko odpravijo nekatere primere depresije. Celo AIDS in rak izgubljata smrtonosno moč pred farmacevtskimi napadi. »Napredovali smo do točke, ko večina ljudi pričakuje tableto za kakršno koli vrsto bolečine, ki jo čutijo. Če je ni, so presenečeni in razočarani« (Heal 2008, str. 97). Ni dvoma, da farmacevtska služba opravlja svoje delo dobro ... finančno.

»Farmacevtska podjetja obtožujemo zaradi njihovega osredotočanja na "jaz-tudi" zdravila, ki imajo malo zdravilnih učinkov glede na obstoječa zdravila; mečejo jih na trg preko prebrisanih medicinskih preskusov, ki so dizajnirani za to, da zdravila izgledajo boljša, kot dejansko so; zatirajoč podatke, ki trdijo drugače. Industrija je kriva tudi dragega, agresivnega in zavajajočega "neposredno potrošniku oglaševanja, ki ustvarja stanje, da potrošnik ustreza zdravilu in ne obratno.« (Heal v Spitzer 2008, str. 98–99).

Farmacevtska industrija je storila ogromno resnih napak. Ena izmed njih, ki je očitna, je cenitev zdravil za AIDS v Južni Afriki. V poznih osemdesetih in zgodnjih devetdesetih letih prejšnjega stoletja so postala dosegljiva anti-AIDS zdravila. Ta zdravila sicer ne odpravijo virusa, temveč reducirajo prisotnost slednjega v telesu in ga transformirajo iz smrtonosne bolezni v obvladljivo kronično obolenje. V ZDA je bilo zdravilo prodano po zelo visoki ceni. Pojavnost bolezni v Južnoafriški republiki je bila bolj kritična od pojavnosti v ZDA in oboleli z virusom AIDS si niso mogli privoščitiplačila niti najmanjšega deleža cene, po kateri je bilo prodano zdravilo Združenim državam Amerike. Farmacevtska podjetja so zavrnila možnost znižanja cene. Leta 1997, štiri leta po neuspešnem pogajanju za znižanje cene, je Južnoafriška Rrepublika, rajši kot pustila umirati svoje rezidente zaradi AIDSa, sklenila, da bo naročila zdravila za AIDS, ki so narejena pod licenco katere druge države. Malo za tem, ko je Ministrstvo za zdravje Južnoafriške republike to storilo, se je zbudilo 39 velikih farmacevtskih podjetij in vložilo tožbo proti vladi Južnoafriške republike. Trdili so, da njihov novi zakon krši internacionalne tržne dogovore, kot je *Trade Related Intellectual Property* (TRIPs), določbo Svetovne trgovinske organizacije (WTO) (Heal 2008). To je bila velika napaka farmacevtske industrije, zaradi katere se je javno mnenje o njej drastično poslabšalo. Sojenje se je začelo marca 2001 in je

trajalo šest tednov. Farmacevtskim družbam bi moralo že od začetka biti jasno, da javnost ne bo tolerirala milijonov umrlih za AIDS-om samo zato, ker ne želijo prilagoditi cen za manj finančno sposobne države.

Farmacevtska industrija iz leta v leto zvišuje cene zdravil, ne le cene novih zdravil, temveč tudi tistih, ki so na trgu že desetletja in za katere ni možno, da se letno spreminjajo na kakršenkoli način. Ljudje so zaradi nenehnega višanja cen zdravil, na katera so navajeni, izjemno besni na farmacevtsko industrijo. Razen tega pa z višanjem cen postaja vprašljiva tudi dostopnost zdravil, posebno za tiste v ZDA, ki si ne morejo privoščiti zdravstvenega zavarovanja, in tiste v revnih državah, ki jim vlada ni uredila univerzalnih zdravstvenih storitev (Heal 2008).

Obstaja tudi zadostna količina dokazov o podkupovanju zdravnikov s strani farmacevtskih družb. Zdravnike prepričajo, da za zdravljenje bolezni uporabijo njihovo zdravilo in jim za to ponudijo sladke počitnice ali karkoli drugega, za čimer zdravnikovo srce hrepeni. Verjetno je najbolj problematično to, da so nekatere družbe zakrile dokaze o negativnih stranskih učinkih zdravil, kar pomeni, da so postavile življenje bolnika na kocko v zameno za dobiček. Verjetno je najbolj znan primer poizkus zamenjave Aspirina in Advila, blažilca bolečin, ki po dolgotrajnem in rednem jemanju dražita želodčno oblogo in povzročata krvavitve, z Vioxxom. Vioxx je bil enako učinkovit kot Aspirin ali Advil in leta 1999 je Administracija za hrano in zdravila ZDA izdala dovoljenje za uporabo tega zdravila. Vioxx ni bil promoviran zgolj kot alternativa Aspirinu in Advilu tistim, ki so bili občutljivi na njiju, ampak tudi tistim, ki niso imeli s tradicionalnimi zdravili nobenih težav. Namen tega je bil seveda večji trg. A leta 1999 se je začelo zdravstveno sojenje VIGOR, na katerem so prvič opazili, da je pri pacientih, ki jemljejo Vioxx, število srčnih kapi dvakrat večje od tistih, ki se zdravijo z Naproxenom, še enim izmed tradicionalnih ubijalcev bolečin. Dokazano je tudi, da krepki tveganje za kardiovaskularnimi boleznimi (Heal 2008).

Farmacevtska družba se je obnašala neumno in slabo. Ne razume, da se življenje ne more cenovno ovrednotiti in da z zdravili, ki rešujejo življenja, ne morejo ravnati kot z avtomobili ali letalskim prevozom. Na kocki so življenja in je politično nesprejemljivo, da ljudje umirajo ali trpijo samo zaradi svojih nizkih dohodkov. Javnost prav tako pričakuje, da bo farmacevtska industrija povedala vso resnico glede varnosti zdravil, katerim zaupajo svoja življenja in življenja tistih, ki jih ljubijo. V mnogih industrijskih državah je konflikt med dostopnostjo zdravil in dobičkom njihovih producentov nadzorovans strani vlad. V tem primeru lahko farmacevtska industrija baranta, kolikor želi z vladnimi agencijami za vladna naročila in ne nosi nobene odgovornosti za to, kdo ima in kdo nima dostopa do zdravil. V ZDA, kjer je 50 milijonov rezidentov brez zdravstvene zavarovanja, je ta konflikt posebno očiten (Heal 2008). To je najbolj očiten primer tega, da je akumulacija dobičkapomembnejšakot milijarde življenj. Ljudje z razlogom ne zaupajo ne zdravnikom ne zdravilom. Ničkolikokrat ljudje utrpijo resne posledice, celo izgubo življenja zaradi napačnega zdravljenja in jemanja napačnih zdravil. Primeri romantičnih zdravnikov, ki storijo vse, kar je potrebno, da bi nam rešili življenje, so ostali na televizijskih zaslonih. Splošno mnenje v Sloveniji glede zdravnikov je, da nimajo pojma in da jim ni mar za nas. Vedno več jih išče alternativne načine zdravljenja, dokler ne dojamemo, da enaki ljudje vlečejo tudi te niti in da so na koncu vsi le perverzneži, ki se ženejo za dobičkom za ceno naših življenj.

7 SI, KAR JEŠ

Po tem takem smo deformirani, s fitofarmaceutskimi sredstvi napolnjeni, genetsko modificirani, bolno rejeni psihopati.

Monsanto je vložil milijarde dolarjev v izboljšanje genetsko modificiranih organizmov, ki bi zahtevala manj fitofarmaceutskih sredstev, kar bi gojenje rastlin naredilo manj okoljsko obremenjujoče. Njihov cilj je bil narediti kmetijstvo trajnostno, hkrati pa izboljšati donos pridelka v revnih državah. A naleteli so na močno nasprotovanje s strani okoljevarstvenikov in javnosti prav tako. Potrošniški upor do genetsko modificiranih pridelkov je prisilil kmete, da so opustili gojenje takšnih pridelkov, kar je finančno oslabilo Monsanto. S potrošniške perspektive je zgledalo, da Monsanto išče načine za izboljšanje kmetijske produkcije in zmanjšanje agrarne polucije, a tako, da potrošnikom ponujajo nova in neznana tveganja. Seveda z izgovorom, da takrat akutno kmetijstvo ni dovolj trajnostno in da ni možno, da nahrani vedno večjo maso ljudi, je Monsanto, prej znan kot kemijsko podjetje, zdaj postal podjetje življenjske znanosti z vizijo, da se prenatrpanost in onesnaženost planeta lahko rešita z genetskimi tehnologijami, ki bi izboljšale kmetijsko produkcijo, hkrati pa reducirale njen negativni učinek na okolje (povzeto po Heal 2008). Začelo se je iskanje podjetnih priložnosti in radikalnega prestrukturiranja Monsanto, čigar poudarek so zdaj bile raziskave na področju genske tehnologije. Porabili so osem milijonov dolarjev, da so oskrbeli semenska podjetja, čigar produkti so bili vozila, s pomočjo katerih bi tržili tehnologijo genetsko modificiranih pridelkov (Heal 2008).

Leta 1995 je na trg prišel prvi produkt Monsanto kmetijske biotehnologije. Eden izmed pomembnejših produktov je bila soja, sledila sta krompir in bombaž. Modificirani so bili tako, da so bili odporni na škodljivce, za katere so potrebovali ogromne količine fitofarmaceutskih sredstev. Bt-krompir in Bt-bombaž imata vgrajene gene bakterije *Bacillus thuringiensis*, mikroorganizma, ki proizvaja toksične komponente za škodljivce. Genetska modifikacija omogoča pridelkom, da prav tako tvorijo dotični toksin in tako postanejo tudi sami strupeni za svoje napadalce. Posledično jih lahko gojimo brez uporabe insekticidov. Roundup-Ready soja je bila privlačna za kmete, ker je pobila ves plevel okoli sebe in kmete odrešila mučnega škropljenja polj soje, ki so enormne velikosti. A Monsanto ni dolgo čakal z uvajanjem strogih pravil za tiste, ki so se odločili za njegove GM produkte. Morali so kupovati samo Monsantoove pesticide, če že, sprejeti so morali pogoj, da semen ne bodo preprodajali ali jih shranjevali za naslednje leto itn. (Heal 2008).

V poznih devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je začelo dvomiti o varnosti GS organizmov in njihovi morebitni interakciji z ostalimi travami. Roundup-Ready oljna repica v Kanadi se je uspela križati s plevelom, ki ni rasel na polju. Nastal je Roundup-Ready plevel, ki je bil odporen na herbicide. Leta 1999 je znanstvenik na Cornell Universe hranil kraljeve metulje z rastlinami, ki so bile posute s cvetnim prahom Bt-koruze. Ogromen delež ličink je umrl. Ta dva primera sta postavila vprašanje, na kakšen način delujejo GS organizmi v interakcijah z ostalimi rastlinami in insekti. To je obrnilo okoljske skupine proti Monsanto, konflikt pa se je zaostрил, ko je Monsanto kupil Delta & Pine Land Company, proizvajalca bombažnih semen, ki si je lastil patent »terminator genov«. S terminatorjem genov jim je uspelo narediti svoje pridelke sterilne, kar je bilo dobro za zaščito Monsantoove intelektualne lastnine.

Mnogi so v tem videli same negativne stvari in se spraševali, kako deluje na tiste rastline, ki pridejo v stik s sterilnimi, ljudje so postali paranoični, nekateri so bili prepričani, da jim lahko zraste kravji rep, če se bodo le dotaknili GS organizma. Nihče ni videl pozitivnih okoljskih učinkov –manjšo uporabo fitofarmaceutskih sredstev in zmanjšanje erozije prsti (Heal 2008).

Čeprav je Evropska unija odobrila uporabo GS soje, je le-ta doživela izjemen odpor s strani potrošnikov. Monsanto je doživel finančni zlom, saj je izvoz iz ZDA v Evropo močno upadel, česar so se ameriški kmetje zavedli in raje opustili pridelovanje GS pridelkov. Monsanto se je krčevito boril za obstanek in leta 2002, ko se je Pharmacia odcepila in prepustila svoj 85-odstotni delež, je Monsanto zopet stopil na noge kot neodvisno kmetijsko podjetje. Nenehna rast uporabe GS semen (od leta 1996 do 2003 je kvantiteta polj s transgenskimi pridelki zrasla z 1,7 na 67,7 milijona hektarjev) je poskrbela za Monsanto dobro finančno stanje. 87% polj koruze in bombaža in kar 99% polj oljne repice je gensko modificiranih (Heal 2008).

Ne vemo, ali so GS organizmi okoljsko benigni, kot so menili v Monsanto leta 1990. Monsanto se je osredotočil na kmeta, producenta in ne na končnega potrošnika, od katerega je odvisna celotna prehranska veriga. Koliko je sporno imeti na trgu izdelek, čigar okoljske učinke ne poznamo? Ljudje v Evropi smo izjemno občutljivi glede naše prehrane, no bolje rečeno, glede grozljivih GS organizmov. A glede na to, da nikakor ne želimo zmanjšati svojih potrošniških navad in nameniti več denarja za lokalno pridelano hrano (trenutno si jo lahko privoščijo le od višjega srednjega sloja navzgor), s tem povečati povpraševanje po njej, posledično zmanjšati produkcijo pridelkov, obravnavanih s fitofarmaceutskimi sredstvi in GSO. Po nekaj letih trmastega nakupovanja lokalnih pridelkov bi se povečala njihova produkcija, postali bi cenovno ugodni ..., seveda, v sanjskem svetu. V Sloveniji smo morali svojo samooskrbo zmanjšati že s samim vstopom v Evropsko unijo, naši sosede prav tako. Toda, dokler kupujemo hrano, ki jeznizana, tretiranaz raznoraznimi fitofarmaceutskimi sredstvi, ne vem, na podlagi česa dvigujemo glas proti gensko modificiranim organizmom. Zagovorniki gensko modificiranih organizmov se izgovarjajo na to, da je ljudi vedno več in da so edina rešitev za preživetje. Ni res. Rešitev je pravična distribucija. Že samo v trgovinah po Sloveniji hrana propada, ker ni tolikšne mase ljudi, ki bi jo kupila (razen tiste v akciji seveda), medtem ko v nerazvitih državah umirajo od lakote. Če samo omenimo, da v Nemčiji vržejo v smeti 20 milijonov ton živil, v Veliki Britaniji pa ocenjujejo, da zavržejo za 18,5 milijarde evrov hrane. So to tisti zavestni in dobri Evropejci, ki se krčevito borijo proti gensko modificiranim organizmom? Zaradi tako imenovanega razvitega in civiliziranega sveta je potrebna večja produkcija in zaradi nas so potrebni GSO-ji. Sicer se bojim, da bodo naši koši za smeti začeli bolehati za anoreksijo.

8. NARAVA = MATI = ŽENSKA

V današnjem svetu imaginarne svobode in lastne izbire se moramo ženske vprašati, ali živimo v za nas pravičnem sistemu ali smo le še ena izmed dobrin v svetu dobička. V zgodovini smo bile nešteto krat kaznovane in umorjene zaradi naše globlje povezanosti z naravo. Vprašanje je, ali je danes kaj drugače? Ali ženske v svoji gonji za enakopravnostjo sploh še vemo, kakšna je naša vloga v družbi, naravi? Poznamo svoje prednosti in danosti? Ali se nam je dolgotrajno zgodovinsko zatiranje vgradilo v gene in preko radikalnega feminizma ter nasilnega prevzemanja moških lastnosti same sebe diskriminiramo? Zakaj je ženskam moderne družbe sramotno kuhati, čistiti in hraniti otroke? Svet, družba in narava potrebujejo materinsko skrb, milost, toplino, odpuščanje in žrtvovanje. Edine, ki svetu lahko damo zgoraj naštetih lastnosti, smo ženske.

Narava je po srednjeveški definiciji mati, ki nas neguje: prijazna, blagodejna ženska, ki skrbi za potrebe človeštva v urejenem in nadzorovanem vesolju. A obstajala je še nasprotna stran narave kot vladajoče in neobvladljive ženske, ki izvaja nad človeštvom nasilje v obliki neviht, suš in kaosa na sploh (Merchant 1983). Obe sta povezani z ženskim spolom.

8.1 LJUBEČA MATI

V antiki in še prej so ljudje smatrali Zemljo kot ljubečo mater. Do nje so se obnašali spoštljivo in pokorno. A civilizacija je napredovala, skozi celotno zgodovino smo priča raznim tehnološkim napredkom in vedno večjim potrebam človeka po sadovih matere Zemlje. Spoštovanje Zemlje kot matere jih je oviralo pri prizanašanju kakršnekoli bolečine le-tej. Družba je potrebovala nove prisposobe za izboljšanje komercializacije in industrializacije, ki sta bili odvisni od aktivnosti, ki povzročajo neposredne poškodbe matere narave – rudarjenje, sečnja gozdov, itn. Nove aktivnosti so spodbudile nastanek novih tehnologij. Spremembe so se dogajale počasi, od antike do srednjega veka, spremljalo pa jih je ekološko poslabšanje. Počasi so zgodnji Sredozemci in Grki rudarili ter spreminjali gorovja, gozdove. A njihova tehnologija je še vedno bila preveč preprosta, da bi povzročila hujše degradacije, ljudje so se smatrali kot del končnega vesolja, veliko je bilo kultov, ki so častili naravo kot sveto. Rimska civilizacija je bila bolj pragmatična, sekularna in komercialna ter je pustila hujše posledice na okolju. Rimski filozofi Ovid, Seneka, Plini in ostali stoični filozofi so označili rudarstvo kot zlorabo njihove matere – Zemlje. Ideja, da si podredijo Zemljo, je obstajala že v grški filozofiji in krščanski religiji. A kot kulturna omejitev jim je na poti stala imaginacija Zemlje in narave kot živega organizma, matere. Ideja o ugrabitvi matere, vrtanju v njeno drobno, iznakaženju njenega telesa ni prav nič privlačno. Dokler je bila Zemlja bila razumljena kot živo in občutljivo bitje, so se zaradi človeškega etičnega prepričanja preprečevala destruktivna dejanja proti njej (Merchant 1983).

V renesansi se je vedno bolj pojavljala imaginacija ženske, ki ima lastnosti narave. V Shakespearovem Kralju Learju, na primer, je Learjeva hčerka Kordelija predstavljena kot »strastna in urejena, nedolžna in odrasla, krhka in močna, hči in mati, služabnica in žena«. Predstavljala je enotnost, celovitost in krepost – utopično ekspresijo naravnega človeka. Medtem ko so naravo opevali kot blagodejno žensko, se je začelo vpletati tudi mišljenje, da je kot zorana in kultivirana lahko

uporabna kot dobrina in obravnavana kot vir. Začelo se je z bujati prepričanje, da lahko narava kot ukročena in podrejena proizvede materialno in spiritualno hrano. Prepričanje je temeljilo na moški perspektivi o naravi kot materi in nevesti, katere primarna funkcija je tolažiti, negovati in zagotavljati blaginjo moškemu. Narava in ženska sta podrejeni in pasivni.

Slika 10: Nimfa pomladi, Cranach 1518. Medmrežje: http://klp.pl/admin-malarstwo/images/c_cranach_cranach/c_cranach_cranach64.html

Na sliki je pastoralna prezentacija nimfe gozdov in travnikov, ki vključuje imaginacijo pasivnosti ženske in narave: njen tulec s puščicami, ki je sposojen od antične boginje Dijane, je postavljen stran od nje, sama pa vabljivo leži na tleh.

8.2 COPRNICA

»Tako kot kaotična narava, mora biti tudi ženska podrejena in poznati svoje mesto« (Merchant 1982, str. 132). Ženske so skozi zgodovino bile vedno videne kot tisti spol človeštva, ki je bližje naravi, v družbi podrejene moškimi in prežete z veliko večjo seksualno strastjo. Ženska je bila kriva telesne korupcije moškega telesa, začaranega zaradi skušnjave in poželenja. V umetnosti 16. in 17. stoletja je prikazana kot neurejena, predrzna in pohotna coprnica. Ravno te stotine uprizoritev seksualnega poželenja so eden od temeljev obdolžitve žensk čarovništva. Ženske naj bi se združile s hudičem, ki jih je z lahkoto zvalil, saj ženske uživajo v telesnih užitkih. Hudič naj bi se moškimi prikazoval v ženski preobleki, ženskam pa v moški. Čarovnice naj bi občevale s hudičem ob sobotah in največkrat so jih našli v gozdovih in na poljih. Kaj se je nato zgodilo s hudičem, preoblečenim v podobo znanca ali sorodnika, ni bilo poročano, ženske/čarovnice pa so slekli in preiskali celotno telo v iskanju satanističnih znamenj. Preko urokov in z močjo duhov so »čarovnice« predstavljale grožnjo, saj so

imele moč naščuvati naravo proti navadnim smrtnikom – priklicati močne nalive, poplave, uničiti pridelek itn.(Merchant 1983).

Slika 11: Aristotel in Phyllis, Baldung Grien 1513; medmrežje: <http://www.jehsmith.com/1/2013/04/phyllis-rides-aristotle.html>

Aristotel je trdil, da je ženska podrejena moškemu. Na slavnem lesorezu iz 16. stoletja je prikazan v podrejenem položaju. Jezdi ga gola Phyllis, ki se mu je na tak način maščevala, ker je njenega moža obtožila, da ji namenja preveč pozornosti. Phyllis je Aristotelu ponudila svoje usluge, če jo v zameno najprej ponese na svojem hrbtu. Prizoru je bil priča njen mož, Alexander Veliki.

Ženska seksualnost, nrvnost, poželenje, ženstvenost, obline, iskrive oči..., vse to se je tisočletja štelo za greh. Ženska je prvega človeka zavedla in zaradi nje sta bila izgnana iz raja. Ženska skozi celotno zgodovino zavaja moškega, moti njegovo koncentracijo, zbranost ... Še danes vernice ponižano stopajo za moškimi, skrivajo svoje telo in se ne vmešavajo v »moške« posle. A v modernem svetu ženske ne trpimo tovrstne diskriminacije.

8.3 ENAKOPRAVNOST?

Ali je bilo možno v tako kratkem času odpraviti nekaj, kar je bilo v družbi prisotno tisočletja – podrejanje ženske in jemanje le-te kot dobrino?

Ženske se v odnosu do narave in posledično do kapitala in dela močno razlikujejo od moškega. Prva velika razlika med moškim in žensko je rojevanje. Organi ženske, ki nosi v sebi otroka, vseh devet mesecev opravljajo trdo delo, ki se ne konča z nadnaravnimi močmi, ki jih premorejo ob samem rojstvu, ampak proces umirjanja telesa in spravljanja organov, posebno maternice v normalno stanje,

traja še ves čas, ko ženska doji. Ni znano, da ravno zaradi te fantastične sposobnosti telesa številna mlada dekleta ostanejo brez dela ali pa morajo delodajalca prepričati, da si nosečnosti in otroka ne želijo ne v bližnji ne v daljni prihodnosti.

Kljub navidezni enakopravnosti le majhen odstotek žensk poseduje in upravlja s svojo lastnino. Mnogo žensk se je preko zaposlitve in lastne plače uspelo osvoboditi ekonomske odvisnosti od moža in mogoče celo moža. A zaposlitev žensk je močno vplivala na kakovost življenja njihovih otrok. Otroci so največje žrtve prezaposlenih družin. V najbolj kritičnem obdobju otrokovega razvoja je prisotnost enega od staršev postala luksuz in ne nekaj samoumevnega (de Vogli 2013). Od liberalizacije žensk je delež enostarševskih družin zrasel, kar je posledično pomenilo osvoboditev moških starševske obveznosti. Tradicionalni oče je dobil množico novih nazivov in definicij: nepotreben oče, novi oče, izčrpan oče, oče na obisku, oče po spermii, očim in doma živeči oče (Cowart 2001).

Polno zaposlene ženske opravljajo še vrsto neplačanih opravil. Tiste, ki niso zaposlene, se smatrajo kot dobesedno brezposelne. Družba ne zazna, da te ženske opravljajo najbolj temeljno funkcijo – skrb za otroke, dom, prehrano družine, morebitni vrt, ohranjanje družinskih in družbenih vezi, čistočo in tako naprej. Nič od tega, ne brezposelnim ne polno zaposlenim ženskam, ni plačano (Salleh 2009). Je nekaj samoumevnega, nekaj, kar ženske pač rade počnejo, enako, kot moški radi gledajo nogometno tekmo. Gospodinjam je za to ponujena hinavska denarna socialna pomoč, ki je namenjena brezposelnim in nezmožnim dela, torej le neka miloščina s strani države za to, da hranijo bodoče generacije.

8.4 NI MOJA STVAR

Nihče ne more trditi, da ne obstajajo moški, ki izkoriščajo svoj položaj in avtoriteto, da bi zmanjšali odpornost ženske na neželenspolnost. Z večjo zaposljivostjo žensk EEOC beleži tudi porast prijav spolnega nadlegovanja. Ja, obstajajo ženske, ki izkoriščajo zakone o spolnem nadlegovanju, a ne zatiskajmo si oči. Ženske so na delovnih mestih podvržene »nedolžnim« vulgarnim šalam in opazkam, kar ni omejeno zgolj na zaposlitev. Skozi celotno šolanje sem bila priča nepravičnemu ocenjevanju. Če zanemarimo, da je bil moj priimek sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja popolnoma napačen, je mnogokrat bilo napačno tudi to, da v šolo nisem hodila izzivalno in pomanjkljivo oblečena. Težko je okriviti le delodajalca, profesorja, sodelavca. Ženske mnogokrat za zaposlitev, oceno uporabljajo attribute, kot so privlačnost, koketiranje, neslane šale itd. Pristanejo na igro nadrejenega in se ne zavedajo izgube dostojanstva in luči, ki jo mečejo na vse ostale ženske. Ženske, ki se ne gredo te igre, se smatrajo za frigidne, zavrte, staromodne ženske. Ne morem trditi, da se ne dogaja, da ženska na visokem položaju ne izkorišča nižje zaposlenih moških, a v tem delu sem izpostavila ženske, ker obstaja več primerov spolnega nadlegovanja žensk kot moških (Cowart 2001).

V Združenih državah Amerike je vse mogoče. Tam lahko tožite vodstvo športnega društva, ker ste se skoraj utopili v enem izmed njihovih bazenov, ker niso postavili opozorila, da se pod vodo ne diha, če niste za to pravilno opremljeni ali riba. Odškodnino bo ta oseba dobila, še najbolje pa bi bilo, da je ta oseba temnopolta mati samohranilka, po možnosti homoseksualka. To ni diskriminatorna izjava, to je

način, na katerem pozitivna diskriminacija deluje. Sodstvo v ZDA je pač postavljeno tako, da več diskriminatornih lastnosti kot jih ima oseba, ki toži, večje so možnosti, da dobi primer (Coward 2001). Zaradi tega bi rada opozorila na to, da ženske marsikdaj svoje diskriminatorne kupone premeteno unovčijo, še zlasti v ZDA in državah, kjer je sodstvo na enakih, majavih temeljih. A v ZDA morajo biti zelo previdni, koga bodo tožili, saj se nikoli ne ve, kateri diskriminatorni kupon bo kdo izvelkel iz rokava. Primer: Anita Hill je tožila Clarenca Thomasa spolnega nadlegovanja za čas, ko je delala za njega v EEOC. Razen tega, da je tako dolgo čakala, da ga toži, je bilo sporno tudi dejstvo, da je tožbo vložila v tistem času, ko so liberalni člani odbora želeli Thomasa vreči z njegove pozicije. Njeno pričanje, ki so ga predvajali vsi mediji, je komisiji omogočilo upravičeno blokiranje Thomasa. A medtem, ko so oni igrali na karto spolnega nadlegovanja, je Thomas izvelkel karto rasizma, saj je namreč temnopolt. Proti obtožbi enega zaščitenege segmenta družbe (žensk) je uporabil obtožbo o diskriminaciji drugega zaščitenege segmenta družbe (temnopoltih). A že brez tega so obtožbe za spolno nadlegovanje problematične, saj gre za besedo nadlegovanega proti besedi tistega, ki nadleguje. Ponavadi se tisti, ki izvaja spolno nadlegovanje, predčasno zavaruje z grožnjami in podkupovanjem morebitnih prič (Coward 2001). Razen tega pa za svoje dobro številni očitvidci zatisnejo oči in se na problematiko izgovorijo z najpogostejšim izgovorom: »To ni moja stvar.«

Ženske in moški smo enakovredni. Enakopravni? Včasih ja, včasih ne. Čisto naravno je, da delodajalec ali delodajalka zaposli tistega, ki mu je bolj simpatičen. Problem nastane, ko prvi ali drugi prečka mejo, oziroma problem nastane, ko nekomu od teh dveh ni vseč prečkana meja.

Ženske smo fascinanta bitja, neposredno povezana z naravo. Smo »strastne in urejene, nedolžne in odrasle, krhke in močne, hčere in matere, služabnice in žene«. Razen tega smo v moderni dobi dokazale, da smo poleg vseh nagonskih in naravnih dolžnosti zmožne tudi same delati, ščititi in skrbeti za dom in družino. Ali imamo enake možnosti kot moški za uspeh (uspeh, če ga definiramo, kot so politični vrh, vodilna mesta v raznih inštitucijah in podjetjih)? Če se ženske v modernem svetu primerjamo z ženskami na Bližnjem vzhodu, potem ja. A zakaj bi se sploh morale primerjati in biti srečne, ker ne odraščamo v kateri izmed islamističnih držav, in sprejeti majhne oblike diskriminacije zaradi hvaležnosti, ker se zavedamo, da bi lahko bilo huje? Problem tiči tudi v tem, da ženske pozabljamo, da nismo moški. Naši možgani so drugačni in kljub enakim možnostim šolanja enostavno ne moremo početi nekaterih stvari, ne da bi izgubile ženstvenost.

V poglavju sem skušala podati strnjeno razlago močne korelacije med žensko in naravo ter da je človekov odnos do narave močno povezan z njegovim odnosom do ženske. Ženska predstavlja nekakšen most med naravo in moškim. V dobi enakopravnosti spolov in reševanja matere narave lahko glede na načine celjenja ran naše Zemlje sklepamo, kako enakopravni smo spoli med sabo.

9 UTOPIČNA ALTERNATIVA

V zadnjem delu svojega diplomskega dela predstavljam eko-socializem kot edino pravo rešitev za naš planet in nas. Za eko-socialiste je metabolizem med človeštvom in ostalo naravo (opisano v 1.5) ključnega pomena za bolj ekološko in zavestno povezanost. Marxov materializem, ki temelji na čutni interakciji z ostalo naravo, je bistven za zeleno ozaveščenost (Wall, 2005). A preden ga predstavim, bi najprej rada pokazala, kako delujejo trenutna prevladujoča okoljevarstvena gibanja in politična reševanja ekološke degradacije.

9.1 MAZANJE OČI

»Kyotski protokol je simbolični pomembni odraz vladne zaskrbljenost glede klimatskih sprememb« (Wall v Prins idr. 2010, str. 23).

V drugi polovici dvajsetega stoletja je za dokazovanje, da problema, na katerega znanstveniki kažejo, ni, nastala dobro financirana industrija tistih, ki s svojimi prirejenimi raziskavami nenehno spodkopavajo in zavirajo reševanje problema. V času od leta 1950 do približno sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja so proizvajalci tobačnih izdelkov porabili milijarde dolarjev za raziskave, ki bi dokazale, da je kajenje varno. Tako dobro financiran skepticizem je upočasnil vladne prijeme za zmanjšanje kajenja. Danes smo priča podobni kampanji, ki sugerira na to, da globalnega segrevanja ni. Exxon Mobile je med leti 1998 do 2005 dal raznim organizacijam, ki naj bi bile nevtralne, 16 milijonov dolarjev, da bi proizvajale dokaze o tem, da globalnega segrevanja ni ali pa da je le-to pozitiven proces. Poleg skeptikov predstavlja problem tudi to, da okvirji za reševanje problema globalnega segrevanja, ustanovljeni na konferencah v Kyotu in Kopenhagenu, enostavno ne delujejo. Kljub vsem pogovorom, sestankom in medijski pokritosti emisije CO₂ in ostalih toplogrednih plinov še vedno rastejo. Rešitev, kot je »cap and trade«, ni kaj dosti pripomogla k zmanjšanju emisij. A kako tudi bi, saj je tipična kapitalistična rešitev. »Cap« je zgornja meja, ki se določi vsaki državi, ki jo lahko doseže. A »trade« dovoljuje državam, ki zmanjšajo emisije v zadostni meri, da prodajo svojo preostalo pravico za emisije CO₂ tistim, ki jim je dodatna pravica potrebna (Wall 2010).

Globalne smernice in konference, institucije in komisije Združenih narodov ne delujejo pod taktirko znanstvenikov ali politikov, temveč so vodene s strani korporativnih interesov. Ti so na primer poskrbeli, da »trajnostni razvoj« deluje tako, da vzdržuje v prvi vrsti dobiček, šele nato, če je dobičkonosno, poskrbi za varovanje okolja. Problem globalnega segrevanja je znan že od leta 1980. Prvi poizkus reševanja je bil zaznan na primeru Rio Earth Summit leta 1992. Na konferenci v Rio se je izdelal dokument Agenda 21, ki je izpostavil načrte okoljskega varovanja za 21. stoletje. Dokument sugerira na to, da prilagajanje trga lahko reši okoljske probleme, če izberemo trg, ki temelji na inštrumentih, ki zagotavljajo spodbude za spremembe. John Bellamy Foster trdi, da so ta politični okvir sestavili korporativni lobisti Business Council for Sustainable Developmenta, telo, čigar deli so 'Chervon Oil, Volkswagen, Mitsubishi, Nissan, Nippon Steel, S.C. Johnson and Son, Dow Chemical, Browning-Ferris Industries, ALCOA, Dupont, Royal/Dutch Shell in ostala podjetja, ki temeljijo na črpanju nafte, proizvodnji avtomobilov, taljenju aluminija itn. Foster trdi, da se je proces

propodjetniškega okoljevarstva nadaljeval leta 2002 na drugem srečanju v Johannesburgu. To propodjetniško okoljevarstvo sugerira na to, da ni konflikta med poslovanjem in okoljem, saj »naravni kapitalizem« dovoljuje podjetjem, da rastejo, medtem ko zmanjšujejo svoje negativne učinke skozi cilje učinkovitosti (Wall 2010).

9.1.1 BIOGORIVA

Predlog za upočasnitev globalnega segrevanja je spodbujanje uporabe biogoriv. Na prvi pogled se zdijo biogoriva zelo privlačna, apovzročajo še več škode okolju kot fosilna goriva. Že za samo vzrejo surovine za biogorivo je potrebna energija, verjetno tista, pridobljene s pomočjo fosilnih goriv. Neorgansko kmetovanje zahteva gnojila in fitofarmaceutvska sredstva, ki prav tako izvirajo iz fosilnih goriv. Tako dobimo cisterno biogoriva, ki je prav tako odvisna od fosilnih goriv. Najbolj priljubljeno biogorivo je palmovo olje, ki se prideluje v tropskih regijah, kot so Kolumbija, Indonezija in Malezija; praksa je, da se najprej poseka del tropskega gozda, ki ga nadomestijo plantaže palm. To je uničujoče za okolje, poleg tega pa spodbuja globalno segrevanje, saj iztreblja največje potrošnike ogljikovega dioksida. Evropsko unijo z biogorivom oskrbuje predvsem Kolumbija. A večina zemlje, na kateri se proizvaja to biogorivo, je vzete lokalnim prebivalcem s strani desničarskih strank. Skratka, biogoriva ne samo, da s proizvodnjo škodijo okolju, temveč so povezana s samo zlorabo človeških pravic: Afro-Kolumbijci, družbe, ki živijo ekološko, so potomci afriških sužnjev, ki so bili pripeljani v Latinsko Ameriko. So izjemno ustrahovani s strani EU in na tisoče njih jih je prisiljenih živeti v barakarskih naseljih v mestih, kot je Bogota, medtem ko jim je bila njihova zemlja vzeta in spremenjena v plantaže za izdelavo biogoriv – goriv za avtomobile v Parizu, Londonu in Bruslju (Wall 2010).

Dejanski cilj biogoriv je gnati mlin produkcije naprej, ne glede na okoljske ali sociološke posledice. Cilj ni zmanjšanje produkcije. Industrija ne želi, da kupujemo manj avtomobilov, da manj letimo itn. Njihov primarni cilj je ohraniti tako produkcijo kot potrošništvo. Le tako lahko nemoteno kopičijo dobiček.

9.1.2 FUKUŠIMA, MON AMOUR

»Enako kot obstaja iluzija o ljubezni, iluzije, ki je ne moremo nikoli pozabiti, sem bila pod vplivom enake iluzije, da ne bom nikoli pozabila Hirošime. Tudi preživele sem videla in tiste, ki so ostali v maternicah žensk iz Hirošime. Videla sem potrpljenje, nedolžnost, očitno krotkost, s katero so se prebivalci Hirošime prilagodili usodi tako nepravilno, da domišljija, po navadi tako rodovitna, pred njo onemi. ... Ženske tvegajo z rojevanjem deformiranih otrok, pošasti, ampak se nadaljuje. Moški tvegajo, da postanejo sterilni ... ampak se nadaljuje ...« (Elle iz filma Hiroshima, mon amour, Resnais 1959).

Najprivlačnejša alternativna rešitev za korporacijske mogotce je seveda jedrska energija, ki se enači z napredkom in ponosom države, spremljajo pa neizmerno močen in učinkovit lobi. Industrij jedrske energije ne primanjkuje argumentov, ki pričajo v njeno korist, mnogi so na prvi pogled prepričljivi in logični. A jedrski napredek in razvoj bi s sabo pripeljala izjemne tehnološke, ekonomske, okoljske, politične in družbene stroške. Jedrski reaktorji ne morejo biti del masovne proizvodnje. Za izdelavo potrebujejo veliko časa, kar stopnjuje mere interesa, netočne napovedi zahtev in nepredvidljivih delovnih konfliktov. Potrebni so draga transmisija in distribucijski sistemi. Sodobni jedrski reaktorji

proizvajajo nevarne in dolgotrajne odpadke ter zahtevajo ogromne količine hladilne vode. Naj naštejemo nekaj zunanjih dejavnikov, ki jih večini proizvajalcev ne bo treba nikoli plačati:

- A) katastrofalno tveganje zaradi možnosti taljenja reaktorjev ali nesreč;
- B) povečana možnost vojaških spopadov zaradi hitrega izčrpavanja urana, rasti in zlomov ciklov v združbah izkopavanja urana, nezmožnost zavarovanja cepljivih materialov, ki so povezani s ciklom goriva urana;
- C) vprašanja glede javnega zdravja, kot so kronična izpostavljenost sevanju in posledična hitrejša umrljivost, izpostavljenost delavcev toksičnim snovem, poklicnim nesrečam in razlivom;
- D) neposredna uporaba zemlje za tovarno, rudnike urana, obogatitvene postaje in prostore za shranjevanje;
- E) uničenje zemlje preko izkopavanja urana in spiranja, vključno s kislinskimi drenažami;
- F) prekomerna poraba vode, kar vpliva na kmetijstvo in ekosisteme, kjer že tako primanjkuje slednje;
- G) nenehno oskrbovanje skladišč za shranjevanje odpadkov nuklearnega goriva;
- H) spremembe v lokalni in regionalni ekonomski strukturi preko izgube dela, premestitev bogastva, redukcije bruto domačih proizvodov;
- I) hrup in zmanjšana udobnost, zmanjšana vrednost zemljišč, ki so v bližini jedrske elektrarne.

Skratka, generacija jedrske elektrarne je ustvarila 223,7 milijarde ameriških dolarjev dodatnih stroškov, ki niso bili nikoli predvideni v tradicionalnem določanju cene jedrske elektrarne. Vsi ti stroški so zaradi interesa dobička skriti. A pravo ceno jedrske energije na plačujejo tisti, ki imajo korist od nje, kar se kaže kot »padec trga«; večina stroškov in tveganj se tako neposredno prenese na davkoplačevalce, jedrska industrija pa porabi veliko denarja za lobiranje. V ZDA je Preiskovalno-poročevalna delavnica ameriških univerz ugotovila, da jedrska industrija porabi več kot 600 milijonov ameriških dolarjev za lobiranje in 63 milijonov dolarjev za oglaševalske akcije (Nuclear Monitor 2011). Še najmanj pa sta neznana umazano prikrivanje jedrskih nesreč in nepravilno saniranje le-teh. Vsi poznamo zgodbo o Černobilu, Otoku treh milj ..., na spletu najdemo podatke o velikem številu jedrskih nesreč. Skoraj vsaka država, ki ima jedrsko elektrarno, je že doživela manjšo ali večjo jedrsko nesrečo (Nuclear Monitor 2011).

Slika 12: "Zalezovalec" v Černobilu, Weber 2008; medmrežje: <http://donaldweber.com/post-atomic/stalker/>

Slika zgoraj prikazuje moškega, ki je eden izmed ostalih na vplivnem območju Černobila. Ostali so imenovani »zalezovalci«, in sicer po filmu ruskega režiserja Andreia Tarkovskega, ki je s pomočjo filma sedem let pred nesrečo napovedal njihovo usodo. V filmu se človeštvo skuša s tehnološkimi inovacijami prebiti skozi območje, varovano z neko mistično silo, ki jo lahko prebijajo le bosji, gozdni »zalezovalci«. Danes zalezovalci živijo v mrtvem mestu Černobil in ga na skrivaj slačijo ter jemljejo še zadnje vredne stvari. Ti brezdomni moški in ženske, ki naseljujejo območje, zavzemajo zapuščena stanovanja in vaške hiše v iskanju najbolj vredne stvari na tistem mestu – kovino. Najdeno kovino nato prodajajo distributerjem v Kijevu in drugje. »Naša visoka tehnološka vizija, mesto kot laboratorij, nas hitro vrne v lovski in nabiralniški primitivizem prihodnje kamene dobe« (Weber 2008).

Slika 13: Černobil – naša prihodnost? Weber 2008. Medmrežje: <http://donaldweber.com/post-atomic/stalker/>

Naj na primeru nam časovno najbližje jedrske nesreče na kratko opišem delovanje političnih vodij in odgovornih za nesreče in saniranje stanja po jedrski nesreči. Če ne bi bila tako udarna ter posledica groznega cunamija in potresa, bi oblasti verjetno prikrile to jedrsko nesrečo, ki se je zgodila 11. marca 2011 v Fukušimi. To je običajna praksa, kar se jedrskih nesreč tiče – vse so odkrite po naključju ali pa se stanje tako poslabša, da se ne more več prikrivati. Razen tega, da so prebivalci doživeli trikratni šok zaradi potresa, cunamija in še jedrske nesreče, bili prisiljeni zapustiti svoje domove in pustiti trupla svojih najbližjih ležati v razvalinah, so ostali popolnoma ignorirani s strani oblasti. Oblasti so mesece odlašale z dekontaminacijo domov, vrtov in parkov. Ljudje so bili zapostavljeni zaradi počasnega saniranja s strani oblasti, ki so raje kot opravljale dolžnost, v javnosti in medijih tratile čas za zagovarjanje jedrske energije. Na sploh je bila že sama postavitve jedrske elektrarne na tako rizičnem območju izjemno problematična, saj je, zgodovinsko gledano, ta lokacija bila vedno izpostavljena potresnim tresljajem in visokim valovom. V ozadju te zgodbe pa se skrivajo tri velike korporacije, ki so soodgovorne za jedrsko katastrofo v Fukušimi. To so General Electrics, Hitachi in Toshiba, ki so ogromno pridobile z vlaganjem v jedrsko elektrarno in njene reaktorje. Tem trem korporacijam je bilo po nesreči izjemnega pomena ostati v ozadju, saj bi dejstvo, da so soodgovorne za jedrsko nesrečo, vrglo nanje izjemno slabo luč. Povsem nepomembno glede na posledice, ki jih trpijo, danes že pozabljeni prebivalci Fukušime – ne primer ločitev mater z otroki od očeta, ker ne želita, da njuni otroci odraščajo na kontaminiranem območju. Kaj so naredile oblasti? Nacionalizirale so Tokio Electric Power Company TEPCO, ki je zaradi dobička, ki ga je videl pri izgradnji jedrske elektrarne, zamolčal in skrnil težave, ki so jih imeli z načrtovanjem in konstrukcijo. S samo nacionalizacijo TEPCO-a so se vsi stroški, ki jih je povzročila nesreča, zvrnili na pleča davkoplačevalcev (Haverkamp 2012).

Slika 14: Fukušima nekaj dni po nesreči, Weber 2011; medmrežje: <http://donaldweber.com/post-atomic/fukushima-exclusion-zone/>

Slika 15: Kontaminirano/strupeno truplo, Weber 2011; medmrežje: <http://donaldweber.com/post-atomic/fukushima-exclusion-zone/>

9.2 EKO-SOCIALIZEM

Kapitalizem je po svoji naravi in zakonu entropijesamouničevalni sistem. Ne more se reformirati, mora se razbiti. Kot edino dovolj močno alternativo, ki je njeno popolno nasprotje, predstavljam ekosocializem.

Na svetu trenutno obstaja mnogo zelenih strank, ki zagovarjajo levičarske interese in vse se nekako lažje identificirajo z levičarskimi političnimi strankami. Nemške, francoske in avstrijske zelene stranke izvirajo iz družbenih gibanj proti jedrski energiji in orožju. V parlamentu zavzemajo vedno več sedežev. Eden izmed pglavlitnih razlogov za njihov uspeh, posebno v Evropi, je premik tradicionalnih socialnih strank, kot so nemški Socialni demokrati in britanska Delavska stranka, na desno. Socialne stranke so pristale na ideologijo »tretjega načina«, ki jih veže na trg, ohranjanje globalizacije in potrebo po vedno večji tekmovalnosti (Wall 2005). Večina zagovarjanja levičarskih vrednot je ostala na plečih zelenih strank. Toda, ali so te dovolj močne, da ohranijo svojo avtohtonost, se uprejo vsem kapitalističnim sadovom, s katerimi jih mamijo v svoje vrste?

Današnja družba ni trajnostna. Kapitalistično gibanje temelji na izkoriščanju delavcev in kmetov ter sistematično uničuje naravni svet. Politiki, tehnologi, novinarji in pisatelji nenehno razlagajo, kako narediti svet bolj trajnosten, a te razlage odgovornost prelaga na odločitev posameznika. Nekateri trdijo, da tudi najmanjše dejanje šteje, a brez neposrednega izpodbijanja kapitalističnega sistema z njegovo najbolj nasprotno alternativo ne moremo upati na radikalne spremembe, ki bi rešile okoljske probleme (Empson 2014). Kapitalizem ne dopušča reform in sprememb, če le-te niso za dobro dobička – kapitalizem je treba uničiti.

»Trajnostni razvoj je razvoj, ki izpolnjuje potrebe sedanosti, brez da bi ogrožala zmožnost prihodnjih generacij, da izpolnijo svoje potrebe« je definicija trajnostnega razvoja Brundtland Reporta iz leta 1987. Tako široka opredelitev pušča možnost različnim interpretacijam definicije (Burkett 2009). Razen tega pa je to, da kapitalizem sledi trajnostnemu razvoju, skrajno kontradiktorno. Ovire za trajnostni razvoj ležijo znotraj ekonomskega sistema, ki ga vodi maksimiziranje dobička preko akumuliranja dobrin in politikov, ki varujejo interese tega sistema.

Kot idiličen, utopičen trajnostni razvoj si zamislimo družbo, ki ne uporablja fosilnih goriv, ampak energijo pridobiva iz alternativnih virov energije. Da bi dosegli trajnostno družbo, morajo biti mesta popolnoma preoblikovana, vključno z distribucijskim sistemom industrije in kmetijstva. Pomemben segment tega je zmanjšanje kilometrine transporta hrane – ena od utopičnih idej je vrnitev k sezonski prehrani; prehrana tako ne bi bila oblikovana s strani supermarketov in kmetijske prakse. V trajnostni družbi ne bi bilo izdelkov za enkratno uporabo, odlaganje odpadkov bi se moralo drastično zmanjšati. Kolektivne institucije, kot so kuhinje, jasli in pralnice bi bile nekaj vsakdanjega v utopični trajnostni družbi. To bi reduciralo uporabo energije in izboljšalo kakovost brez nadaljnega vrtanja. V takšni družbi produkcije ne bi gnala tekmovalnost, temveč bi temeljila na stvarnih potrebah družbe. Informacije in viri bi se delili za skupni interes (Empson 2014).

Eko-socializem je nova politična alternativa na vzponu. Povezuje socializem in ekologijo ter zavzema stališče, da ekološki problemi ne morejo biti rešeni brez izpodrivanja kapitalizma in da je socializem brez spoštovanja okolja ničvreden. Njegovi temelji izvirajo še iz časa Karla Marxa in ne biva zgolj med levičarskimi formalnimi organizacijami, ampak tudi med vedno večjim številom avtohtonih omrežij. Bistveno načelo eko-socializma je ekologija. Politika eko-socializma mora temeljiti na dejanjih, ki so ekološka, načini ohranjanja virov in habitatov pa morajo delovati tako, da ohranijo raznolikost vrst. Eko-socializem zahteva, da se okolje nadaljnjim generacijam zapusti v vsaj takšnem stanju, kot smo ga našli mi.

Eko-socialistična alternativa zahteva rekonstrukcijo kmetijstva. Teži k temu, da se hrana lokalno prideluje in izpolnjuje lokalne potrebe. Kmetijstvo naj temelji na ekoloških pristopih, ohrani se kakovosttal, reducira se uporaba energije in poveča trajnost. Eko-socialistično kmetijstvo je organsko in temelji na permakulturi, pristopu, ki uporablja ekološke principe za zmanjševanje obremenitve zemlje in vhodne energije. Pomembna je raznolikost pridelkov, ki preprečuje bolezni. Uporaba organskih odpadkov zmanjšuje pojavnost plevela, ohrani vode z zmanjševanjem izparevanja in je odlično gnojilo za pridelke. »Kompanjersko« sajenje odvrta škodljivce: odličen primer je ob korenčku posaditi čebulo – muhe, ki napadajo korenje, ga zaradi vonja čebule ne morejo zaznati. Organski odpadki se kompostirajo – namesto, da so vir onesnaževanja, lahko prsti povrnejo hranila, ki so potrebna za ekološko kmetovanje (Wall 2010).

A vse to so stališča nekaterih zelenih organizacij, kot sta Greenpeace, ki promovira družbo brez odpadkov, in Soil Association iz Velike Britanije, ki spodbuja kmetovanje brez fosilnih goriv. Toda v čem je eko-socializem drugačen? Ključni element eko-sociološkega pristopa je premoženjska pravica. Temelji na principu pravice do skupne lastnine, ki dovoljuje vsakemu posamezniku svoboden dostop

do virov, vse dokler le temu ne škoduje. Kapitalizem prepoveduje dostop, da bi nam lahko prodajal vire, ki so na samem začetku bili svobodni. Z odvzemom dostopa se tvori revščina. Ključni javni dobrini sta zemlja in informacija. Potrebna je eko-sociološka država sprevidno zasnovano alternative potrebam trga. Ena izmed pomembnih načel eko-socializma, ki je povezano z ekologijo in alternativnimi premoženjskimi pravicami, je vzpostavitev dejanske demokracije. Liberalna demokracija, v kateri trenutno živimo, je preveč plitka. Neposredna demokracija in redistribucija ekonomskih sredstev sta vitalnega pomena za oblikovanje eko-socialistične družbe. Delavcu pripadajo proizvodna sredstva in pravica do odločanja glede produkcije. Okoljsko destruktivne industrije se naj pretvorijo v pozitivne alternative, prihodnost eko-socializma se naj skrbno oblikuje. Eko-socialistična družba je družba brez jedrske energije in orožja. Pomemben je dober zdravstveni sistem, v katerem so zdravila dostopna vsem ljudem. V eko-socialistični družbi je bolj pomembno vaše zdravje kot dobiček! Eko-sociološka politika se na različnih koncih sveta razvija v skladu z okoliščinami vsake države.

»Delavci ne morejo vzeti posesti kapitalističnih državnih aparatov in jih postaviti v dobro svojih interesov. Morajo ga zlomiti in zamenjati z radikalno, demokratično politično obliko« (Wall 2010, str. 59).

Eko-socializem prevzema marksistični pogled na družbo in naravo, ki sem ga opisal v prvem poglavju. Zavzema se za zmanjšanje produkcije, upočasnitev mlina produkcije in kriminala. Družbo sooča s kruto stvarnostjo našega časa in zagovarja radikalne spremembe oziroma ovržbo sistema, v katerem živimo. Ali je zgolj še ena utopija ali stvarna možnost?

Slika 16: Zeleni socializem; medmrežje: <http://ecosocialismcanada.blogspot.com/2011/12/future-will-be-ecosocialist-because.html>

ZAKLJUČEK

Dialoga med nami in naravo ni več. Človeštvo samo prečrpava, rop, zlorablja naravo do njene onemoglosti, medtem ko ji ne vrne nič pozitivnega. Narave ne čutimo več kot svoje »anorgansko telo«, ki nam nudi sredstva in materijo, da bi lahko živeli in se preživljali. Marx se je zavedal te pomembnosti povezanosti z naravo, še bolj pa, da kapitalistični sistem ruši njun odnos in ločuje človeka od narave, ki jo na koncu vidi lekot »dar od bogov zanj« in ne čuti dolžnosti, da bi ji vrnil kaj nazaj. Človek se vse manj zaveda, da je delo omogočeno zaradi narave in da je narava temelj vsega, kar je na Zemlji – tudi njegovemu delu.

Medtem ko zaključujem delo z naslovom Kapitalizem kot glavni onesnaževalec okolja, se sprašujem, ali je sploh možna odprava glavnega polutorja. Ali je kapitalizem uspel, ker posnema človekov naravni nagon, pohlep in je kot tak edini sistem, proti kateremu ljudje niti ne želijo niti ne morejo delovati? Ali je človeštvo zaradi te lastnosti podzavestno poistoveteno s sistemom, ki ga živimo?

Alternativa obstaja, dovolj dobra alternativa za preživetje in ohranitev narave ter človeštva. A ta alternativa je skrajno radikalna. Sebičnost, egoizem in pohlep segmenta vsake družbe bi morali biti izbrisani. Toda, ali je to možno?

Ko zaključujem delo, ki odkriva okoljsko-sociološke nepravilnosti, razbija utvare o reševanju okoljskih problemov in iluzije o svobodi, se sprašujem, ali sploh obstaja kakšna možnost odvrniti človeštvo od drvenja v apokalipso.

Delo zaključujem z besedami lokalnega pisatelja in pevca Zorana Benčiča:

*»Dostojanstveno skrahirana v steklenem obupu
dve zveri sledita svojim sledem...
prezir na pohlep njihovega bratstva,
toliko od mene, toliko vem ...*

Važno je companero moj, da najin metek ni ostal v cevi ...«

POVZETEK

V svojem delu sem skušala dokazati kako kapitalizem preko številnih mehanizmov (izobrazbe, oglaševanja, dela, razvoja, vere, okoljevarstva, zdravstva, sodstva, itn.) uničuje ne le okolje, temveč tudi zdravje, um in čustvenost ljudi. Mlin produkcije, kot ga je poimenoval Alan Schnaiberg, golta vse – živo in neživo naravo, jo prežveči, in izloči kot izmaličene, neuporabne fekalije. Pomeni, da industrija osnovana na kapitalističnem sistemu dela, uničuje in krade naravne vire, jih spreminja v udobnosti brez oziranja na posledice, ki jih v svoji gonji za dobičkom nosi s seboj. Naravo v tem procesu spreminja v ogromno, kontaminirano smetišče po katerem se plazijo bolani, izstradani, deformirani živi organizmi. Rešitve, ki nam jih ponuja so enako, če za človeška življanja ne še bolj, destruktivna in hinavska kot pa sam sistem. Kapitalizmu je po njegovi definiciji in delovanju, skrb za okolje skrajno kontradiktorno. Edini motiv njegovega delovanja je akumuliranje dobička. Edina prava okoljska rešitev v sistemu v katerem živimo je tista, ki nosi s seboj dobiček, torej tista, ki spodbuja nenehno delovanje mlina produkcije in njegovih učinkov. Temu pa sledijo številni zločini proti naravi in človeštvu. Vse izvira iz deviacije človeka od narave, kot je ugotovil že Karl Marx. Ljudje moramo dojeti, da smo del narave, da je narava naše anorgansko telo iz katerega črpamo vsa sredstva za preživetje. Za preživetje oziroma za bolj dostojno življenje vsakega človeka, ki želi delati in napredovati, za zdravo okolje in naravo, se nujno mora zmanjšati produkcija skrajno nepotrebnih stvari. Produkcija se mora zmanjšati na človekove dejanske potrebe po energiji, hrani, pijači, oblačilih, domovih, itn. Z zmanjšanjem produkcije se drastično zmanjša negativni vpliv industrij na okolje, zdravje in življenje živih organizmov našega planeta. A to zahteva tudi spremembo miselnosti človeštva. Človeštvo mora znova spoznati, da je del narave in da bo z uničevanjem le-te samo sebe uničilo. V svojem diplomskem delu predstavljam eko-socializem kot edino pravo, dovolj močno in kapitalizmu nasprotno alternativo, ki prepoznava dejanske probleme in ponuja učinkovite rešitve za odpravo le teh.

SUMMARY

In my work, I tried to prove how capitalism, through many mechanisms (education, advertisement, labour, progress, religion, environmental protection, health care, judiciary, etc.) destroy, not only our environment, but also our health, mind and emotions. The treadmill of production, as named by Alan Schnaiberg, eats all – organic and anorganic nature, chews it, and throw it out as nothing more but disfigured and unusefull feces. That means that industry that is based on capitalist system of labour, destroys and steals natural sources. It turns them into the commodities without minding the consequences, which are caused in its persecution of profit. In this process nature is transformed in a huge, contaminated junk yard, full of sick, starved, deformed, living organisms. Solutions, that are introduced to us by the system, are as, if not even more, destructive and hypocritical than capitalism alone. Care for environment is for capitalism, after its definition and functioning, adversarial. The only motiv for its functioning is a profit, which is accompanied by crimes against the nature and humanity. The only possible environmental solution in this system is one, that brings profit, the one that constantly encourages the treadmill of production and its devastating consequences. It all originates from deviation human from nature, as found by Karl Marx. People must realize, that we are part of nature, that nature

is our anorganic body which provides us needs for survival. To survive, or to live a decent life, to live in a healthy environment and nature, it is necessary to reduce production of completely unnecessary things. We have to reduce a production to a level of a human's actual needs for energy, drink, food, clothes, homes, etc. With it's reduction, negative effects of industry on environment, health and lives of living organisms, are also drastically decreased. But that also requires changes in human thinking and way of living. Humanity needs to realize that we are part of nature and that we will, by destroying the nature, only destroy ourselves. In my work I present eco-socialism as the only true, strong enough and completely contrary of capitalism alternative, that recognizes actual problems and offers effective environmental and economic solutions.

VIRI IN LITERATURA

1. Bello, W (2013). *Capitalism's last stand?* ZED BOOKS LTD. London
2. Burkett, P. (2009). *Marxism and Ecological Economics: Toward a Red and Green Political Economy*. Haymarket Books. Chicago
3. Cowart, V. (2001). *Understanding Liberalism. A History and Analysis of the Politics of the Last Half Century*. Trafford Publishing. Bloomington
4. De Vogli, R. (2013). *Progress or Collapse. The Crises of Market Greed*. Routledge. New York.
5. Deckard, S. (2010). *Paradise Discourse, Imperialism, and Globalization. Exploiting Eden*. ROUTLEDGE. New York.
6. Empson, M (2014). *Land and Labour: Marxism, Ecology and Human History*. Bookmarks. London
7. Foster, J., B. (2000) *Marx's Ecology. Materialism and Nature*. Monthly Review Press, U.S.
8. Foster, J., B., Clark, B., York, R. (2010). *The Ecological Rift. Capitalism's War on Earth*. Monthly Review Press. New York.
9. Gould, K., A., Pellow, D., N., Schnaiberg, A. (2007). *The Treadmill of Production*. Paradigm. Boulder
10. Hannigan, J. (2007). *Environmental Sociology*. ROUTLEDGE. New York
11. Haverkamp, J. (2012). *Fukushima nuclear disaster: Who profits and who pays?* Greenpeace. Medmrežje: <http://www.greenpeace.org/international/en/news/Blogs/makingwaves/fukushima-who-profits-who-pays/blog/40463/>
12. Heal, G. (2008). *When Principle Pays. Corporate Social Responsibility and the Bottom Line*. Columbia University Press. New York
13. Klein, N. (2012). *Doktrina Šoka*. Mladinska knjiga Založba. Ljubljana
14. Marx, K. (2013). *Das Kapital 1. Kritik der politischen Ökonomie: Der Produktionsprozess des Kapitals*. Dietz Verlag Berlin GmbH. Berlin
15. Marx, K., Engels, F. (1998). *The German Ideology*. Prometheus Book. New York
16. Marx, K., Engels, F. (2010). *Komunistični Manifest*. Sanje. Ljubljana
17. Merchant, C (1983). *The Death of Nature: Woman, Ecology, and the Scientific Revolution*. Harper & Row. New York
18. Nuclear Monitor (2011). *The »Self-Limiting« Future of Nuclear Power*. A Publication World Information Service on Energy (WISE) and The Nuclear Information & Resource Service (NIRS). Medmrežje: <http://www.nirs.org/mononline/nm738.pdf>
19. Report of the World Commission on Environment and Development (WCED). *Our Common Future*. Medmrežje: http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf
20. Rogers, H (2009). *The Greening of Capitalism*. International Socialist Review. Medmrežje: <http://isreview.org/issue/70/greening-capitalism>
21. Salleh, A. (2009). *Nature, woman, labor, capital: Living the deepest contradiction*. Published Online. Medmrežje: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10455759509358619>
22. Schnaiberg, A. (1980). *The Environment. From Surplus to Scarcity*. Oxford University Press Inc. New York
23. Schnaiberg, A., Gould, K. (2002). *Environment and Society. The Enduring Conflict*. The Blackburn Press. New Jersey
24. Sotiropoulos, D., P., Milios, J., Lapatsioras, S. (2013). *A Political Economy of Contemporary Capitalism and its Crisis: Demystifying Finance*. ROUTLEDGE. New York
25. Stretesky, B., P., Long, M., A., Lynch, M., J. (2013): *The Treadmill of Crime: Political Economy and Green Criminology*. ROUTLEDGE. New York
26. Sveto pismo na internetu. Stara zaveza. Bog sklene zavezo z ljudmi in živalmi. Medmrežje: <http://www.biblija.net/biblija.cgi?m=1+Mz+8%2C20-9%2C17&id13=1&pos=0&set=2&l=s1>
27. Tanuro, D. (2013). *Green Capitalism. Why it can't work?* Merlin Press. London
28. Wall, D. (2005). *Babylon and Beyond: The Economics of Anti – Capitalist, Anti – Globalist, and Rise of Radical Green Movements*. PLUTO PRESS. New York

29. Wall, D (2010). *The Rise of the Green Left: Inside the Worldwide Ecosocialist Movement*. PLUTO PRESS. New York
30. Wikipedia. *Eco – Capitalism*. Medmrežje: <http://en.wikipedia.org/wiki/Eco-capitalism>